

504 / 2
1940 6.1

УДК 62-11033

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართველო
ГРУЗИНСКИЙ ФИЛИАЛ АКАДЕМИИ НАУК СССР

ფნის, ისტორიისა და მაცურ. კულტურის ინსტიტუტი აკად. ნ. მარტის სახ.
Ин-т языка, истории и матер. культуры им. акад. Н. Я. Марра

მასალები

საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის

МАТЕРИАЛЫ

ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ И КАВКАЗА

1940

ნაკვეთი I ВЫПУСК

თბილისი
1941

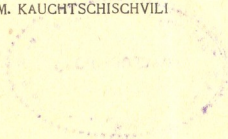
GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA AD GEORGIAM PERTINENTIA

Tomus II/ fasc. I

Textum graecum cum versione georgica eddit et commentariis instruxit

SIM. KAUCHTSCHISCHVILI

TPHILISSIIS 1941

გეოგრაფიკა

გიზანტიელი გეოგრაფის ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მეოთხე

ნაკვეთი I

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოცემა და განმარტებები დაურთო.

სიმონ ჯაუხიშვილმა

დაიბეჭდა სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის
საქართველოს ფილიალის განკარგულებით

. ნ. შ ი ს ს უ ლ ი შ ვ ი ლ ი

ბეჭდვითი პრესა, ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა

ზ ი ნ ა ა რ ს ი

- იოანე ანტიოქელი** 1
 იაფეტის მოდგმა 2.—პომპეუსის ლაშქრობანი 3.—ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში 3.
- Chronicon Paschale** 5
 იაფეტის მოდგმა 6.—დედამიწის მოსახლეობა 9.—ცნობა კასპიის კარების შესახებ 10.—დედამიწის ქალაქები 11.—ლაზთა მეფე წათი 11.—ირანელების ლაშქრობა ლაზების წინააღმდეგ 14.
- თეოფილაქტე სიმოკატა** 17
 სტრატეგოსი ფილიპიკე და იპოსტრატეგოსი აფსიზი 18.—დაწყნარებული კოლხეთი 19.—ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ 21.—ბიზანტიისა და ირანის ურთიერთობა 565—572 წლებში 27.—შავერდის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს 29.—ჰორმიზდის გამეფება ირანში 31.—ბარამის დამარცხება სვანეთში 32.—კავკასიის მთები 35.—ფოკას ტირანობა 36.
- თეოდოსი განგრელი** 38
 მაქსიმეს გადასახლება ლაზეთში 40.—ანასტასის თავგადასავალი ლაზეთში 44.—თეოდოსი განგრელის «მოგონებებიდან» 48.
- ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი** 57
 ანდრია მოციქულის მიერ დამოძღვრილი ტომები და ადგილები 57.—ლაზეთის ქალაქი ტრაპიზონი 57.—სვანეთი, ფუსტა, აბაზგია, ჯიქეთი 58.
- გიორგი სინგლოზი** 60
 იაფეტის სამფლობელო 61.—იაფეტის მოდგმა 61.—ალექსანდრე მაკედონელი «კავკასიაში» 64.—პომპეუსის ლაშქრობა ალბანიაში, იბერიაში და კოლხეთში 65.—532 წლიანი მოქცევა 67.—კოლხეთის დაპყრობა რომაელთა მიერ 68.—კეისარ ტაკიტუს მოკვლა 69.
- თეოფანე უამთააღმწერელი** 70
 იბერიელთა და სომეხთა მოქცევა 75.—იოანე ოქროპირის გაქვევება ბიჭვინტაში 76.—ფარსმან კოლხი 76.—ლაზთა მეფე წათე 77.—ირანელთა ლაშქრობა წათეს წინააღმდეგ 79.—იბერიელთა მეფე ძამანარტე 80.—ბულგარულ ტყვეთა გაგზავნა სომხეთსა და ლაზეთში 81.—ლაზები და პეტრას ციხე 84.—562 წლის საზავო ხელშეკრულება 85.—ირანელების ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ 86.—ირაკლი კეისრის

De Boor Carolus, Excerpta de insidiis (iussu imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), p. 58—150. Bri. 1905.

Büttner-Worbst, Excerpta de virtutibus et vitiis (iussu imp. Const. P. conf.), p. 164—206. Bri. 1906.

იოანეს მოღვაწე¹.

Διμερίσθησαν αἱ φυλαὶ τῶν υἱῶν Νῶε. Καὶ ἔλαχεν² ἡ φυλὴ [τοῦ] Σήμ ἀπὸ Περσίδος καὶ [Βάκτρων] ἕως Εὐφράτου· ἡ δὲ τοῦ Χάμ ἀπὸ [Ῥινοχο]ρούρων τῆς Αἰγύπτου ἕως μέρους τῆς δὴ-σεως, καὶ πᾶσαν τὴν Λιβύην, τὸν Νεῖλον τὸν λεγόμενον Χρυσορρόαν ἕως Μαυριτανίας καὶ τῶν μεγάλης θαλάσσης τῆς Ἀδριαν[ῆς]. Ἡ δὲ τοῦ Ἰαφὲθ ἀπὸ Μηδίας τὴν ἐπὶ τὸν ἄρκτον ἕως Βρίττανικῶν νήσων [καὶ] πάντα τὰ τοῦ πόντου ἕ...³ (ἐπὶ?) τὸν Δάουβιν [καὶ] τὸν Τάναϊν τοὺς πεταμούς, τὴν ἐπὶ Καυκάσια ὄρη καὶ Ἀβασγούς, ἀπὸ Τίγριδος καὶ ἕως τῆς Ποντικῆς θαλάσσης τὰ ἀπὸ... τὸν Ῥόδον καὶ Κύπρον καὶ τὴν ἄ... (FHG IV, 541).

ფრგ. 2. ნოეს შვილთა ტომები შემდეგნაირად იყვნენ განაწილებულნი. სემის მოღვაწეს წილად ხვდა სპარსეთიდან და (ბაქტრელთა ქვეყნიდან) ვიდრე ევფრატამდე. ქამის მოღვაწეს—ეგვიპტის რინოკორუნიდან ვიდრე დასავლეთის მხარემდე, მთელი ლიბია, ქრიზოროად წოდებული ნილოსი ვიდრე მავრიტანიამდე, ჰერაკლეს სვეტებამდე და აღრიანეს დიდ ზღვამდე. ხოლო იოანეს მოღვაწეს წილად ხვდა მიდიიდან ჩრდილო ნაწილი ვიდრე ბრიტანიის კუნძულებამდე, მთელი [მიწაწყალი] ევქსინის პონტოს გარშემო, მდინარე დანუბისა და ტანაისის გარშემო, კავკასიის მთებში და აბაზგების ქვეყანაში [მდებარე მიწაწყალი], ტიგრისიდან ვიდრე პონტოს ზღვამდე... როდოსი, კვიპროსი და... გვიღსვი რამიანებური.

¹ ეს ნაწყვეტი მოთავსებულია XIV საუკუნის ხელთნაწერში (Codex Parisinus № 1630), მის იმ ნაწილში, რომელსაც სათაურად უწერია: Ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως Ἰωάννου Ἀντιοχείας τῆς περιχρόνων καὶ κτίσεως κόσμου πονηθίστης ὡς φησὶν, ἀπὸ βίβλων Μωσέως, Αφρικανῶν, Εβσεβίου, Παππίου καὶ Διδύμου καὶ ἑτερων:

² ხელთნაწერშია ἔλαβεν.

³ ამ ადგილას ტექსტი დაზიანებულია; იქნებ, აქ უნდა გვიგულისხმეთ Βόρεινον καὶ.

პომპეუსის ლაშქრობანი ¹

Μετὰ ταῦτα Ἄλβανούς ὑπέταξε
καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἰβήρων
Ἀρσάκην (l. v. Ἀρτάκην) φεύγειν
ἠνάγκασε, καὶ τὴν μικρὰν Ἀρ-
μενίαν Διοστάρῳ τῷ δυνάστῃ τῆς
Γαλατίας ἐδώρησατο, Ἄτταλόν τε
καὶ Πυλαιμένεα ἐπὶ τὴν οἰκείαν
ἀρχὴν τῆς Παφλαγονίας κατήγα-
γεν, ἐξέληγαμένους πρὸς τοῦ Μι-
θριδάτου. Κόλχοις τε ἐπίστησιν
ἡγεμόνα (FHG IV, 563).

ფრგ. 70. [პომპეუსმა] ამის შემ-
დეგ დაიმორჩილა ალბანელები, და
იბერთა მეფე არსაკე (var. არტა-
კე) ² აიძულა გაქცეულიყო; მცირე
არმენია აჩუქა გალატიის მმარ-
თველს დეიოტარეს ³; დააბრუნა ზათ
საკუთარ სამფლობელოში, პაულა-
გონიაში, ატტალე და პილემენე,
რომლებიც მითრიდატეს მიერ იყე-
ნენ გაძევებულნი. კოლხებსაც დაუ-
ყენა მეთაური ⁴.

ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πρὸ αὐτῶν
βασιλέων [εἰς] ἐξακοσίας καὶ τεσ-
σαράκοντα πέντε χιλιάδας μαχι-
μων ἀνδρῶν ὁ τῶν Ῥωμαίων

ფრგ. 218. იუსტინიანეს წინა-
დროინდელი მეფეების დროს რო-
მაელთა ჯარის რაოდენობა აღწევ-
და ექვსას ორმოცდახუთ ათას მე-

¹) ეს ნაწყვეტი მოყვანილი აქვს ლექსიკოგრაფ სვიდას s. v. Πομπήιος, სადაც მოთხრობილია მითრიდატეს უკანასკნელი დღეების შესახებ, როდესაც მას, პომპეუსის მიერ მისი დამარცხების შემდეგ, აუჯანყდა მისი შვილი ფარნაკე (დაწვრილებით იბ. ქვემოთ, სვიდას „ლექსიკონიდან“ მოყვანილ ექსცერპტებში). მოგლი ამ ნაწყვეტის მიკუთვნებას იოანე ანტიოქელისათვის მიუღწერია ასაბუთებს მისი მკიდრო კავშირით კონსტანტინე პორფიროგენეტის მიერ იოანე ანტიოქელის „ქრონიკიდან“ მოყვანილ ნაწყვეტთან (De insidiis, ed. de Boor, p. 70; Müllerus, FHG IV, 563).

²) აპპიანე (II საუკ. ახ. წ.) უწოდებს მას Ἀρτάκης (Appiani Lib. de b. Mithridatico 103), ხოლო ევტროპი (IV ს. ახ. წ.) Artoces (Eutrop. VI, 14). როგორც ცნობილია, ქართულ წყაროებში მას ეწოდება არტაკი.

³) დეიოტარე, დუმნორიგის ძე, გალატიის მმართველი („ნეტარაქი“), დამეგობრებული იყო პომპეუსთან, რომელმაც მას 63-62 წელს უბოძა მცირე არმენია, ამასთანავე ფარნაკიაც და ტრაპეზუნტიც.

⁴) პომპეუსის მიერ კოლხეთში 63 წელს ჩაყენებული მეთაურის სახელს ჩვენი ავტორი არ იხსენიებს, აპპიანე (Mithr. 114) მას არისტარქეს უწოდებს (ἐπιτοίει δὲ καὶ τετράρχας... καὶ Κόλχων Ἀριστάρχον δυνάστην; ed. Parisiis Didot, 1877, გვ. 267). ევტროპიც სწერს (VI, 14): Aristarchum Colchis regem imposuit („კოლხებს მეფედ დაუყენა არისტარქე“). ეს ის არისტარქეა, რომელიც კოლხეთში საკუთარ ფულსა სჭრიდა წარწერით: Ἀριστάρχον τοῦ ἐπὶ Κολχίδος (Hea d, Historia Nummorum 423).

ἐκδροφυόντο στρατός· Ἰουστινιανὸς δὲ μόλις εἰς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα περιέστησεν· Ὅστε μὴ δύνασθαι ἐξαρκεῖν ἐν τῇ Λαζიკῇ καὶ Ἀρμενίᾳ καὶ Λιβύῃ καὶ Γότθοις καὶ Ἰταλίᾳ (FHG IV, 622).

ბრძოლ კაცს. იუსტინიანემ კი ძლივს ასორმოცდაათი [ათასი] შემოიკრიბა, ასე რომ ეს ჯარი არც შეიძლებოდა ჰყოფნოდა ლ ა ზ ე თ შ ი, არმენიაში, ლიბიაში, გუთების ქვეყანაში და იტალიაში¹.

¹) ეს ცნობა ჩვენს ავტორს ამოღებული აქვს აგათიას „ისტორიიდან“ (V, 13; იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა III, 187) და ეხება 558 წლის ახლახანებს.

Chronicon Paschale

„პასქალური ქრონიკა“ (Chronicon Paschale), რომელსაც აგრეთვე Chronicon Alexandrinum და Chronicon Constantinopolitanum ეწოდება, წარმოადგენს ბერძნულ-ქრისტიანულ ქრონოგრაფიას და შეიცავს „მსოფლიო ისტორიას“ ადამიდან ვიდრე 629 წლამდე (ახ. წ.). ნაშრომის სათაურია: Ἐπιτομή χρόνων τῶν ἀπὸ Ἄδὰμ τῶν πρωτοπλάστου ἀνθρῶπου ἕως κ' ἔτους τῆς βασιλείας Ἡρακλείου τῆς ἐσσεβεστάτου καὶ μετὰ ἡπατεῖαν ἔτους ιθ' καὶ ιη' ἔτους τῆς βασιλείας Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου τῶν ἀπὸ τῶν Ἰνδουῶν γ' („უამთა მოკლე აღწერა ადამითგან, პირველქმნილი ადამიანიდან, ვიდრე ყოვლად სათნო ირაკლის მეფობის მეოცე წლამდე და მისი ძის, კონსტანტინე ახლის ირაკლის¹, მეცხრამეტე იპატოსობის შემდეგ და მეფობის მეფვრამეტე წლამდე, ინდიქტიონსა მესამესა²“). როგორც ამ სათაურიდან ჩანს, მოთხრობა მოტანილი ყოფილა 629 წლამდე („ირაკლის მეფობის მეოცე წლამდე“), მაგრამ ერთად-ერთ ხელნაწერში (Cod. Vaticanus 1941), რომლითაც მოღწეულია ჩვენი ქრონოგრაფი, მოთხრობა წყდება პირველ ინდიქტიონზე (627 წელზე).

„პასქალური ქრონიკის“ ავტორი, როგორც ეს დღეს—წინააღმდეგ ძველ მკვლევართა P. Goar-ის (XVII ს.) და H. Hody-ს (XVII ს.) აზრისა—დამტკიცებულად ითვლება პ. გელცერის გამოკვლევის შემდეგ (H. Gelzer, Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie II, 138—176), ირაკლი კეისრის (610—641) თანამედროვე იყო, და „ქრონიკის“ შედგენაზე მას 630—640 წლებში უმუშავია.

„პასქალური ქრონიკა“ შედგენილია ძველი ქრონიკების მასალათა შეზავების გზით. ერთ-ერთი ძირითადი წყარო უძველესი პერიოდისათვის იყო სექსტე იული აფრიკანეს ქრონიკა;

¹) ირაკლი კეისრის შვილი ირაკლი, რომელსაც აგრეთვე კონსტანტინე ახალი (νέος Κωνσταντίνος) ეწოდებოდა, თავისი მამის თანაკეისრად იყო 613 წლის 22 იანვრიდან.

²) მესამე ინდიქტიონი ხვდება 629 წელს.

შემდგომი ხანებისათვის კი ევსევი კესარიელის „საგვლესიო ისტორია“ და იოანე მალალას „ქრონოგრაფი“ (ხოლო მისი სრული რედაქციით). უკანასკნელი ხანების ამბები (600 იანი წლებიდან დაწყებული) ავტორს მოთხრობილი აქვს დაწვრილებით, ალბათ იმიტომ, რომ იგი ამ ამბების თანამედროვე იყო (K. Krumbacher², Geschichte der byz. Litteratur, 337—339). — წელთაღრიცხვა, ჩვენი ავტორის მიერ ხმარებული, დაფუძნებულია ბიზანტიურს ერაზე, იწყება 5507 წლის 31 მარტით (პირველად ეს წელთაღრიცხვა იხმარა ჩვენმა ავტორმა).

ტექსტი და თარგმანი დამზადებულია ჩვენ მიერ ლ. დინდორფის გამოცემის მიხედვით (Chronicon Paschale ad exemplar Vaticanum recensuit Ludovicus Dindorfius, 2 voll. Bonnae 1832¹).

იაფეთის მოღვა

Υἱὸς Ἰάφεθ τρίτου υἱὸν Νῶε
φύλαξι δῆσιν² ἐβ'.

Γάμερ, ἐξ οὗ Κελταῖοι.

Μαγῶγ, ἐξ οὗ Ἀκυρταῖοι. τινὲς ἐκ τῶν Μαγῶγ τοὺς Γῆθους λέγουσι καὶ τοὺς Σαρμάτας καὶ τοὺς Σκύνθας γεγενῆσθαι.

Μαδᾶν, ἐξ οὗ Βρεταῖοι.

Ἰωσᾶ, ἐξ οὗ Σπαῖοι εἰ³ καὶ Τυράνιοι.

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, შვილები თოთხმეტია, ამდენივეა მათი მოღვა.

გამერი, რომლისაგანაც ჩანმო-
მობიღინ არიან კელტები.

მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგოვისგან არიან წარმოშობილი გუთები, სარმატები და სკვითები.

მადანი, რომლისაგანაც არიან ბრეტანიელები.

იოია, მისგან არიან ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ.

¹) დინდორფს გამოცემა შესრულებული აქვს ვატიკანის კოდექსის (V) საფუძველზე, ხოლო კრიტიკულ აპარატში ვარიანტები მოყვანილი აქვს რადერის გამოცემისა (R) და პარიზის გამოცემის (P) მიხედვით (Matthaeus Rader-მა პირველმა გამოსცა „ქრონიკა“ 1615 წელს მიუნქენის მოგვიანო და შერყენილი ხელნაწერის მიხედვით, ხოლო პარიზის კორპუსში მოთავსებული გამოცემა გუთენის დიოკანეს, 1688 წელს).

²) ὁμοῖν გამოტოვებულია V-ში.—³) οἱ გამოტოვებული V-ში; იპპოლიტე რომელის (III საუკ.) „ქრონიკაში“ სწერია: Hiberi qui et Tyrenni.

'Ελισά, ἐξ οὗ Μαυροί.	ელისა, რომლისაგანაც მავრები.
Θοβέλ, ἐξ οὗ Μακουακοί ¹ .	თობელი, რომლისაგანაც არიან მაკუაკები.
Μοσόχ, ἐξ οὗ Γετοῦλοι.	მოსოხი, რომლისაგანაც არი- ან გეტულები.
Θηράς, ἐξ οὗ Ἄφροι.	თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები.
'Ασχανάθ, ἐξ οὗ Μάζικες.	ასქანათი, რომლისაგანაც არიან მაზიკები.
'Ριφάθ, ἐξ οὗ Ταράμαντες ἐξώ- τεροι.	რიფათი, რომლისაგანაც არიან გარეგანი ტრამანტები.
Θόργαγμα, ἐξ οὗ Βοράδες ² .	თორგარმა, რომლისაგანაც არი- ან ბორადები.
Ἔρκα, ἐξ οὗ Βελτίονες.	ჰერკა, რომლისაგანაც არიან ბელტიონები.
Θαρσεῖς, ἐξ οὗ Ταράμαντες ἐσώτεροι.	თარსები, საიდანაც არიან შინა- განი ტრამანტები.
'Ρόδιοι, ἐξ οὗ Ῥωμαῖοι οἱ καὶ Λατῖνοι.	როდიელები, საიდანაც არიან რომაელები, რომლებსაც აგრეთვე ლატინები ეწოდებათ.
Εἰσὶν δὲ τὰ τοῦ Ἰάφεθ ἔθνη ἀπὸ Μηδίας ἕως τοῦ ἑσπερίου κατεσπαρμένα Ὠκεανοῦ βλέποντα τὰ πρὸς βορρᾶν οὕτως. Μῆδοι, Ἕλληγες, Ἄλβανοί, Οὐενοί, Ἀρμένιοι, Δαυνοί, Κορζηνοί, Ἰππικοί, Παφλαγόνας, Ἰβηρες οἱ καὶ Τυράννιοι, Χάλυκες ³ , Κελ-	იაფეთისაგან წარმოშობილი ტო- მები გაბნეული არიან მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე და ჩრდილოეთის მიმართულებით შემ- დეგნაირად: მიდიელები, ჰელინიე- ბი, ალბანელები, უენები, არმენი- ელები, დაენები, კორზენები, ჰიპ- პიკები, პაფლაგონიელები, იბერე-

1) ამათი ნამდვილი სახელი, სხვა ბერძენ და რომაელ ავტორთა გადმოცე-
მით, არის Baquates, Bacuates, Βακουαται, Ουაკουαται—დასავლეთ მაკრიტა-
ნიაში მოსახლე ტომი (Dessau: RE II, 2851), თუმცა პლინიუსი (H. N.
VI, 179) იცნობს ნილოსის ნაპირას ქალაქს Macua (ვარიანტი: Mascua).—თო-
ბელის ტომის შესახებ ძველი, ფრავმენტულად შენახული, „ქრონიკა“ (Εκλογὴ
ἱστοριῶν ... διαρχομένη μέχρι τῆς Ἀναστασίας βασιλείας) სწერს: ἐκ δὲ τοῦ
Θοβέλ Θόβηλοι, οἱ τὸν Ἰβηρες (იხ. Chr. Paschale, ed. Dindorfius, II, 237).

2) გიორგის სიგელოზის „ქრონიკრაფში ვკითხულობთ Θόργαγμα
ἐξ οὗ Ἀρμένιοι.

3) χάλυκες PV.

საქართველო
საბჭოთაო
საზღვაო

ταῖοι, Σαυρομάται, Γάλλοι, Ταύ-
ριοι, Βάσαντες, Ἰλλυριοί, Οὐακ-
καῖοι, Δίγυρες, Ἰάπυρες, Γαγη-
νοί, Λατῖνοι οἱ καὶ Ῥωμαῖοι,
Ἀμαζονεῖς, Λιγυστανοί, Δεσσαγῆ-
νοί, Ἀκύνιοι, Μαριανδυνεῖς, Κυρ-
τιανοί, Μοσσύνιοι, Κόννιοι,
Μαιῶται, Καλαβροί, Θράκες, Γάλ-
λοι οἱ καὶ Κελτίβηρες, Μακεδόν-
ες, Ἰλλυρικοί, Ἰστροί, Λυσιτά-
νιοι, Ἐβρῆοι, Βρεττανοί, Κῶλοι.

Οἱ δὲ ἐπιστάμενοι αὐτῶν γράμ-
ματὰ εἰσιν οὗτοι. Καππάδοκες,
Ἰβηρες οἱ καὶ Τυράννιοι, Ταβα-
ρινοί, Λατῖνοι οἱς χρῶνται οἱ
Ῥωμαῖοι, Σαρμάται, Σπανεῖς,
Σκύθες, Ἑλληγες, Βασταρνοί,
Μηδοί, Ἀρμένιοι.

Ἔστιν δὲ κατὰ μῆκος¹ τὰ ἕρμα
αὐτῶν ἀπὸ Μηδίας ἕως Γαδεί-
ρων βλέποντα πρὸς βορρᾶν, εὐρος
δὲ ἀπὸ Ποταμίδος ποταμοῦ ἕως
Μαστοουσίας τῆς κατ' ἥλιον. αἱ δὲ
χῶραι αὐτῶν εἰσι κατὰ τὰς φυ-
λάς αὐτῶν αὐταί. ἢ Λυχνίτις, Μη-
δία, Ἀδριακὴ, ἀφ' ἧς τὸ Ἀδρια-
κὸν πέλαγος, Ἀλβανία, Γαλλία,
Ἀμαζονίς, Ἰταλία, Ἀρμενία μικ-
ρά τε καὶ μεγάλη, Θουσκηνή,

ბი, რომლებსაც აგრეთვე ტირან-
ნიელები ეწოდებათ, ხალიბები,
კელტები, სავრომატები, გალები
ტავრელები, ბასანტები, ილლირიე-
ლები, უაკკეელები, ლიგვირები, ია-
პიგები, ვაგენები, ლიტინები, რომ-
ლებსაც აგრეთვე რომაელები ეწო-
დებათ, ამაზონელები, ლიგისტანები,
დენნაგენები, აკვიტინები, მარიან-
დინები, კვირტიანები, მოსსინიკე-
ბი, კონნიელები, მეოტები, კალაბ-
რები, თრაკიელები, გალები,
რომლებსაც აგრეთვე კელტიბერე-
ბი ეწოდებათ, მაკედონელები, ილ-
ლირიკები, ისტრები, ლისიტანები,
ერრეები, ბრეტანიელები, კოლები.

ხოლო საკუთარი დამწერლობა
აქეთ: კაპადოკიელებს, იბერებს,
რომლებსაც აგრეთვე ტირანნიე-
ლები ეწოდებათ, ტაბარინებს, ლა-
ტინებს, რომლებითაც სარგებლო-
ბენ რომაელები, სარმატებს, ეს-
პანელებს, სკვითებს, ჰელლინებს,
ბასტარნებს, მიდიელებს, არმენიე-
ლებს.

მათი მიწაწყალი გაფიქრედი არის
სიგრძეზე მიდიიდან ვიდრე ლადირ-
თამდე, ჩრდილოეთისაკენ, ხოლო
სიგანეზე მდინარე პოტამიდიიდან
ვიდრე მასტუსიამდე, აღმოსავლე-
თისაკენ. მათი ქვეყნები ტომების
მიხედვით ასეთია: ლიხნიტისი, მი-
დია, აღრიაკე, საიდანაც მორის
სახიერწორება აღრიაკის ზღვა, ალბა-
ნია, გალია, ამაზონისი, იტალია,
არმენია დიდი და მცირე, თუსკენე,

¹) კატა მῆκος გამოტოვებულია V-ში.

Καπαδοκία, Λυσιτανία, Παφλα-
 γονία, Μεσσαλία, Γαλατία, Κελ-
 τες, Κολχίς¹, Σπανογαλλία, Ἰνδική,
 Ἰβηρία, Ἀχαια, Σπανία ἡ μεγάλη,
 Βοσπορηγή, Μαιῶτις, Δέβρις,
 Σαρματίας, Ταυριαννίς, Βασταρνίς,
 Σκυθία, Θράκη, Μακεδονία, Δελμα-
 τία, Κολχίς, Θετταλίας, Λοκρίς, Βοι-
 ωτία, Αἰτωλία, Ἀττική, Ἀχαια,
 Πελοπόννησος, Ἀκαρ[να]νία,
 Ἡπειρώτις, Ἰλλυρίς (CB 46—48).

კაპადოკია, ლისიტანია, პაფლაგო-
 ნია, მესსალია, გალატია, კელტისი,
 კოლხიდა, სპანოგალლია, ინდოე-
 თი. იბერიკა, აქაია, დიდი ესპანე-
 თი, ბოსპორენე, მეოტისი, დერონისი,
 სარმატია, ტავრიანნისი, ბასტარნი-
 სი, სკვითია, თრაკია, მაკედონია,
 დელმატია, კოლხისი, თეტტალი-
 სი, ლოკრისი, ბეოტია, ეტოლია,
 ატტიკა, აქაია, პელოპონესი, აკარ-
 ნანია, ეპიროტისი, ილლირისი.

დედამიწის მონახლეობა

Τὰ δὲ ἔθνη ἃ διέσπειρε κύ-
 ριος ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ
 τὸν κατακλισμὸν ἐν ταῖς ἡμέ-
 ραις Φαλέγ καὶ Ἰεκτὰν τοῦ ἀδελ-
 φου αὐτοῦ τῆ πυργοποιῆα, ὅτε
 συνεχύθησαν αἱ γλῶσσαι αὐτῶν,
 ἔστιν ταῦτα. α' Ἑβραῖοι οἱ καὶ
 Ἰουδαῖοι, β' Ἀσσύριοι, γ' Χαλ-
 δαῖοι... ιγ' Κάσπιοι, ιδ' Ἀλβανοί,
 ιε' Ἰνδοὶ πρῶτοι, Ἰνδοὶ δεῦτεροι,
 ...κζ' Σαρμάται, κη' Φοίνικες, κθ'
 Σύροι, λ' Κίλικες, κα' Καππάδο-
 κες, λβ' Ἀρμένιοι, λγ' Ἰβηρες,
 λδ' Βεβρανοί, λέ Σκύθες, λς' Κόλ-
 χοι, λζ' Σάννιοι, λη' Βοσποριανοί,
 λθ' Ἀσιανοί... να' Βέσσοι, νβ'
 Δάρδανοι, νγ' Σαρμάται, νδ' Γερ-
 μανοί (CB 56—57).

შემდეგნი არიან ის ტომნი, რო-
 მელნიც განაბნივნა უფალმა ღმერთ-
 მა დედამიწაზე წარღვნის შემ-
 დეგ ფალეგისა და მისი ძმის იექ-
 ტანის დღეებში, გოდლის აშენე-
 ბისას, როდესაც აირივნენ მათი
 ენები: ა' ებრაელები, ანუ იუდეე-
 ელები, ბ' ასირიელები, გ' ქალდე-
 ველები.... იგ' კასპიელები, იდ'
 ალბანელები, იე' პირველი
 ინდოელები, მეორე ინდოელები....
 კზ' სარმატები, კს' ფინიკიელები,
 კთ' სირიელები, ლ' კილიკიელები,
 ლა' კაპადოკიელები, ლბ' არმე-
 ნიელები, ლგ' იბერიელები,
 ლდ' ბებრანები, ლე' სკვითები, ლვ'
 კოლხები, ლზ' სანნიეები, ლს'
 ბოსპორანები, ლთ' ასიანები....
 ნა' ბესსები, ნბ' დარდანები, ნგ' სარმატები, ნდ' გერმანელები...

¹) Κολχοί V.

ცნობა კასპიის კარების შესახებ

Δέον γνῶναι καὶ τὰ κλίματα τῶν ἀγνώστων ἐθνῶν καὶ τὰ ὀνομαστά ἔρη καὶ τοὺς ἐπισήμους ποταμούς. ἄρξομαι διαγράφειν περὶ τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς καὶ μέχρι δύσεως ἄπως οἰκοῦσιν.

Ἀδιαβηνοὶ καὶ Ταϊανοὶ πέραν οἰκοῦσι τῶν Ἀράβων.

Ἀλαμοσσυνοὶ ἐσώτεροί εἰσιν τῶν Ἀράβων.

Σακκηγοὶ πέραν τῶν Ταϊανῶν.

Ἀβανοὶ πέραν τῶν Κασπιαῶν πλῶν οἰκοῦσιν.

Πέραν τῶν Καππαδοκῶν εἰς τὰ δεξιὰ οἰκοῦσιν Ἀρμένιοι καὶ Ἰβηρες¹ καὶ Βερρανοὶ καὶ Σκύθες καὶ Κόλχοι καὶ Βοσποριανοί. οἱ δὲ καλούμενοι Σάλλι, οἱ καὶ Σανῖται κεκλημένοι, οἱ ἕως τοῦ Πόντου ἐκτείνοντες ἕπου ἐστὶν ἡ παρεμβολή Ἀφαρός² καὶ Σεβαστόπολις καὶ ὁ Ἰσσου λιμὴν καὶ Φᾶσις ποταμός. ἕως τοῦ Τραπεζοῦντος ἐκτείνει τὰ ἔθνη ταῦτα.

საქიროა აგრეთვე გავეცნოთ უცნობ ტომთა ადგილებს, ცნობილ მთებს და შესანიშნავ მდინარეებს. დავიწყებ ტომთა აღწერით აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ მათი ბინადრობის კვალობაზე.

ადიაბენები და ტაიანები ცხოვრობენ არაბების გადაღმა.

ალამოსინები არაბთა მახლობლად არიან.

საკეენები ტაიანთა გადაღმა.

ალბანელები ცხოვრობენ კასპიის კარების გადაღმა.

კაპადოკიელთა გადაღმა, მარჯვნივ, ცხოვრობენ არმენიელები, იბერები, ბერანები, სკვითები, კოლხები და ბოსპორელები. ხოლო მიწაწყალი ევრეთწოდებული სალლებისა, რომელთაც სანიტებსაც ეძახიან, პონტომდე აღწევს, სადაც არის ბანაკი აფსაროსი, სებასტოპოლისი, ისესე ნავთსადგური და მდინარე ფაზისი; ეს ტომები აღწევენ ტრაპეზუნტამდე (CB 60—61)

¹) Ἰβηρες V.—იბოლიტეს „ქრონიკაში“ სწერია: Hiberii, Irrani, Scytae Colchi, Bosforani, Sani qui appellantur Sannices usque Pontum extendente, (Chr. Pasch. II, 247).

²) Ἀφαρός ბერძნულ წყაროებში ხშირად გვხვდება (იხ. ჩვენი „გეორგია“ II, 94, 96 და III, 82, 83). იმით აღინიშნება ქალაქი შავი ზღვის ნაპირას, კოლხიდაში, ბიზანტიის საზღვრების მახლობლად. ჩვენს ტექსტში მას ეწოდება *παρεμβολή* („ბანაკი“); ამ სიტყვით აღინიშნებოდა ისეთი ბანაკი, რომელსაც იმპერიის საზღვრებისათვის უნდა ეგდო ყური. სრულიად ბუნებრივია, რომ ასეთს, იმპერიის საზღვრის მახლობლად მდებარე, ქალაქში იყო მოწყობილი მთავარი სატუსალო, სადაც ათავსებდნენ სახელმწიფო დამნაშავეებს; აგათი ა მოგვიტბრობს (III, 14), რომ გუბაზ მეფის მკვლელები იოანე და რუსტიკე «ქალაქ აფსარუნტში გააგზავნა და იქაურ სატუსალოში დაამწყვდევინა» სენატორმა ათანასიმ (გეორგია II, 82—83).—ანდრია მოციქულის შესახებაც მოთხრობილია, რომ ის ჰქადაგებდა *καὶ ἐν πόλει τῆ μεγάλης, ὅπου ἡ παρεμβολή Ἀφαρός, καὶ Φᾶσις ποταμός* (Chr. P. II, 247).

დედამიწის ქალაქები

Ἔδοξέ μοι καὶ τὰς ἐπισήμους πόλεις τῶν ἐπὶ τὰ κλιμάτων ἐξείπειν.

Ε'. Κλίματος πέμπτου πόλεις ἐπίσημοι Ἰταλίας Νεάπολις, Ῥώμη, Πετρίοι... Καππαδοκίας Κώμανα, Ἀμάσεια, Καισάρεια, Μάζακα, Μηλιτίνη, Εἰκόνιον, Νικόπολις, Νεοκαισάρεια, Σάταλα, Ἀρμενίας μεγάλης Κολχίς.

ς'. Κλίματος ἔκτου Λογδοῦνος, Δαλματίας Σαλῶναι. Καππαδοκίας Τραπεζοῦντα (CB 62—64).

მე საჭიროდ მიმაჩნია დავასახელო აგრეთვე შვიდივე მხარის შესანიშნავი ქალაქები (მოსიღეს ჩამოთვრა ქარაიქბისა)... მეხუთე მხარის შესანიშნავი ქალაქები: იტალიისა—ნეაპოლი, რომი, პოტიოლი.... კაპადოკიისა—კომანა, ამასია, კესარია, მაზაკა, მელიტინე, იკონიონი, ნიკოპოლი, ნეოკესარია, სატალა, დიდი არმენიისა—კოლხისი. მეექვსე მხარის ქარაიქბი: ლოგდუნი, დაღმატიის სალონი; კაპადოკიისა—ტრაპეზუნტი.

ლაზთა მეფე წათი

τὴν Ὀλυμπίαν.

Ἰνδ. γ'. β'. ἡπ. Βιταλιανοῦ καὶ Ῥουστιαίου.

Ἰνδ. ιδ'. γ'. ἡπ. Ἰουστινιανοῦ καὶ Οὐαλερίου.

Ἰνδ. ιε'. δ'. ἡπ. Συμμάχου καὶ Βοηθίου.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ Ἰζάθιος ὁ υἱὸς Ζαμνάξου¹ τοῦ Λαζῶν βασιλέως, ἢ μόνον ἐτελεύτα ὁ πατήρ αὐτοῦ Ζαμνάξης, εὐθὺς ἀνηλθὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸν θειότατον βασιλέα Ἰουστίνον, καὶ ἑαυτὸν ἐκδεδωκῶς παρεκάλεισεν ἀναγορευθῆναι αὐτὸν βασιλέα Λαζῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως, γινόμενον χριστιανόν, καὶ μὴ πρὸς συνήθειαν ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως προχειριζόμενον ἀναγκασθῆναι αὐτόν, ὡς εἶα

325 ოლიმპიადი².

ინდიქტიონი 13.2. ვიტალიანეს და რუსტიკეს კონსულობისას.

ინდიქტიონი 14.3. იუსტინიანეს და ვალერიანეს კონსულობისას.

ინდიქტიონი 15.4. სიმმაქეს და ბოეთის კონსულობისას.

ამ წელს ლაზთა მეფის ზამნაქეს ძე წათი, როგორც კი მისი მამა ზამნაქსე გარდაიცვალა, მაშინვე ჩავიდა კონსტანტინეპოლში ღმრთივებრ მეფე იუსტინესთან. ამას ჩააბარა მან თავისი თავი და სთხოვა, რათა ის გაქრისტიანებული ყოფილიყო და ლაზთა მეფედ აღიარებული რომელთა მეფის მიერ იმ მიზნით, რომ ის, ჩვეულებისმებრ სპარსელთა მეფის მიერ ხელდასხმული, იძულებული არ ყოფილიყო, ვითარცა ქვეშევრდომი და

¹) Ζαμνάξου R, Ζαμνάξου V.— ²) უდრის 521—524 წლებს.

ὁποκείμενον καὶ παρ' αὐτοῦ προ-
 χειρίζομενον βασιλέα, καὶ τὰς θυ-
 σίας ποιῆσαι καὶ πάντα τὰ Περ-
 σικὰ σεβάσματα. ἦν δὲ κατ' αὐτὸν
 τὸν καιρὸν βασιλεὺς Περσῶν Κωά-
 δης, καὶ παρὰ Πέρσiais ἐκράτει·
 ὥστε βασιλέως Λαζῶν τελευταῖ-
 ος ἄλλον βασιλέα στέφεισθαι
 τοῖτοις ὑπὸ τοῦ κατὰ καιρὸν βα-
 σιλέως Περσῶν, τοῦ ἔθνους μέν-
 ται τῶν Λαζῶν ὑπάρχοντα. καὶ
 δεχθεὶς ὁ Τζάθιος παρὰ τοῦ αὐ-
 τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου ἐφωτίσθη.
 καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἐγγιμε
 γυναῖκα Ῥωμαίαν, ἐκγονοῦ Ὀνί-
 νου¹ τοῦ πατρικίου τῶν ἀπὸ κου-
 ροπαλατῶν, Οὐαλεριανῆν. ἦντινα
 εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν λιβῶν
 ἀπήγαγεν, προχειρισθεὶς καὶ στε-
 φθεὶς βασιλεὺς Λαζῶν ὑπὸ τοῦ
 αὐτοῦ Ἰουστίνου βασιλέως, φορέσας
 στέφανον Ῥωμαίων καὶ χλαμύδιον²
 ἄσπρον³ ἁλοσηρικόν, ἔχον⁴ ἀντὶ
 πορφυροῦ χρυσοῦν βασιλικὸν
 τάβλιν, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ
 στηθάρην ἀληθινὸν μικρὸν τοῦ βα-
 σιλικοῦ χαρακτήρος Ἰουστίνου
 καὶ στιχάρην ἄσπρον παραγαῦδιον,
 καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλοσυμμία
 βασιλικὰ, ὡσαύτως φέροντα τὸν
 χαρακτήρα τοῦ αὐτοῦ βασι-
 λέως Ἰουστίνου. τὰ γὰρ τζαγγία
 αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τῆς χώρας αὐτοῦ
 Ἰρυσσαῖα, Περσικῶ σχήματι, ἔχον-
 τα μαργαρίτας· ἁμοίως δὲ καὶ ἡ
 ζῶνη αὐτοῦ ὑπῆρχεν διὰ μαργα-

მის მიერ ხელდასმული მეფე,
 მსხვერპლებიც შეეწირა და ყოველ-
 გვარი სპარსული წესებიც შეესრუ-
 ლებინა. ამ დროს სპარსელთა მე-
 ფედ კოადი იყო, და სპარსელებში
 მიღებული იყო, რომ როდესაც
 ლაზთა მეფე გარდაიცვლებოდა,
 სპარსელთა მაშინდელი მეფე მათ
 სხვა მეფეს დაუყენებდა, რასაკვირ-
 ველია ისეთს, რომელიც ლაზთა
 ტომიდან იყო. ის ბრწყინვალედ
 იქმნა მიღებული თვით მეფე იუს-
 ტინეს მიერ: ის გაქრისტიანდა და
 ცოლად შეირთო რომელი ქალი,
 პატრიკიოსისა და აპოკუროპალა-
 ტის ონინეს ქალიშვილი, სახელიც
 ვალერიანე. ეს მან წაიყვანა და წა-
 ვიდა საკუთარ ქვეყანაში, ლაზთა
 მეფედ ხელდასმული და დაგვირ-
 გვინებული თვით იუსტინე მეფის
 მიერ; მას ემოსა რომელითა გვირ-
 გვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუ-
 მის ქლამიდი, რომელსაც ძოწეუ-
 ლი მორის ნაცვლად ჰქონდა ოქროს
 სამეფო ზოლი, სადაც შუაში მო-
 თაფსდებრი იყო იუსტინე მეფის ძა-
 ლიან პატარა სურათი წელს ზე-
 ვით, და აგრეთვე თეთრი სტიქა-
 რი-პარაგავდი — ამასაც ჰქონდა
 სამეფო ოქრომკედები — აგრეთვე
 თვით იუსტინე მეფის გამოხატუ-
 ლებით. მისი წაღები — მისივე ქვეყ-
 ნიდან ჩამოვანირი — წითელი ფერი-
 სა იყო, სპარსულ წესზე მარგალი-
 ტებით შემკული: ამგვარადვე მისი
 სარტყელიც მარგალიტებით იყო

1) Νόμου Malalas, ὁμοῦ თვითჟანგს ზოგინოთ ხელთნაწერში.

2) χλαμύδιον (χλαμίδιον) PV. — 3) ἄσπρον R. — 4) ἔχον PV.

ριτών. ἔλαβεν δὲ παρὰ τῶν βασι-
 λέως Ἰουστίνου δῶρα πολλὰ καὶ
 αὐτὸς καὶ γυνὴ αὐτοῦ Οὐαλε-
 ριανή, ὡς ἄπαξ ἀναγκασθεῖσα
 ἦτοι προτραπέισα γαμηθῆναι αὐ-
 τῇ εἰς ἄλλα βασίλεια.

Καὶ γούς τοῦτο Κωάδης βασι-
 λεὺς Περσῶν ἐδῆλωσεν διὰ πρεσ-
 βευτοῦ τῆ βασιλεῖ Ἰουστίνῃ ταῦτα,
 ὅτι Φιλίας καὶ εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν
 λαλουμένης καὶ γινόμενης τὰ ἔχθι-
 ρῶν πράττεις, ἰδοὺ γὰρ τὸν ὑποκει-
 μένον μοι βασιλέα Λαζῶν αὐτὸς
 προεχειρίσω, μὴ ὄντα ὑπὸ τῆν
 Ῥωμαίων δουλείῃσιν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν
 Περσῶν τάξιν ἐξ αἰῶνος. καὶ πρὸς
 ταῦτα ἀντεδῆλωσεν αὐτῷ ὅτι αὐ-
 τὸς βασιλεὺς Ἰουστίνος ταῦτα.
 Ἡμεῖς τινα τῶν ὑποκειμένων τῇ
 σῇ βασιλείᾳ οὔτε προσελαβόμεθα
 οὔτε προετρέψαμεν, ἀλλ' ἑλθῶν
 τις ὀνόματι Τζάθιος εἰς τὰ ἡμέ-
 τερα βασίλεια ἐδείχθη προσπίπ-
 των ἡμῖν ῥυσθῆναι μασσαροῦ τι-
 νος καὶ ἑλληγικῶς δόγματος καὶ
 ἀσεβῶν θυσιαῶν καὶ πλάνης δαι-
 μόνων ἀδελῶν, καὶ χριστιανὸς
 γενέσθαι ἀξιούμενος τῆς θυσά-
 μεως τοῦ αἰωνίου καὶ ἐπουρα-
 νίου θεοῦ καὶ θεμιουργοῦ τῶν
 ἀπάντων, καὶ κωλύσαι τὸν βου-
 λόμενον εἰς τὸ βέλτιον ἐλθεῖν καὶ
 γῶναι. θεὸν ἀληθινὸν οὐκ ἐνεδέ-
 χετο. θεὸν χριστιανὸν αὐτὸν γενό-

შემკული ¹. იუსტინე მეფისაგან
 დიდძალი საჩუქარი მიიღო იმანაც
 და ვალერიანემაც, მისმა ცოლმა,
 როდესაც ის იძულებული თუ წა-
 ქეზებული იყო გაჰყოლოდა მას
 ცოლად უცხო სახელმწიფოში.

სპარსელთა მეფემ კოადმა ეს რომ
 გაიგო, მან აცნობა იუსტინე მე-
 ფეს ელჩის პირით შემდეგი: „იმ
 დროს როდესაც ჩვენს შორის მე-
 გობრობისა და ზავის შესახებ არის
 შეთანხმება მიღწეული, შენ მტრულ
 ნაბიჯებს სდგამ. აი, შენ თვითონ
 აკურთხე ჩემი ქვეშევრდომი, მეფე
 ლაზებისა, რომელიც რომაელთა
 მმართველობის ქვეშ კი არ ყოფი-
 ლა, არამედ ყოველთვის სპარსე-
 ლებს ემორჩილებოდა“. ამაზე იუს-
 ტინე მეფემ ასე უპასუხა: „ჩვენ შე-
 ნი სამეფოს ქვეშევრდომთაგან არც
 არავინ მიგვიკედლებია, არც წა-
 გვიქეზებია, არამედ ირთი ვინმე,
 სახელად წათი, ჩვენს სამეფოში
 მოვიდა და ჩვენ წინ განრთხმულმა
 გვთხოვა გვეხსნა ის რალაც საძა-
 გელი წარმართული სარწმუნოები-
 საგან, უწმინდური მსხვერპლებისა-
 გან და ბოროტი ღმერთების თარე-
 შისაგან და გაგვექრისტიანებინა:
 მას შეგნებული ჰქონდა უკვდავი და
 ზეციური ღმერთისა და ყველაფრის
 შემქნელის ძალა; და არ შეიძლე-
 ბოდა ხელი შეგვეშალა იმისათვის,
 ვინც მოისურვა უკეთეს ჩისში მო-

¹) ლახთა მეფის სამკაულის აღწერილობა იხ. იო ა ნ ე მ ა ლ ა ლ ა (გეორ-
 გიკა III, 265 და იქვე შენიშვნა), ა გ ა თ ი ა III, 15 (გეორგიკა III, 84 და იქვე
 შენიშვნა); შდ. აგრეთვე თ ე ო ფ ა ნ ე, ქრონოგრაფია (de Boor 168—169; იხ. ქვე-
 მოთ ამავე წიგნში გვ. 74—75).

μενον και ἀξιωμαθέντα τῶν ἐπουρα-
 νίων μυστηρίων εἰς τὴν ἰδίαν ἀπε-
 λύσασμεν χώραν (CB 612—615).

ქცეულიყო და ქეშმარიტი ღმერთი
 ეცნო. ასე რომ ის გაქრისტიანე-
 ბული და ზეციურ მისტერიებს ზიარ-
 რებული გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაში¹.

ირანელების ლაშქრობა ლაზების წინააღმდეგ

ταζ' Ὀλυμπίας.

Ἰνδ. ζ'. α'. ἡ. Ἰουστινιανου
 Ἀβγουστου τὸ γ' μόνου.

Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς κατὰ
 τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αὐτοῦ βασι-
 λείας μὴν ἀνδοναίῳ κατὰ Ῥω-
 μαίους ἰανουαρίῳ πρῶτῳ, τῆς
 ἕκτης ἐπιμεμήσεως, τοσαῦτα ἔβριψε
 χρήματα καὶ παρέσχε πᾶσιν ὡς
 οὐδεις βασιλεὺς ἕτερος ἔπαυσε.

Τῷ αὐτῷ ἔτει Πέρσαι ἐπολέ-
 μησαν Τζαθίρ τῷ Ἀλζῶν βασιλεῖ,
 ὡς περιρρῆντι Ῥωμαίοις. καὶ λοι-
 πὸν ὁ αὐτὸς Τζαθίος ἐπεμφε, καὶ
 ἐδεήθη τοῦ βασιλέως Ἰουστινα-
 νοῦ καὶ τῆς Ῥωμαίων βοηθείας.
 καὶ ἐπεμφεν αὐτῷ πληθὺς στρα-
 τιωτῶν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς
 καὶ στρατηλάτας τρεῖς, Βηλίσά-
 ριον καὶ Κίρυκον καὶ Εἰρηγαί-
 ον τὸν Πενταδίας. καὶ συνέκρου-
 σαν πόλεμον, καὶ πάλαι ἔπαυαν
 τοῦ Ῥωμαίων στρατοῦ. καὶ ἦγα-

327 ოლიმპიადი².

ინდიქტიონი 6. 1. იუსტინიანე ავგუს-
 ტის III კონსულობისას მარტო.

იუსტინიანე მეფემ თავისი მე-
 ფობის პირველ წელს, ავღინეს თვე-
 ში, რომაული იანვრის პირველს,
 მეექვსე ინდიქტიონს, იმდენი ფუ-
 ლი დახარჯა და გასცა ყველას,
 რამდენიც არც ერთ სხვა მეფეს
 არ გაუცია თავისი მმართველობის
 დროს.

იმავე წელს სპარსელებმა ომი
 გამოუცხადეს ლაზთა მეფეს წათის
 რომაელების მხარეზე გადასვლისა-
 თვის. და, აი, წათიმ კაცობი გაუგ-
 ზავნა იუსტინიანე მეფეს და სთხოვ-
 და მას რომაელები მოეშველებინა.
 იუსტინიანე მეფემაც გაუგზავნა მას
 დიდძალი ჯარი და სამი სტრატე-
 ლატი, ველისარი, კერჯკე და ირე-
 ნე³, პენტადას ძე. ომი გაჩაღდა,
 რომელთა ჯარიდან მრავალი დაი-
 ლუპა ამ ომში. და იუსტინიანე მე-
 ფე გაჯავრდა ამ სტრატელებზე,

¹) მთელი ეს ნაწევრი ჩვენს „ქრონიკას“ თითქმის სიტყვა-სიტყვით აქვს
 გადმოწერილი იოანე მაღალას ქრონოგრაფიდან (იხ. გეორგიკა III,
 263—265).

²) 327 ოლიმპიადი უდრის 529—532 წლებს, თუმცა მეექვსე ინდიქტიონი
 ხვდება 527 წელს.

³) ეს იგივე ირენე არის, რომელიც იუსტინეს დროს ლაზეთში გაგზავნი-
 ლად იხსენიება Procopius BP I, 12 (გეორგიკა II, 2').

νάκτισε κατὰ τῶν στρατηλατῶν ὁ βρασιλεὺς Ἰουσαϊνιανός, ὅτι φθογῶντες ἀλλήλοισι προεδίδουν ἀλλήλους καὶ ἐγνώριζον κατ' ἀλλήλων τῷ βασιλεῖ, καὶ διεδέξατο αὐτούς, Πέτρου τοῦ στρατηλάτου τῶν ἀπὸ

რომ ისინი, ერთმანეთის შურით ერთი-მეორეს პლალატობდნენ ხოლმე და მეფეს ერთმანეთის წინააღმდეგ აცნობებდნენ, და შესცვალა ისინი. როდესაც პეტრე¹, სტრატელატი და მეფის აპონოტარი²,

1) ამ პეტრეს შესახებ დაწვრილებით მოგვითხრობს პროკოპი კესარიელი. პეტრე შთამომავლობით არხანნიდან იყო. იუსტინეს მიერ ის ტყვედ იქნა წაყვანილი 506 წლის წინა ხანებში, ისწავლა გრამატიკულ სკოლაში და გახდა იუსტინეს მწერალი, *γραμματεὺς* (Procopius BP II, 15; გეორგია II, 47). ამ ტერმინით აღინიშნებოდა სხვადასხვა მოხელის თანაშემწე, მისი მდივანი ან კანცელარიის გამგე. რადგან ეს ეკუთვნის იმ ხანს, როდესაც იუსტინე „სხოლარიონთა კომისი“ (comes scholae candidatorum) პატივის მქონებული იყო და 503 წელს ამიდასთან იბრძოდა „სამსახურთა მაგისტროსის“ (magister officiorum) კელერიის ხელქვეით, ხოლო შემდეგ იყო comes excubitorum, ასეთი პირის *γραμματεὺς* საკმაოდ დიდი თანამდებობისა უნდა ყოფილიყო, ისევე როგორც დიდი იყო თანამდებობა *βασιλικὸς γραμματεὺς*, რომელიც სტრატეგოსის უახლოეს თანაშემწეს წარმოადგენდა ჰელინისტური სამყაროს პროვინციებში, კერძოდ ეგვიპტეში, როგორც ბტალემიოსების ისე რომაელთა პერიოდისა, და ზოგჯერ მის მაგიერობასაც სწევდა (U. Wilcken, Grundzüge und Chrestomathie der Papyruskunde I, 1, გვ. 11, 38; W. Schubardt, Einführung in die Papyrusforschung, Brl. 1918, გვ. 249). ამიტომ უწერია, უნდა ვიფიქროთ, პროკოპის, პეტრე იუსტინეს მწერალი იყო. შემდეგ, როდესაც იუსტინემ უფრო მაღალ თანამდებობებსა და პატივს მიაღწია (ის გახდა სენატორი, პატრიკიოსი და, ბოლოს, 518 წლიდან მეფე), ჩანს პეტრე დარჩენილა მის მდივანად (ძველი ტერმინოლოგიით *γραμματεὺς*, ხოლო ახლით—*νοτάριος*: Du Cange, Glossarium mediae et infimae Graecitatis, გვ. 1004: *γραμματεὺς, ὁ καὶ νοτάριος, τῶν ἀπορρητῶν γραμμάτων*. ასეთი გამოთქმა ბევრგან გვხვდება): ამიტომ ამბობს ჩვენი „ქრონიკის“ ავტორი *τὸν ἀπὸ νοταρίων τὸν βασιλικόν*. იუსტინეს დროისგე მას, როგორც პროკოპი (BP I, 12; II, 15) ამბობს, სტრატეგოსობა მიუღია და ლახეთში უმსახურია, ხოლო იუსტინიანეს 528 წელს ის კვლავ გაუგზავნია ლახეთში, როგორც ეს აღნიშნულია ჩვენს „ქრონიკაში“ (და სხვა „ქრონოგრაფებშიც“).—„ქრონოგრაფები“ (Malalas, Chr. Pasch., Theoph.) პეტრეს უწოდებენ *στρατηλάτης*, ხოლო პროკოპი—*στρατηγός*. საზოგადო ხმარებაში ეს სიტყვები ერთი-მეორის მაგიერ გვხვდება; „ქრონოგრაფები“, ჩვეულებრივ, სტრატელატის ხმარებას ამჯობინებენ. *στρατηλάτης* სარდალს ნიშნავს (ისევე როგორც *στρατηγός*), მაგრამ VI საუკუნისათვის ამ ტერმინით აღინიშნება აგრეთვე უმაღლესი სამოქალაქო მოხელე, მმართველი გარკვეული ტერიტორიული ერთეულისა. ასე, პაპირუსების მიხედვით ჩვენ ვიცით, რომ ეგვიპტის პროვინციებში, VI—VII საუკუნეში, სარდალისა და სამოქალაქო მმართველის თანამდებობა გაერთიანებული იყო ერთი სახელწოდების ქვეშ *στρατηλάτης καὶ παράρχος* RE (IV A, 255).

2) აპონოტარი (ὁ ἀπὸ νοταρίων) ეწოდება *νοτάριος*—ად ყოფილ პირს (იხ. წინა შენიშვნა).

νοταρίων τοῦ βασιλέως κατελιπόν- ოქ ჩავიდა, გადააყენა ისინი და
 τος καὶ ἀποκινήσαντος αὐτοῦς καὶ ჩიიბარა მათგან ჯარი, ლახებთან
 λαβόντος τὰ ἐξέδεται παρ' αὐτῶν, ერთად გაილაშქრა სპარსელთა წი-
 και συμβαλόντος τοῖς Πέρσαις ნააღმდეგ და მრავალი სპარსელი
 μετὰ τῶν Λαζῶν πολλοὺς κατέ- გაქლიტა.
 κοψαν Πέρσας¹ (CB 617—618).

¹) ეს ნაწყვეტები თითქმის სიტყვა-სიტყვითი განმეორებაა იოანე მა-
 ლაღას თბრობისა (იხ. გეორგიკა III, 266—268); შდ. აგრეთვე თეოფანეს
 ქრონოზრ. 174 (de Boor; იხ. ქვემოთ ამავე წიგნში გვ. 76) და კედრენე
 (CB, p. 643).

თეოფილაქტე სიმოკატტა

თეოფილაქტე, მეტსახელად სიმოკატტა (Θεοφύλακτος Σιμοκάκτης), VII საუკუნის ისტორიკოსია. წარმოშობით იგი ეგვიპტელია¹, ცხოვრობს და მოღვაწეობს კონსტანტინეპოლში ირაკლი კეისრის დროს (610—641); ფოტიუსი (Bibl., cod. 65) გადმოგვცემს, რომ მას სქერია ეპარქოზისა და მდივნის თანამდებობა (... Θεοφύλακτος ἀπὸ ἐπάρχων καὶ ἀντιγραφέως).

თეოფილაქტეს კალამს ეკუთვნის საბუნებისმეტყველო ნაშრომი, ცნობილი Quaestiones physicae-ს სათაურით, ეთიკურ-რიტორიკული წერილები და საისტორიო ნაშრომი (Ἱστορίαι). უკანასკნელი მოგვითხრობს მავრიკი კეისრის დროინდელ (582—602) ამბებს და, ამრიგად, წარმოადგენს მენანდრეს «ისტორიის» გაგრძელებას.

თეოფილაქტეს «ისტორია» შედგება რვა წიგნისაგან, რომელთაც წინ უძღვის რიტორიკული ზეიადობით შედგენილი „საუბარი“ (Ἐπίλογος) ფილოსოფიასა და ისტორიას შორის და „შესავალი“ (προοίμιον).

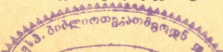
წყაროებად თეოფილაქტეს გამოყენებული აქვს მენანდრეს და იოანე ეპიფანიელის «ისტორიები». თვით თეოფილაქტე კი უხვად ჰყავთ გამოყენებული თეოფანე ჟამთააღმწერელს (IX საუკ.), კონსტანტინე პორფიროგენეტს (X საუკ.) და სხვებს.

ყურადღებას იქცევს თეოფილაქტეს ენა: იგი საგვა რიტორიკული სახეებით, ზეიადი გამოთქმებით და მალაღმარდოვანი შედარებებით²; ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, საგრძნობლად აბუნდოვანებს აზრებს და აძნელებს ავტორის მიერ გადმოცემული ცნობების და-

1) ἔστι δὲ οὗτος ὁ Θεοφύλακτος τῶ γένει Αἰγύπτιος (Photii Bibl., cod. 65).

2) აი, მაგალითად, როგორ იწყებს ავტორი თავის მოთხრობას წლებში სვანეთში მომხდარი ამბების შესახებ: «ვინაიდან ჩვენი მოთხრობა რაატამდე მივიტანეთ, ისტორიის მიმდევრებს, მოდიოთ, ჩავეთხოვოთ ისიც, რაც რომაელებმა სვანეთის გარშემო მოიმოქმედეს. მხატვრებიც ზომ მნიშვნელოვანსა და დიდ ნაკვეთებს რომ მოჰხაზავენ, მანამდე არ უშვებენ ხელს ხელოვანის ყალბს, სანამ მთელის უმცირეს ნაკვეთებსაც არ გადაიდებენ სურათებზე» (III, 6; იხ. ქვემოთ გვ. 21).

2. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

ზუსტებას. მიუხედავად ამისა თეოფილაქტეს «ისტორია» მკვლევარი კი კეისრის ეპოქის საუკეთესო წყაროა.

ტექსტის დამუშავების დროს ხელთ გვექონდა შემდეგი გამოცემები:

Bekkerus Immanuel, Theophylacti Simocattae Historiarum libri octo. Bonnae 1834 (CB).

De Boor Carolus, Theophylacti Simocattae Historiae. Lipsiae 1887 (ჩვენი ტექსტი ამ გამოცემის მიხედვით არის გადმობეჭდილი).

De Boor Carolus, Excerpta de legationibus (iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti confecta). Berolini 1903. I 221—227, II 477—489 (ნაწყვეტები).

Cousin, Histoire de Constantinople depuis le règne de l'Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire, Tome III, 103—334, Paris 1685.

სტრატეგოსი ფილიპიკე და იპოსტრატეგოსი აფსინი

Ο δὲ Φιλιππικὸς μεγαλειόφρωνας εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν τῆς Ἀρζανηνῆς χώρας τὸ δόρυ ἐμπέπηχε καὶ λαμπρὰν καὶ ἀξιολογωτάτην λείαν ἐξώρησεν. φήμη δὲ τις διέρρει ὡς ὁ στρατηγὸς φιλομαθέστατος ὦν καὶ πολεμικὰς ἐπιστήμας ἐκ τῶν πάλαι σοφῶν ἀρυσάμενος ἐκ τῆς Σικιλιανὸς τοῦ ἡγεμονικωτάτου ἀγγινοσίας τὴν ἐντρέχειαν αὐτὴν τῆς σφῆς στρατηγίας περιεβάλετο. ὡς γὰρ οἱ τὰς ἱστορίας καθάπερ ἀγάλματα θεῶν τινα τῶν τεμένει

I 14. მომღვენო წელს ფილიპიკემ¹ ამაყად ჩაარქო შუბი არზანენის ქვეყანაში² და ბრწყინვალე და მოხსენების ღირსი ნადავლი იგდო ხელთ. ამბობდნენ, სტრატეგოსი ფრიად განსწავლული იყო და მან სამხედრო საქმის ცოდნა ძველ ბრძენთა ნაწიღიბიდან შეიძინაო და უბრწყინვალესი სარდლის სკიპიონის წაბაძვით შეიმოსა თავისი ბრძნული სარდლობის გამოცდილებათ. იმათ, რომლებიც ისტორიებს, ვითარცა რალაც ღვთაებრივ ძეგლებს, წერილობით აღ-

1) ფილიპიკე, მავრიკი კეისრის სიძე, დანიშნულ იქნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად 584 წელს, იოანე მისტაკონის ამ თანამდებობიდან გადაყენების შემდეგ.

2) გ. ი. ილაშქრა არზანენის ქვეყანაში. ეს ლაშქრობა მოხდა 585 წელს.

της μνήμης γραφή καθιδρύσαντες
 διελέχθησαν, τοῦ Ἀννίβαλ τοῦ
 Καρχηδονίων στρατηγού τὴν ἀνά-
 τὴν Εὐρώπην Ῥωμαίων διατέ-
 μνοντος γῆν, Σκιπιῶν ὁ πρεσβύ-
 τερος τὸν αἰκὶ πόλεμον τῆ ἀνα-
 βολῆ ἀναθεις τῆ Καρχηδονίων
 χώρα προσπλέκεται καὶ ἐς μέγα
 κακοῦ ἐλήλακε τὸ πολέμιον, τὸν
 δ' Ἀννίβαλ τὰς Καρχηδονίων
 τύχας ἀκηκόετ' ἐς τὴν ἑαυτοῦ
 ἐπαναξέσσει τὰς μεταβολὰς τῶν
 πραγμάτων ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν
 συμβεβηκότων δεινῶν παιδεύ-
 μενον. καὶ οὗτος ἐδόκει ὁ πρὸς
 Φιλίππικὸν εἶναι λόγος παράλλη-
 λος. οὐκ ἄπο δὲ σκοποῦ γέγονεν
 αὐτῶ ἡ βουλή. ἔτυχε δὲ τὸν
 στρατηγὸν κάμνειν τὸ σῶμα μα-
 γίστου νοσήματος αὐτῶ ἐνσκήψαν-
 τος. διὸ ἐπὶ τὴν Μαρτυρόπολιν
 ἀφικνεῖται ἐπιτρέψας τὸ στρατεύ-
 μα Στεφάνῳ τῶ ταγματάρχῃ
 (ὑπασπιστῆς δ' οὗτος ἐγεγόνει
 Τιβερίου τοῦ αὐτοκράτορος), τὸν
 τε Ἀφίχ τὸν Οὐγγον τῶν ἔλων ὑποστράτηγον ἐχειροτόνησε τά-
 ξων (de Boor 66,10—67,3).

მართავენ ხოლმე მეხსიერების ტა-
 ძარში, უთქვამთ: როდესაც კარქე-
 დონიელთა სარდალი ანნიბალი
 ევროპაში რომელთა მიწაწყალს
 აობრებდა, უფროსმა სკიპიონმა
 შესწყვიტა ომი მინ, გაილაშქრა
 კარქედონიელთა ქვეყანაში და
 დიდს უბედურებაში ჩააგდო მტე-
 რიო; ხოლო ანნიბალმა რომ გაი-
 გო, თუ რა ბედი ეწია კარქედო-
 ნიელებს, სამშობლოში გაბრუნდა
 თავისი ლაშქრით და იქ საკუთარ
 თავგადასავალზე ისწავლა ბედის
 უკუღმართობაო. აი, ეს არის, მგო-
 ნი, შედარება სკიპიონისა და ფი-
 ლიპიკესი. მაგრამ ეს შედარება
 მიზანს ვერ აღწევს: სტრატეგოსის
 სხეული შეიპყრო რალაც საშინელ-
 მა სენმა. ამიტომ იგი მარტირო-
 პოლისში გაემგზავრა, ხოლო ჯარი
 ჩააბარა რაზმის უფროსს სტეფა-
 ნეს (ის თვითმპყრობელ ტიბერის
 მეფარე იყო), და ჰუნნი აფსიხი
 დანიშნა მთელი რაზმების იპო-
 სტრატეგოსად¹.

დაწესარებული კოლხეთი

Ἐπιγινόμενου δ' ἡῆρος καὶ III. 4. გაზაფხული² რომ დადგა

¹ ეს „ჰუნნი აფსიხი“ იხსენიება თეოფილაქტეს „ისტორიაში“ მომდევნო წლის (586) ლაშქრობის დროსაც: «ფილიპიკემ დარაზმა რომელიც ჯარი სამ ნა-
 წილად: მარცხენა ფრთა ჩააბარა ილიფრედანს (ის ემესის არქონტი იყო) და ჰუნნი
 აფსიხი იც იმავე ნაწილში ჩააყენა...» (Theophyl. II, 3; ed. de Boor 73, 13—17;
 თეოფანე ამ სარდალს უწოდებს Ἀφίχ|| Ἀφική; Theoph. Chr. ed. de Boor 224).
 თეოფილაქტე იხსენიებს აგრეთვე ამ სახელის მატარებელ მეორე პიროვნებასაც.
 ავართა ჯარის იპოსტრატეგოსს (VIII, 5: ... πρὸς τὸν Ἀφίχ, τὸν ὑποστράτηγον τῆς
 Ἀβάρων δυνάμεως. de Boor 292,16—17).—² ივლინსენება 588 წლის გაზაფხული.

προσηγή και ἐπίχαριν ἔψιν πα-
 ρεχομένους τῆ γῆ, ἢ κατὰ τὸ
 εἰωθὸς τοῦ χρυσοῦ διανομή τῶ
 μαχίμῳ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος
 ἐξεπέμπετο, ὁ δὲ Ῥωμαίων τε
 και Περσῶν πόλεμος ἐσφρίξα τε
 και ἐσφάδαξεν. τὸ δε Γετικόν,
 ταυτὸν δ' εἶπειν αἱ τῶν Σκλαυη-
 νῶν ἀγέλαι, τὰ περι τὴν Θράκη
 ἐς τὸ καρτερόν ἐλυμαίνοντο, οἱ
 δὲ Μῆδοι τοῖς Ῥωμαίων στρατη-
 γοῖς συγκυρήσαντες παρανάλωμα
 φόνου ἐγένοντο, Ῥώμη δ' ἡ πρεσ-
 βυτις ταῖς τῶν Λογοβάρδων ἀν-
 εἶχεν ἐφόδοις, τῆ δε Λιβύη αἱ
 τῶν Μαυρουσίων δυνάμεις διετέ-
 λουν ἐξίτηλοι και τῶ πλήθει τῶν
 Ῥωμαϊκῶν ἀνδραγαθημάτων πρὸς
 τὸ ταπεινὸν και κατητονημένον
 ἀπέκλινον. οὕτω μὲν οὖν ἐκείναι
 μετὰ τῶν ἀσπίδων και τὰς ἡνίας
 κατέθειντο τὸν ἀυχένα Ῥωμαίοις
 ὑποχαλάσασαι, και τὴν [τε] ἡε-
 μίαν ἐνηγκαλίζοντο, ὁ δὲ Φᾶσις
 οὐκ ἐπιολοῦτο τοῖς αἵμασιν. εἰρη-
 ναῖον γὰρ ῥεῖθρον τέως περιε-
 βάλλετο τῶ διαυγεί τῆς ἡσυχίας
 καταρδεύων τοὺς Κόλχους, μη-
 δαμοῦ κεκτημένος Μῆδον οἰκή-
 τορα, και ᾧδὲ πως τὰ Ῥωμαίων
 διετίθητό τε και συνετάττετο (de

და დედამიწას საამო და სამხი-
 რულო ელფერი დაედვა, თვით-
 მპყრობელმა (მაფიჩიმი), ჩვეულები-
 სანებრ, ოქრო გაგზავნა ჯარისა-
 თვის დასარიგებლად; ომიც ოო-
 მაელებსა და სპარსელებს შორის
 გაცხოველდა. გეტების ტომი ანუ
 —რაც იგივეა—სკლავენების ბრბო-
 ები სასტიკად არბევდნენ თრაკიის
 მიდამოებს; მიდიელები შიქმთხი-
 ვით შეეხეჩნენ რომაელთა სტრა-
 ტეგოსებს, და ტყუილ-უბრალოდ
 სისხლი დაიღვარა; მოხუცი რომი-
 იგერიებდა ლოგობარდების იერი-
 შებს, ხოლო ლიბიაში მავრუსი-
 ების ჯარები, უფრო-და-უფრო
 სუსტდებოდნენ; რომაელთა უამ-
 რავი მამაცური ბრძოლის გამო
 ისინი საცოდავად და საწყალო-
 ბლად მოიდრიკნენ და იარაღთან და
 სადავეებთან ერთად საკუთარი კი-
 სერიც გაუწოდეს რომაელებს და ამ-
 ჯობინეს მშვიდობიანი ცხოვრება.
 ფაზისის წყარსაც აღარ ამღვრევ-
 და სისხლი; მისი მშვიდობიანი მდი-
 ნარება სიწყნარის ბრწყინვალეობით
 რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ
 მოსახლეს არსად არ აჯაჭვებდა-
 ი, ასეთ წესრიგში იყო მოყვანილი
 რომაელთა საქმეები¹.

¹) თეოფილაქტეს ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ VI საუკუნის ოთხმოციანი წლე-
 ბის ბოლოს კოლხეთში (ლაზეთში) შედარებით მშვიდობიანობა სუფევდა («ფა-
 ზისის წყალს აღარ ამღვრევდა სისხლი», «მისი მშვიდობიანი მდინარება სიწყნა-
 რის ბრწყინვალეობით რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ აჯაჭ-
 ვებდა»). ჩანს, 562 წლის ზავის შემდეგ ლაზეთის გამო დავა შეწყვეტილა. მაგრამ
 ის საკითხი, რომელიც 562 წლის სახავო მოლაპარაკების დროს ღია დარჩა—სა-
 კითხი სვანეთისა—მინც არ ყოფილა მოგვარებული; 589—590 წლებში ისევ
 სვანეთის წინააღმდეგ ლაშქრობს ირანი (იხ. ქვემოთ გვ. 21 შმდ.).

ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ

Ἐπει δὲ τὸν πρὸς Ἀφραάτην ἀπεπεραιώσαμεν λόγον τοῖς διηγήμασιν, φέρε δὴ, φέρε καὶ τὰ περὶ Σουανίαν τοῖς Ῥωμαίοιςπραχθέντα τοῖς τῆς ἱστορίας λειμῶσιν ἐπιφυτεύσωμεν· καὶ ζαγράφοι γὰρ τὰ μεγάλα καὶ περιφανῆ τῶν μελῶν ἐγχαράξαντες οὐ πρότερον τοῦ φιλοτεχνήματος ἀποπάσονται, πρὶν ἂν καὶ τὰ μικρότατα μέλη τοῦ σὺμπαντος τοῖς πίναξιν ἐγχαράξωσιν. ἔτος ἕβδοσον τῆς βασιλείας Μαυρικίου τοῦ αυτοκράτορος, καὶ Βαράμ, ὁ τῶν Περσῶν στρατηγός, ἅμα ταῖς δυνάμεσι τοῦ βαρβαρικοῦ ὑπὸ Ὀρμισδα, τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως, κατὰ Σουανίαν ἐκπέμπεται. καὶ ἀδοκίητος τῆς ἐπιστασίας τῶν Περσῶν γεγούσια, τὸ σπυδαζόμενον τῆ ῥαθυμίᾳ ἐγίνετο. ληΐζεται γὰρ ἡ Σουανία κάρτα κομιδῆ, καὶ ἀσχετὸν ἦν τὸ κακόν· ἐχίρσει γὰρ τὸν στρατηγήσοντός, τῆς Κολχικῆς ἀνηγεμονεύτου ὑπόσσης κηδεμόνος τε ὄρφανῆς καθεστῶσης, ἣς οἶα περὶ τὴν ἕω τοῦ πολέμου σφριγῶντός. τῶν Ὀνγῶν τοιγάρουσιν τῶν πρὸς τῷ βερρεῖ τῆς ἕω,

III 6. ვინაიდან ჩვენი მოთხრობა აფრაატამდე¹ მივიტანეთ, ისტორიის მინდვრებს, მოდით, ჩავუქსოვოთ ისიც, რაც რომაელებმა სვანეთის გარშემო მოიმოქმედეს. მხატვრებიც ხომ მნიშვნელოვანსა და დიდ ნაკვეთებს რომ მოჰხაზავენ, მანამდე არ უშვებენ ხელს ხელოვანის ყალამს, სანამ მთელის უმცირეს ნაკვეთებსაც არ გადაიღებენ სურათებზე.

მერვე წელს მავრიკის ავტოკრატობისა² სპარსელთა მეფის ჰორმიზდას მიერ სვანეთის წინააღმდეგ იგზავნება სპარსელთა სტრატეგოსი ბარამი ბარბაროზთა ლაშქროთურთ. და რადგან სპარსელები მოულოდნელად თავს წამოადგნენ, ხარხი გამოფხიზლდა დაუდევარი ძილისგან. სვანეთი ხომ საშინლად იძარცვებოდა, უბედურება აუტანელი იყო: ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო, ვინაიდან კოლხიკე უსარდლო იყო და მომვლელისაგან ობლად შთენილი, რადგან ამ დროს აღმოსავლეთში იყო ომი გაჩაღებული. ამრიგად, როდესაც ჩრდილო-აღმოსავლეთით დაბინავებული ჰუნნები, რომელთაც სპარ-

1) აფრაატო—ირანელთა სარდალი პერსარმენიაში; 589 წლის დასაწყისში ის პერსარმენიიდან გაემართა ირანელთა დასახმარებლად ქალაქ მარტიროპოლისისაკენ, რომელიც ამ დროს ირანელებს ეჭირათ და რომლის დასაბრუნებლად ბიზანტიელები იბრძოდნენ ფილიპოკეს მეთაურობით. ფილიპოკემ ომი წააგო, ხოლო მის ნაცვლად დანიშნულმა კომენტოლემ სასტიკი ბრძოლა გაუმართა ირანელებს სისარგანონის ციხესთან; ამ ბრძოლაში დაიღუპა აფრაატი (Theophyl. III, 5—6).

2) ესე იგი 589—590 წელს.

οὖς Τούρκους ἕθως Πέρσαις ἀπο-
 καλεῖν, καταπολεμηθέντων λίαν ὡς
 ἔπος εἶπειν ἐγκρατῶς ὑπὸ Ὀρ-
 μίσδα, τοῦ βασιλέως τῶν Πάρθων,
 ἐπὶ τὴν Κολχίδα ὁ Βαράμ τὸν
 πόλεμον μετεβίβαζεν. ἐς τοσοῦτον
 γὰρ οἱ τῆς Περσικῆς ἡρθησαν
 βασιλείας αὐχένες, ὡς φορολο-
 γεῖσθαι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων τοὺς
 Οὐννους, τὸ πρὶν τεσσαράκοντα
 χιλιάδας χρυσῶν ἡρεμίας προφά-
 σει τοὺς Μήδους εἰσπραττόντων
 τῶν Οὐννων. πολυχρύσου τείνου
 τῆς τῶν Τούρκων ἀρχῆς ὑπὸ τῶν
 Περσῶν γεγούσιας, ἐς μεγάλην
 τοῦτο δὴ τὸ ἔθνος ἐτέτραπτό πο-
 λυτέλειαν· κλίνας τε γὰρ ἐσφυρη-
 λατοῦντο χρυσᾶς καὶ τραπέζας
 καὶ κύλικας καὶ θρόνους καὶ βή-
 ματα ἵππικούς τε κόσμους καὶ
 πανοπλίας, καὶ ἕσα τῇ μέτῃ τοῦ
 πλοῦτου ἐπινερόνται. χρόνῳ δ'
 ὕστερον παρασπονδησάντων τῶν
 Τούρκων καὶ ἀξιοῦντων περαι-
 τέρω τῶν εἰωθότων δίδοσθαι χρη-
 μάτων αὐτοῖς καὶ βαρυτάτην ἔπει-
 θήκην γενέσθαι, τῶν τε Περσῶν
 τὸ τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων
 οὐ φερόντων φορτίον, χειροτο-
 νεῖται ὁ πόλεμος. καὶ λαμπρᾶς
 τοῖς Πέρσαις γενομένης τῆς νί-
 κης, ἀντικαταρρεῖ μετὰ τῆς τύ-
 χης τὰ πράγματα, καὶ ὑπὸ τῶν
 Περσῶν φορολογοῦνται οἱ Τούρ-
 κoi πρῶτα φαιρέθεις καὶ ἂν πρό-
 τερον αὐτοῖς συνήθριστο χρή-
 ματα. καὶ ἄλιν καμᾶ τὰ Περσῶν,
 καὶ περιβλεπτά τῷ Ὀρμίσδῃ κα-

სელები ჩვეულებრივ თურქებს ემა-
 ხიან, პართელთა მეფემ ჰორმიზდამ,
 ასე ვთქვათ, სასტიკად დაამარცხა,
 ბარამმა ომი კოლხიდის წინააღ-
 დევ გადაიტანა. სპარსელთა სამე-
 ფომ იმდენად გაიმავრა წელი, რომ
 ჰუნნები ბაბილონელების მიერ და-
 ბევრილ იქმნენ, იმ დროს როდესაც
 წინათ ორმოც ათას ოქროს
 ახლევინებდნენ ჰუნნები მიდიელებს
 ზავის გულისთვის: თურქთა ქვე-
 ყანა ხომ ოქრომრავალი შეიქმ-
 ნა სპარსელების წყალობით და ეს
 ხალხი დიდს სიმდიდრეში ჩავარდა:
 საწოლებიც ოქროთი მოჭედეს, მა-
 გიდებიც, სასმისებიც, საყდრებიც
 და საქადაგონიც, ცხენოსართავე-
 ბიცა და საქურველიც და ყველა-
 ფერი, რასაც კი მოიგონებს მო-
 ქარბეული სიმდიდრე. ხოლო შემ-
 დევ, როდესაც თურქებმა ხელშე-
 კრულება დაარღვიეს და მოითხოვ-
 დნენ, რომ მათთვის მიეცათ უფრო
 მეტი ფული, რომ დამატებითი
 თანხა დიდი ყოფილიყო, სპარსე-
 ლებმა ვერ აიტანეს სიმძიმე დამა-
 ტებითი ხარკისა, და ომსაც საბაბი
 მიეცა. სპარსელების გამარჯვების
 საქმე ბრწყინვალედ წავიდა, ბედ-
 თან ერთად შეტრიალდა საქმეებიც
 და თურქებიც სპარსელების მიერ
 დაიბევრნენ; ვარდა ამისა მათ წა-
 ართვეს ის ფულიც, რაც წინათ
 ჰქონდათ დაგროვებული; სპარსელ-
 თა საქმეებიც კვლავ აყვავდა და
 ჰორმიზდასაც ბრწყინვალე ალაფი-
 ხვდა; ნადავლად ჩამოტანილ იქმნა
 ოქროს საწოლები, მაგიდები და

მესტიჩეი τὰ τρόπαια λαφυραγω-
γούνται γὰρ κλίνει καὶ τράπεζαι
καὶ θρόνοι χρυσοῖ κίσμος τε
ἐπιπικὸς ἀμφορέϊς τε καὶ πάντα
τὰ ἐξ τυράννων συγτεταγμένα
τιμῆν. ἐπεὶ δὲ κατὰ νῦν αὐτῶ
τὰ περὶ τοὺς Τούρκους ἐλήλακεν,
ἀνατείνει κατὰ Σουανίας τὴν μά-
χαιραν, τῆς Σκυθικῆς Πέρσαις
ἀπομαρανθείσης ἐκτάξεως. περι-
δεδξος τοῖνον ὁ Βαρὰμ κατὰ τὸν
Τουρκικὸν γενόμενος πόλεμον τῇ
Σουανίᾳ προσομιλεῖ, καὶ λείας
κρατήσας περιφανεύς καὶ ἐπὶ τὴν
Βαβυλωνίαν ἐκπέμφας ἐς τὸν
Ἀράξην στρατοπεδεύεται ποτα-
μὸν, ὃν Ἔρας ἀποκαλοῦσιν ὁ
βάρβαροι. ὁ δ' αὐτοκράτωρ τῶν
συμβεβηκότων ἀκηκοὼς Ῥωμα-
νὸν τοῦ πολέμου κη' ἐμίνα καθί-
στησιν. γενόμενος οὖν ἐν τῇ Κολ-
χίδι ὁ στρατηγός, ἦν Λαζικὴν ἢ
συνήθης μετωνόμασε γλώττα,
καὶ τῶ ἐκείσε ἱεραρχοῦντι κοι-
νολογησάμενος, ἀπάρας ἐντεῦθεν
στρατοπεδεύεται ἐπὶ τὴν Ἀλβα-
νίαν αὐτῆν.

Ὁ δὲ Βαρὰμ πυθόμενος τὴν
Ῥωμαϊκὴν παρουσίαν ἐγεγῆθει-
ῆρα γὰρ Ῥωμαϊκῆς παρατάξεως
αἰὲ πῶς αὐτῶ γελᾶν τὴν τύχην
οἰόμενος. διὰ τοι τοῦτο διαπε-
ρραιωσάμενος τὸν γείτωνα ποταμὸν
ἐπὶ τὸ Κάνζακον¹ τὴν ὑπεχώρησιν
ἐπεποιήτο ἐφελκόμενος ὥσπερ ἐπὶ

ტახტებიც, ცხენსართავებიც¹ და
ამფორებიც და ყველაფერი, რაც
ტირანთა პატრივისათვისაა განკუთვ-
ნილი. ხოლო როდესაც თურქთა
შესახები საქმეები მას უკვე აღარ
აწუხებდა, სვანეთის წინააღმდეგ
აღმართა მახვილი—სკვითური მეო-
მარი სული ხომ სპარსელებისათვის
გამოფიტული იყო. ამრიგად, თურქ-
თა წინააღმდეგ ბრძოლაში სახელ-
განთქმული ბარამი სვანეთს მიმარ-
თავს, და, ხელთ ივდებს რა დიდ-
ძალ ნადავლს, გზავნის მას ბაბი-
ლონიაში და დაიბანაკებს მდინარე
არაქსზე, რომელსაც ბარბაროსები
ერასს უწოდებენ. ხოლო ავტოკრა-
ტორმა (ი. ი. მაჩიიკიძე) რომ გაიგო
ეს ამბები, რომანოზი დანიშნა
ომის ხელმძღვანელად. ეს სტრატე-
გოსი კოლხიდაში რომ მივიდა,—
რომელსაც მდაბიურმა ენამ ლაზი-
კე ვადაარქვა, და შეუთანხმდა იქა-
ურ მმართველებს, დაიძრა იქიდან
და დაბანაკდა თვით ალბანიის წი-
ნააღმდეგ.

III. 7. ბარამმა, რომ შეიტყო
რომაელების მოსვლა, გაიხარა; მას
უყვარდა რომაელებთან შებრძო-
ლება, ვინაიდან ფიქრობდა, რომ
ბელი მას რალაცნაირად მუდამ
უღიმოდა. ამიტომაც მან ვადალა-
ხა მეზობელი მდინარე და კანძა-
კისკენ დაიხია: თითქოს შიდა სპარ-

1) *Κανζάκων V*; თეოფილაქტეს სხვა წიგნებში მოცემულია ფორმა *Κάνζα-
κον*.—აქ იგულისხმება ირანის ქალაქი *განძაკი*, ურმიის ტბის სამხრეთ-აღმოს-
ავლეთით.

τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίδος Ῥω-
μαίους. τούτων γοῦν ὁ Ῥωμανὸς
ὑπαισθηθὲν φιλοπύστροφος γί-
νεται τὸ συνοῖσον τῆ προθυμίας
πραγματευόμενος. ὑποτονθορῶ-
ντος¹ δὲ τοῦ πλήθους καὶ διαγα-
νακτοῦντες καὶ τῆς πρὸς τὸ πρό-
σω ἐφιεμένου φορᾶς, λόγοις ἐχέ-
φροσι κατηνάξεν ὁ στρατηγὸς
τὰ τοῦ στρατιωτικοῦ θράσους οἰ-
δήματα. ἐπεπόμεναι δὲ καὶ ὀπλί-
τας πενήκοντα ἀνερευθίσθαι τὰ
τῶν πολεμίων κινήματα. οὗτοι
ἐντυγχάνουσι δύο κατασκόποις τοῦ
Περσικοῦ Ῥωμαϊκῆν περιβαλο-
μένοις ἐσθῆτα. οἱ δὲ τοὺς ἐλόν-
τας ἀποβουκαλίξουσιν ἀποσκευά-
ζονται τε τὸν κίνδυνον εἶναι Ῥω-
μαῖοι βεβαιοσάμενοι. καὶ πίστιν
τοῦ λόγου προειθέσαν διὰ ξένης
τινὸς ἀτραποῦ νυκτὸς παραδεικ-
νύειν ἀφύλακτον σιβαθεύμενον
τὸ πολέμιον. οἱ μὲν οὖν τὸν ὄλε-
θρον ἀσμενίσαντες καὶ παρα-
κρουσθέντες ὑπὸ τῆς ὑπισχέσεως
ἤλωσαν ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ, ζαγ-
ρηθέντες τε καὶ μετὰ στρεβλώ-
σεων τὰς ἀποκρίσεις πρὸς τὰς
πέψεις παύομενοι κατὰδῆλα πάν-
τα τῷ Βαράμ ἐποιήσαντο, ὅπως
ὁ Ῥωμανὸς τῆς Περσικῆς ἐπι-
βίβειν εὐ τεθάρρηκε γῆς, τό τε
ὀλιγοσθὸν τῆς περὶ αὐτὸν μαχι-
μου δυνάμεως. τούτων γοῦν ἐαλω-
κότων, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν περισω-
θέντες ἀναγγέλλουσι τῷ Ῥωμανῷ
τὸ δυστύχημα, ὁ μὲν οὖν Βαράμ

სეთში ითრევედა რომაელებს. ეს
რომ შენიშნა რომანოზმა, უკან
დაბრუნება მოიწადინა: კარგად გა-
მოზომა, თუ რა იქნებოდა მისთვის
ხელსაყრელი. როდესაც ბრბომ
ბუზლუნი და ჯავრობა დაიწყო და
წინ წასვლას ჩემულობდა, სტრა-
ტეგოსი გონიერი სიტყვებით ამ-
შვილებდა სამხედრო სილალის სიმ-
სივნეს. მან ორმოცდაათი ჰობლი-
ტი გაგზავნა მტრის მოძრაობის
გამოსაკვლევად. ესენი სპარსელთა
ჯარის ორ მზვერავს წააწყდნენ,
რომლებიც რომაულად იყვნენ გა-
დაცმულნი. ხოლო ამ მზვერავებმა
მოინდომეს გზა-კვალი დაებნიათ
დამტყვევებელთათვის: არწმუნებენ
მათ რომაელები ვართო და ამით
თავიდან იცილებენ საფრთხეს.
იმათ დაარწმუნეს ჩომაიერიზი, რომ
ლამით ერთი უცნობი ბილიკით
წაიყვანდნენ მათ და აჩვენებდნენ,
თუ როგორ იწვა მტერი ბალახზე
სრულიად დაუცველი. რომაელე-
ბიც, გახარებულნი იმით, რომ
მვრის მოსრავდნენ, და მოტყუე-
ბულნი ამ დაპირებით, შეპყრობილ
იქმნენ სპარსელთა ჯარის მიერ,
წაყვანილ იქმნენ ტყვეებად, და მათ
წამების ქვეშ უპასუხეს შეკითხვებზე
და ყველაფერში გამოუტყდნენ ბა-
რამს, სახელდობრ, თუ რატომ
ვერ გაბედა რომანოზმა სპარსე-
თის მიწაწყალში შეჭრა, რომ მას
თავის გარშემო მეტად მცირე მე-
ბრძოლი ძალები ჰყავს. ამ დატ-
ყვევებულთაგან სამნი გადარჩნენ

¹) ὑποτονθορῶντος V და Suidas s. v. τονθορῶζει, ὑποθορῶντων vulg.

τόν ποταμόν διενήξατο και ἀνθις
 τήν Ῥωμαίων κεραΐζεται γήν, ὃ
 δὲ τοῦ Ῥωμαίων προεστῶς εἰς
 τοῦπίσω παλιννοσσεῖ. τοῦτο διε-
 γνωκότες οἱ βάρβαροι ἐπετίθεντο
 τοῖς Ῥωμαίων συντάγμασιν. ὃ δὲ
 στρατηγὸς τῆς Κολχίδος στρα-
 τιάν ἀθροίσας ἐσκάζεν¹ ὅπως
 ἔχει γνώμης τὰ τῶν Ῥωμαίων
 συντάγματα, και εἰ ἀρρενικᾶς
 ἔχουσι τὰς ψυχὰς πρὸς παρά-
 ταξιν. τῆς Ῥωμαϊκῆς τοίνυν πληθῦ-
 ρος παροτρυνομένης πρὸς πόλεμον,
 ὃ Ῥωμαίων στρατηγὸς τοὺς ἀκλι-
 μωτάτους ἀπὸ τῶν ἀδρανεστέρων
 διεκρίνειν και τὸ μὲν μάχιμον
 ὡς ἑαυτὸν ἀνελάμβανεν, τὸ δὲ
 ἀπόλεκτον περιφρουρεῖν τὸν χά-
 ρακα διεκόσμησεν. εἰς δέκα τοί-
 νυν χιλιάδας τῆς μάχίμου ὁρώσης
 [δυνάμεως]², δύο προθέειν τοῦ
 ὀπλιτικοῦ ὃ στρατηγὸς διετάξεται
 αἰ τῆ προτρέχουσῃ τῆς Περσι-
 κῆς στρατιᾶς συναντήσασαι φά-
 λαγγι γενναίως πᾶσαν διώλεσαν,
 κρημνοῦ συγκαρήσαντες και τεταυ-
 χότος τοῖς βαρβάρους τὰ τῆς δια-
 φυγῆς ἀνεπίτευκτα. τῆς δὲ κα-
 ταδιώξεως ἐμφανοὺς γενόμενης
 και μέχρι τοῦ βαρβαρικοῦ χάρα-
 κος λαβούσης τὴν πρόοδον, ὡς και
 τὸν Βαρᾶμ καταπλαγήναι ἐπὶ τῆ
 συνάξει τοῦ δράματ.ς, ἐπανήκεν
 ἢ πρότρέχουσα δύνამις τῆς Ῥω-

და იმათ შვატყობინეს რომანოსს
 მომხრანი უბედურება. ბარამი კი
 გადავიდა მდინარეზე და კვლავ
 რომაელთა მიწაწყალი მისცა ათხ-
 რებას; რომაელთა ჯარის მეთაურ-
 მა უკან დაიხია. ბარბაროსებმა
 რომ გაიგეს ეს, შეუტყეს რომაელ-
 თა რაზმებს. კოლხიდის სტრატე-
 გოსმა შეკრიბა ჯარი და მოსინჯა,
 თუ როგორი სულისკვეთება სუ-
 ფევდა რომაელთა რაზმებში და
 მამაცურად იყვნენ თუ არა განწყ-
 ცობილნი საბრძოლველად. რადგან
 რომაელთა ჯარს ბრძოლის სუ-
 რვილი აღმოაჩნდა, რომაელთა
 სტრატეგოსმა გამოარჩია ყველაზე
 უფრო მამაცი ჯარისკაცები და
 უფრო სუსტებისაგან გამოაცალ-
 კევა, მებრძოლი ნაწილი თავისთან
 წაიყვანა, ხოლო დანარჩენნი ბანაკის
 საღარაჯოდ განაწესა. ამრიგად,
 მებრძოლი ჯარის რაოდენობა ათ
 ათას კაცამდე რომ აღმოჩნდა,
 სტრატეგოსმა ორ ათას მძიმედ
 შეიარაღებულს უბრძანა დაწინაუ-
 რებულიყო. ესენი წააწყდნენ ერთ
 სპარსულ ფალანგს, რომელიც და-
 წინაურებულიყო და თავისი ჯარის
 წინ მიდიოდა, და ვაჟკაცურად
 გაანადგურეს ის მთლიანად. ცი-
 ცაბო ადვილი შეხვდათ და ბარბა-
 როსებისათვის შეუძლებელი შეიქ-
 მნა გაქცევა. რომაელები გაშლი-
 ლად დაედევნენ და სდიეს თვით

1) ἔσκαζεν Suidas: უფრო სწორი უნდა იყოს ἐσκάζεν (გადატანილი მნიშვნელობით „მივდ-მოვდებოდა“).

2) δυνάμεις უმატებს de Boor-ი, რადგან თეოფილაქტე უამსიტყვოდ არ ხმარობს, საზოგადოდ, ἢ μάχιμος-ს.

საქართველოს
ეკლესიის

μαίων πληθύνος, καὶ τούτων καταφανῶν τῷ Ῥωμαίων στρατηγῷ γενομένων, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκτάξεως ὀργώσης συμπλακῆναι τοῖς Μήδοις, ὁ Ῥωμανὸς τὴν ἀπόμαχον ἡρεμίαν ἡσπάζετο δέει τῆς ἀπειροπλασίου τῶν βαρβάρων ἀθροίσεως. ἐπεὶ δ' οὐχ οἶδός τε ἦν χαλιναγαγεῖν τὸ σπήκοον τοῖς ἔναγχός ἀνδραγαθίῃμασι ζαυπυρούμενον, πρὸς παρατάξιν τὰς δυνάμεις καθώπλιζεν. συνήγατα δὲ καὶ τὸ βάρβαρον. στρατοπεδεύονται γοῦν ἐκάτεραι δυνάμεις ἐν πεδίῳ τῆς Ἀλβανίας, ἃς διεῖργε τῆς παρατάξεως ἀπορρώξ τις ἀγγιβαθίης ἐκ τοῦ Ἀράξου πισταμοῦ πρόσερχόμενος. τὰ μὲν οὖν πλήθῃ ἐπὶ ταῖς ὄχθαις ἐναυλιζόμενα τοῦ μεσιτεύοντος ὕδατος ἐδίδοσαν τε καὶ ἀντελάμβανον λόγους. τρίτη δ' ἡμέρα, καὶ ἄγγελος ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ πρὸς τὸν Ῥωμανὸν παραγίνεται τὸν πόλεμον ἐξαιτούμενος, χώραν τε τῇ διαβάσει ἢ Ῥωμαίους Πέρσαις παρέχεσθαι ἢ τὸ βάρβαρον τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατεύμασιν (de Boor 120,25—124,27).

გარაჩყრის საკითხი, რომ ან რომაელებმა დაუთმონ სპარსელებს წყალზე გადასვლა, ან ბარბაროსებმა რომაელთა ჯარებს¹.

[სპარსელები ამ ბრძოლაში დამარცხდნენ, რისთვისაც ბარამმა სპარსელთა მეფის ჰორმიზდას რისხვა დაიმსახურა²].

1) III, 6—7 თავებში აღწერილი, სვანეთის წინააღმდეგ და სვანეთის გამოწარმოებული, ლაშქრობის შესახებ თეოფილაქტე დამატებით ცნობებს იძლევა III, 18-ში; ქვემოთ გვ. 32—33 და იქვე ჩვენი შენიშვნა.

2) ამის შემდეგ თეოფილაქტე მოგვითხრობს ბარამის განდგომის შესახებ და შინაური არეულობის შესახებ, რომელიც შედეგად მოჰყვა ბარამის გან-

ბარბაროსთა ბანაკამდე ისე, რომ ბარამიც კი გაოცებული იყო საქმის ასეთი დატრიალებით; შემდეგ, რომაელთა წინდაწინ დაწინაურებული რაზმი უკან გამობრუნდა. ეს შეიტყო რომაელთა სტრატეგოსმა და, თუმცა რომაელთა მხედრობა მიდიელებთან შებმას ისწრაფოდა, მაგრამ რომანოზმა მაინც არჩია შეეწყვიტა ბრძოლა და შეესვენა, რადგან ეშინოდა ურიცხვი ჯარის მქონე ბარბაროსებისა. მაგრამ რადგან მან ვერ შესძლო ლაგამი ამოედრო ეხლახან მოპოებული წარმატებით გათამამებული ქვეშევრდომებისათვის, შეუდგა ჯარების დარაზმვას საბრძოლველად. ბარბაროსებიც, თავისი მხრით, დაირაზმნენ შესახვედრად; ორივე ჯარი ბანაკდება ალბანიის დაბლობში. საბრძოლველად დაწყობილ ჯარებს ჰყოფდა ერთმანეთისაგან ერთი ღრმა შენაკადი, მდინარე არაქსის შტო; წყლის ნაპირებზე დაბინავებული ჯარები ერთმანეთს ესაუბრებოდნენ კიდევ. მესამე დღეს სპარსელებისაგან მოციქულიც მოდის რომანოზთან და მოითხოვს ომის დაწყებას, ჩათა-

ბიზანტიისა და ირანის ურთიერთობა 565—572 წლებში

Ἄλλα πρὶν τὰ τε τῷ Βαρᾶμ διαπραχθέντα τὰ τε συμβεβηκότα κατὰ τὴν Χοσρόου τὸν νεωτέρου προσχώρησιν διεξοδικώτερον ἐπεξέλιθωμεν, ἐπαναζεύξωμεν τὴν ἀφηγήσιν ἐπὶ τὴν Ἰουστίνου τὸν νεωτέρου βασιλείαν, τὸν λόγον που πρὸς τοῦπίσω μικρὸν ἀνακλίναντες· τὰς αἰτίας γὰρ ἐντείνθηεν λέξομεν τῆς Περσικῆς ταύτης καὶ πρესβυτιδος μάχης. οὕτω γὰρ τῷ ἀπαρραλείπτω τῶν ἀφηγημάτων οἱ τῆς ἱστορίας ὠραῖσθῆσονται πίνακες.

Ἰουστινιανὸς τὸν αὐτοκράτορος πρὸς τὴν ἀκήρατον λήξιν μεταχωρήσαντος, ἐννεα καὶ τριάκοντα ἔτεσι τὰ Ῥωμαίων δευῖναντος· σκήπτρα, γίνεται τῆς τῶν πραγμάτων ἴγμεονίας διὰ δὲ χροῖς Ἰουστίνου ὁ νέος· ἀδελφιδὸς δ' ἕντος ἐτύχχανεν ὡς Ἰουστινιανὸς τὸν αὐτοκράτορος. ἐξδὲ μὲν τοιγαροῦν ἐνιαυτῷ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τ·ν νέου παραστεινησάν-

დგომას, და ამთავრებს 8. თავს იმის მითითებით, რომ ჰორმიზდას გადაყენების შემდეგ მეფედ არჩეული მისი შვილი ხოსრო („ხოსრო-პარვეზი“) ბიზანტიელებს მიმართავს დახმარებისათვის ბარამის წინააღმდეგ.

1) აქედან, 9. თავიდან თეოფილაქტე უბრუნდება ძველ ამბებს, იუსტინე II-ის მეფობის ხანას. თუ არ მივიღებთ მხედველობაში თეოფილაქტეს მალაფარდოვან გამოთქმებს, აქ მოცემულ თხრობაში თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ის, რაც იოანე ეპიფანიელს ჰქონია მოთხრობილი (იხ. გეორგიკა III, 198 შმდდ). ჩვენ მიერ თავის ადგილას (გეორგიკა III, 196) დასმული საკითხისათვის საგულისხმოა ის გარემოება, რომ თეოფილაქტეც იმეორებს ცნობას თურქთა ელჩების მოგზაურობის შესახებ ალანთა ქვეყანაზე გავლით, ხოლო იოანე ეპიფანიელისაგან განსხვავებით ის თურქთა ელჩების გავლას ალანთა ქვეყანაზე და ირანელების ცდას, მოესყიდათ ალანელები ამ ელჩების დასალუპავად, უკავშირებს თურქთა ქვეყნიდან ბიზანტიაში მიმავალ ელჩებს და არა, პირიქით, ბიზანტიიდან თურქთა ქვეყანაში მიმავლებს.

III 9. სანამ¹ დაწვრილებით შევხებოდეთ ბარამის საქმიანობას და იმას, რაც ხოსრო უმცროსის რომაერთა მხარეზე გადასვლის გამო მოხდა, ცოტათი უკან დავხიოთ სიტყვა და ჩავაქსოვოთ მოთხრობა იუსტინე უმცროსის მეფობის შესახებ: იქ ვიტყვით ჩვენ ამ დაუბოლოვებელი სპარსული ომის მიზეზების შესახებ; მხოლოდ ამ გზით—ამბების უკლებლად მოთხრობით—შეიძლება იქნას შემკული ისტორიის სიები.

როდესაც თვითმპყრობელი იუსტინიანე, ოცდაცხრამეტი წლის განმავლობაში რომაელთა საკის მართვის შემდეგ, უმწიკლო ბედს ეზიარა, მმართველობის სადავეების შემკვიდრე გახდა იუსტინე უმცროსი: ის თვითმპყრობელ იუსტინიანეს დისწული იყო. იუსტინე უმცროსის მეფობის მეშვიდე წელს რომაელებმა—მათი მეფის უგუნურების წყალობით—დაარღვიეს ხელშეკრულებ-

των Ῥωμαίων τῆ τοῦ βασιλέως
 κούφοτητι, τὰ τῆς εἰρηναίας εὐ-
 δαιμονίας διασπᾶται τε καὶ πε-
 ριρρήγνυται, ἐπεισάγεται δὲ Ῥω-
 μαίσις καὶ Μήδοις ὁ πόλεμος, ἡ
 δεξαμενὴ τῶν κακῶν, τὸ πάντων
 τῶν δυστυχημάτων ὡς ἔστιν εἰ-
 πεῖν καταγώγιον, τὸ ἀρχέτυπον
 τοῦ βίου λυτήριον, ὃ σηπεδὸνα
 τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀπο-
 καλῶν τις οὐκ ἂν ἀμάρτη τοῦ
 πρέποντος. αἱ δὲ συνθῆκαι πεν-
 τηκοντούτιδες Ῥωμαίοις καὶ Πέρ-
 σαις διωμολόγηγτο, αὐται τῆ με-
 γάλῃ τοῦ βασιλέως ἀνοιχ διαφ-
 θείρονται τε καὶ παρατέμνονται.
 κἀντεῦθεν ἡ ἀρχέκακος πρόσοδος
 τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐγίνετο. κατα-
 τιῶνται δὲ Ῥωμαῖοι τοῖς Πάρ-
 θοις καὶ τ.ῦ πολέμου δημοურ-
 γοῖς ἀνεκέρυττ.ν, φάσκοντες
 τοῖς Ὀμηρίταις (Ἰνδύκων δὲ τὸ
 γένος καὶ Ῥωμαίοις ὑπήκουον)
 πρὸς ἀπόστασιν ὑπ' αὐτῶν ὑπο-
 πείθεσθαι, εἶτα μὴ νενικημένους
 ἐκείνοισ; ταῖς εἰσηγήσεσι πάσχειν
 ὑπὸ Περσῶν δι' ἐφθδων ἀνήκε-
 τα, τῆς εἰρήνης διακεχυμένης
 Πέρσαις τε καὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ
 πολιτεύματι. προσέτι γε χαλεπαί-
 νοντες ἔφασκον ὅτι γε πρὸς Ῥω-
 μαίους Τούρκων πρεσβευσταμένων
 τότε νῦν πρῶτον ὑποφθείρειν τῶς
 Ἄλανοὺς χρήμασιν ἐπειράθησαν
 Πέρσαι, ἐφ' ᾧ δι' αὐτῶν ἰόντας
 ἀναιρεθῆναι τοῖς πρέσβεις καὶ
 κωλύμην ἀποκληρώσασθαι τῆν
 διάβασιν, φιλαίτως Ῥωμαῖοι τὸ

ბა და მშვიდობიანი კეთილდღეობა
 მოსპეს და გაანადგურეს: რომაელებ-
 სა და მიდიელებს შორის კვლავ ჩა-
 მოვარდა ომიანობა, ბოროტებათა
 აუზი, ყოველგვარ უბედურება-
 თა თუ შეიძლება ასე ითქვას—სას-
 ტუმრო, სიცოცხლეს გამოძსალმებე-
 ლი საწყისი, რომელსაც არ ვულა-
 ტებდით სიმართლეს თუ ვუწოდებ-
 დით ადამიანის საქმეთა მღრღნელ
 ჩრჩილს. რომაელებსა და სპარსე-
 ლებს შორის დადებული იყო საზა-
 ვო ხელშეკრულება ორმოცდაათი
 წლის ვადით, და იგი დაირღვა და
 შეწყდა მეფის დიდი უგუნურების
 წყალობით. აქედან დაიწყო ო-
 მალთა უბედურებების უსაზინე-
 ლესი ზრდა. რომაელები პართე-
 ლებს სდებდნენ ბრალს და მათ
 აცხადებდნენ ომის დამწყებებად,
 ეუბნებოდნენ—თქვენ წააქეზეთ ჰო-
 მერიტები (ინდური ტომი, ო-
 მალთა ქვეშევრდომი) გადაგვდგო-
 მოდნენ ჩვენ და, თქვენს რჩევა-და-
 რიგებას რომ არ დაემორჩილნენ,
 საზინელი წვალებანი დაატეხეთ მათ
 თავს თქვენი იერიშებით, როდესაც
 ზავი სპარსელებსა და რომაელ სა-
 ხელმწიფოს შორის დარღვეულ
 იქმნაო. გარდა ამისა რომაელები
 უჯავრდებოდნენ სპარსელებს იმის-
 თვისაც, რომ, როდესაც თურქთა
 ელჩები რომაელებთან მიდიოდნენ,
 სპარსელებს მაშინვე ფულით დაუ-
 ხარბებიათ ალანები, რათა მათ
 ქვეყანაზე მომავალი ელჩები გაეუ-
 ლიტათ, ხელი შეეშალათ მათი გა-
 დასვლისათვის. ასეთი ბრალდებე-

πολεμειν ἀσμενίζοντες καὶ μικραῖς καὶ ἐξιτέλοις τισὶν ἀφορμαῖς μεγάλας προόδους κακῶν σφισιν αὐτοῖς σοφιστεῦντες· οὐ γὰρ ὄνησιν αὐτοῖς τὸ φιλοπόλεμον προσεπόρισεν. Μηδὲ δὲ πατέρας τοῦ πολέμου Ῥωμαίους κηρύττοντες αἰτίας ταύτας προσηύθεσαν, τὸ ὑποδέχεσθαι τοὺς Ἀρμενίους Ῥωμαίους, ἐν ὑπηκόων μοίρᾳ Πέρσαις τυγχάνοντας καὶ ἐς τυραννίδα ἐληλακότας ἀνελόντας τε Σουρήνην κλιματάρχην ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως τῆς Ἀρμενίων πολιτείας γενόμενον· πρὸς ἐπὶ τούτοις τὸ μὴ ἐθέλειν Ῥωμαίους ἀν' ἔτος ἕκαστον πεντακοσίας λίτρας χρυσοῦς κατὰ τὸ εἰωθὸς κατατίθεσθαι, ἀλλ' Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς τὰς συνθήκας διωμολόγησεν, οἷά περ ἀπαξίσοντας φορολογεῖσθαι ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως. ὁ δ' ἦν οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐπὶ φρουρᾷ τῶν ἰχυρωμάτων ἐδίδοντο τῶν εἰς κοινὴν σύστασιν φρουρουμένων, ὅπως μὴ σχίσῃ τὴν εἰσροὴν τῶν ἀπείρων ἐθνῶν καὶ ὁμόρων ἢ ἀκατάσχετος θύναμις, καὶ βασιλείας ἑκατέρως ἐπιγένηται λύσις (de Boor 127,26—129,20).

მოზღვავებულ ძალას არ შესძლებოდა შემოსევა და ორივე სახელმწიფოს აობრება,

ბის წამოყენებით რომელები სხარულით ფიქრობდნენ ომზე, რაც მცირე და უმნიშვნელო საბაზებით იგონებდნენ დიდ ბოროტებათა გაზრდის ხერხებს; აბა, რასარგებლობა მოჰქონდა მათთვის ომისადმი მისწრაფებას! მიდიელებმა, თავისი მხრით, რომელები გამოაცხადეს ომის გამომწვევებად და შემდეგი ბრალდებები წაუყენეს: რომ რომელებმა მიიღეს და თავის მბრძანებლობის ქვეშ მოათავსეს არმენიელები, რომლებიც სპარსელების ქვეშევრდომნი იყვნენ, და რომლებმაც მოჰკლეს სურენა, სპარსელთა მეფის მიერ დაყენებული არმენიელთა სახელმწიფოს კლიმატარქად; გარდა ამისა ანჩირიდნენ იმასაც, რომ რომელებმა აღარ ისურვეს ყოველწლიურად ეხადათ, ჩვეულებისამებრ, ხუთასი ლიტრა ოქრო, რომლის გადახდა იუსტინიანე მეფემ ხელშეკრულების ძალით იკისრა, აღარ ისურვეს თითქოს იმიტომ, რომ იუკადრისეს სპარსელთა მეფის მოხარკეობა. მაგრამ ეს არ არის მართალი: ამ ფულს იხდიდნენ რომელები იმ სიმაგრეთა დარაჯების შესანახად, რომელთაც იცავდნენ საერთო თანხებით, რათა ურიცხვი მეზობელი ტომების

მავრიკის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს

Τιβέριος δ' ὁ Καῖσαρ τῶν οὐτῶ συντετυχηκότων αὐτῷ Μαυρίκιον

III 15. საქმეები რომ ასე დატოვილდა ტიბერი კეისარმა სტრა-

στρατηγὸν πρόστησάμενος, τότε δὴ τότε τῶν σωματοφυλάκων τῶν βασιλέως ἡγούμενον, ἐν ταῖς κλίτεσι ² τῆς Ἀρμενίας ἐξέπεμπεν. ὁ δὲ τῶν βαρβαρικῶν Σαρναχοργάτης στρατάρχος, ἔτι τῶν χρόνων τῶν σπονδῶν ἐνδραφισομένων τῶν τῆν ἕω προελθουσῶν Ῥωμαίων τε καὶ Μήδοις, παρασπονδήσας κατὰ Κωνσταντίνης καὶ τῆς Θεοδοσιουπόλεως τὸ τάχος ἀπέστειλεν. ὁ μὲν οὖν στρατηγὸς τῶν Χαλδαίων τῆν δῆναμιν ἀναλαβόμενος τὰ περὶ τῆν Κωνσταντῖναν καὶ τῆν Θεοδοσιουπόλιν ἔλυμαινετο, Ταμχοσρῶ δ', ὅς τῶν

ტეგოსად დააყენა მავრიკი, რომელიც მაშინ მეფის მცველი რაზმების უფროსი იყო ¹, და გაგზავნა არმენიის მილლობებში ². ბარბაროსთა ჯარის უფროსმა სარნახორგანმა კი, თუმცა რომაელებსა და მიდიელებს შორის აღმოსავლეთით დადებული ხელშეკრულების ³ ვადა ჯერ კიდევ გასული არ იყო, მაგრამ დაარღვია ხელშეკრულება და სასწრაფოდ გაგზავნა ჯანი ქალაქ კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის წინააღმდეგ. ქალდეელთა სტრატეგოსმა ⁴ წაასხა ჯარი და კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის გარშემო ადგილები გაანად-

¹) ტიბერი კვირის დროს მავრიკი იყო მეფის მცველი რაზმების უფროსი (comes excubitorum).

²) *κλίτεσι V, κλίμασι vulg.*

³) იგულისხმება სამშლიანი დროებითი საზავო ხელშეკრულება, რომელიც დაიდვა 576 წელს სოფ. ათრაელში, დარას მახლობლად (იხ. გეორგიკა III, 243—9).

⁴) *Χαλδαῖοι* („ქალდეელები“ „ქალდეველები“) თეოფილაქტეს „სტორიაში“ ხოჯჯერ ეწოდება ირანელებს (ე. ი. „სპარსელებს“), რომელთა აღსანიშნავად ჩვენს ავტორი გარდა ამისა ხმართს აგრეთვე *Βαβυλώνιοι, Μῆδοι, Πάρθοι, Πέρσαι*. თეოფილაქტეს სტილის ბუნდოვანობის მიზეზით შეიძლება დადამიანს ეფიქრა, რომ ზემოთ მოყვანილ ადგილას მოხსენებული *Χαλδαῖοι* ჰგულისხმობს ბიზანტიის იმპერიის იმ პროვინციას, სადაც VIII საუკუნიდან გამოყოფილი იყო ცალკე თემი *Χαλδία* და რომელიც ძველი ადმინისტრაციული დანაწილებით Pontos Polemoniakos-ში შედიოდა (სტეფანე ბიზანტიელის ცნობა «ქალდეია, არმენიის ქვეყანა» [გეორგიკა III 288] და მოსე ხორენელის სიტყვები—პონტოს პროვინცია კანაიუკი, ესე იგი ხალტიკიო [გეორგიკა III, 262] ხომ ამზე მიგვითითებენ), მაგრამ კონტექსტი ნათლად გვიჩვენებს, რომ იქ ირანელთა რომელიც სარდალი («სტრატეგოსი») იგულისხმება: ირანელთა ჯარების უფროსმა სარნახორგანმა სასწრაფოდ გაგზავნა ბიზანტიელების ხელში მყოფი ქალაქების—კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის—წინააღმდეგ ჯარები, ერთი მხრით «ქალდეელთა სტრატეგოსი» (მისი სახელი მოხსენებული არაა), ხოლო მეორე მხრით პერსაომენიაში მყოფი ირანელი ჯარის წინამძღოლი ტამხოსრო, რომელთაგან პირველმა გაანადგურა ადგილები კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის გარშემო, ხოლო მეორეს შეეშინდა ბიზანტიელთა მრავალრიცხოვანი ჯარისა, დასტოვა პერსარმენია და გაემგზავრა ირანში. ჩანს, «ქალდეელთა სტრატეგოსი» ირანელი სარდალია და არა ბიზანტიელი.

ἐν Ἀρμενίᾳ Περσικῶν στρατευμά-
 των τὴν ἡγεμονίαν ἡμφίεστο¹, ὅτε
 πρὸς νῦν τὰς συνελθούσας δυνά-
 μεις Ῥωμαίων π. κ. π. πλείους
 τῶν οἰκείων εὔσας διέγωνων,
 τὴν Ἀρμενίαν ἀπολιπὼν τὸ τε
 Κιθαρύζων τὸ Ῥωμαίων φρού-
 ριον παραμείψας ἐπιπίπτει χω-
 ρίοις τε καὶ κώμας πλησίον Ἀμι-
 δῆς γενόμενος. εἶτα διὰ τῆς Ἀρ-
 ζαγηγῆς εἰσβαλὼν ἐχώρει εἰς τὰ
 οἴκοι (de Boor 142,6—22).

გურა, ხოლო ტამხოსრომ, რო-
 მელიც წინამძღოლობდა სპარსულ
 ჯარებს, არმენიაში¹ და რომელმაც
 შეატყო, რომ მაშინ შეკრებილი
 რომაელთა ჯარები ბევრად უფრო
 მეტნი იყვნენ, ვიდრე მისი საკუთა-
 რი ჯარები, დასტოვა არმენია,
 გვერდი აუარა რომაელთა ციხეს
 კითარიზონს და ამიდის მახლობლად
 დაუწყო განადგურება სოფლებსა
 და დაბებს. შემდეგ შეიჭრა არზა-
 ნენეში და გაბრუნდა შინისაკენ².

ჰორმიზდას გამეფება ირანში

Περιβαλόμενος γούν ὁ Ὀρμί-
 θας τὸ τῶν τυράννων διάδημα
 περιαιτῆται τε καὶ ἀνθαδῆται
 καὶ περικίρει τὸ εἰωθός, τὰ τῆς
 ἀναρρήσεως σήμαντρα ἀποστέλ-
 λει ὡσπερ εὐκ ἀξίων Τιβερίῳ
 τῷ αὐτοκράτορι. ὁ μὲν εὖν αὐ-
 τοκράτωρ ἀποκηρυκεύεται πρὸς
 Ὀρμίθον τὸν πόλεμον τὴν εἰ-
 ρήνην ἐν ἰσῆ μοίρᾳ ἑκατέροις γε-
 νέσθαι ἐξαιτούμενος. ὁ δ' ἐπὶ τῆ
 πρεσβείᾳ καταγαυρούμενος ἡξίου
 φορολογεῖσθαι ἐς τὸ φανερόν τόνδε
 Ῥωμαίους, Ἀρμενίους τε καὶ
 Ἰβήρας ἐν ὑπηκόοις τελεῖν, Ῥω-
 μαίων τοῦτο παρεχομένων αὐτῷ,

III 17. სამეფო გვირგვინი რომ
 დაიდვა ჰორმიზდამ³, მან ძალიან
 გაიდვა თავს, არაფრად მიიჩნია
 მიღებული წესი და არ გაუგზავნა
 კიისანს ვახვზღე ასყრის მალაქებე-
 ლი სიგელი: ეს მოასწავებდა
 თვითმპყრობელ ტიბერისადმი უპა-
 ტიო მოპყრობას. თვითმპყრობელ-
 მა ომი გამოუცხადა ჰორმიზდას
 და მოსთხოვა მას, რომ ზავი ორივე
 მხარისათვის თანაბარ პირობებში
 ყოფილიყო დაცული; იმან კი ელჩები
 თავხედად მიიღო და აშკარად
 მოთხოვა—რომაელებს ხარკი ეხა-
 დათ, არმენიელები და იბე-
 რიელები ქვეშევრდომებად ჰყო-

¹) ἡμφίεστο V, ἡφίετο vulg. უკანასკნელი ვარიანტით სრულიად იცვლება
 მთელი წინადადების მნიშვნელობა: «გ ა და დ გ ა სპარსული ჯარის წინამძღოლის
 თანამდებობიდან».

²) ეს მოთხოვნა, ისევე როგორც წინა და მომდევნო თავში მოთხოვნილი
 ამბები, თეოფილაქტეს ამოღებული აქვს მენანდრეს „ისტორიიდან“ (შდ.
 ვეორგია III, 249).

³) ჰორმიზდა VI მეფობდა 579—590 წლებში.

τό τε Δάρας μὴν ἐπιζητεῖσθαι λοι-
 πὸν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καίτοι
 Χοσρόου τοῦ πατρὸς ἐπὶ τῆς
 βουληθέντος τὰς διαλλαγὰς ἀντι-
 δοῦναι τῷ Καίσαρι, τό τε Δάρας
 οὐκ ἀπαξιώσαντος ἀποκαταστή-
 σαι τῆ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆ (de
 Boor 145,8—21).

ლოდა—რომელებს უნდა დაეთ-
 მოთ ეს მისთვის—, დარაც ამიე-
 რიდან კეისარს აღარ უნდა ეძია,
 თუმცა მისმა მამამ ხოსრომ სურ-
 ვილი გამოსთქვა თანასწორ პირო-
 ბებში დაზავებოდა კეისარს და
 არც რომეელთა სახელმწიფოსა-
 თვის დარას გადაცემაზე ამბობდა
 უარს¹.

ბარამის დამარცხება სვანეთში

Ὁ μὲν ὄν Βαράμ ἐσβαλὼν
 ἄμα Χοσρόῃ, τῷ Περσῶν βασιλεῖ
 τῷ πρεσβύτῃ καὶ εἰς τὰς Ἀρμε-
 νίας αὐτὰς, καὶ κατὰ τοὺς πολέ-
 μους ἐπιφανέστατος γεγονώς,
 στρατηγός [οὐ] μετ' οὐ πολὺ καὶ
 τοῦ Περσικοῦ χειροτονεῖται ἀμ-
 ροίσματος. οὕτω δὲ κατ' ἑλίχον
 ἐξαιρούσης τῆς τύχης αὐτόν, ὡς
 καὶ δαριγβεδούμ τῆς βασιλικῆς
 ἀναδειξαι ἐστίας (ὄν δὲ κουροπα-
 λάτην Ῥωμαῖοι κατονομάζουσιν),
 ἐς μέγα ἀπονοίας ἐλήλακεν, καὶ
 ἐπὶ τῆς κατὰ Τούρκων νίκας με-
 γάλα καὶ ἀκάθεκτα πνέων τὰ τῆς
 τυρχνίνδος ὠδίνει κηήματα. ὁ μὲν
 ὄν ὥσπερ σπινθηρα ἐν σπινδιᾷ τῆν
 τοῦ βασιλέως Ὀρμίσδου ἀποκρύ-
 πται τῆς λήπης ὑπόθετιν, τὸ δὲ
 πληθὺς ἐξέμηγε φενάκη συσκευα-

III 18. ბარამი² სპარსელთა მე-
 ფესთან, ხოსრო უფროსთან ერ-
 თად შეიქრა თვით არმენიებშიაც
 და საომარ საქმეებშიც გამო-
 ჩენილი კაცი შეიქმნა; ცოტა
 ხნის შემდეგ კიდევ დაინიშ-
 ნა სპარსული ჯარის სარდლად.
 ბედმა იმდენად წამოსწია ის თან-
 დათან წინ, რომ ის სამეფო სახ-
 ლის დარიგებელში შეიქმნა (ეს ის
 თანამდებობაა, რომეელები რომ
 კუროპალატობას უწოდებენ) და
 ასეთი აღზიდებით გათამამებული
 დიდს უგუნურებაში ჩავარდა: თურ-
 ქებზე მოპოებული გამარჯვებით
 უზომოდ გათამამებულს ბატონო-
 ბის სურვილები აღეძრა. როგორც
 ნაკვერჩხალს ნაცარში, ისე იმა-
 ლავს გულში ჰორმიზდას გაწბი-
 ლების განზრახვას: მან ააფორიაქა

¹) ეს მოთხრობა შეადარე მე ნ ა ნ დ რ ე ს „ისტორიაში“ მოცემულ ცნო-
 ბებს (გეორგიკა III, 250—251).

²) ამის წინ მოყვანილია მოკლე ბიოგრაფია ბარამისა, სახელდობრ რომ
 ის მირანის (მიზრანის) სახლისა იყო, არსაკიდების გვარიდან და რომ ის ხოსრო
 მეფის დაახლოებული პირი იყო.—ამ მე-18 თავით ამთავრებს თეოფილაქტე
 თავის «უკან დახეულ სიტყვას» და IV წიგნიდან განაგრძობს მოთხრობას ბარა-
 მის გადადგომის შედეგების შესახებ.

σάμενος ἄς οἶα δὴ κατὰ τὸν ἑπι-
 τικὸν τῶν Περσῶν χαλεπαίνοντος
 βασιλέως καὶ προσაπειλούντος καὶ
 φόνον τοῖς Βαβυλωνίαις στρατεύ-
 μασι διὰ τὰ περὶ τῆν Σουανίαν
 τῆς συμπελοχῆς ἀταρχήματα. προσ-

ჯარი ტყუილების მოგონებით,
 თითქოს მეფე ჯავრობდა სპარსელ-
 თა ჯარზე და სიკვდილით. ემუქ-
 რებოდა ბაბილონურ ჯარებს იმ
 დამარცხებათა გამო, რომლებიც
 შეემთხვათ მათ სვანეთში¹. დასა-

¹) აქ და III 6—7 თავებში თეოფილაქტე ეხება სვანეთის გარშემო ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის არსებული დავის საკითხისათვის მნიშვნელოვან ეპიზოდს: მავრიკი კესირის მეფობის მერვე წელს (589/590 წ.), როდესაც ირანელმა სარდალმა ბარამმა თურქებზე ბრწყინვალედ გაიმარჯვა და დიდძალი სიმდიდრე იგდო ხელთ, მან «სვანეთის წინააღმდეგ აღმართა მახვილი. სვანეთისათვის—და აგრეთვე ბიზანტიისათვის—ეს მოულოდნელი ყოფილა; ამ დროს სვანეთში—და საერთოდ ლაზეთში—ბიზანტიას აღარ ჰყოლია საგანგებო სტრატეგოსი და არც საკმაო რაოდენობა ჯარისა მდგარა იქ. ამის მიზეზი ის ყოფილა, რომ ამ დროს ბიზანტიასა და ირანს შორის წარმოებული საომარი ოპერაციების ცენტრში ლაზეთში კი არ იყო, არამედ აღმოსავლეთში, არხანენის მიდამოებში; თეოფილაქტე ხომ ჯერ კიდევ III 4 თავში სწერდა: «ფაზისის წყალსაც აღარ ამღვრევდა სისხლ; მისი მშვიდობიანი მდინარეა სიწყნარის ბრწყინვალეებით რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ ატკუნებდა». და რადგან ბიზანტიის მთავრობის ყურადღება VI საუკუნის 80-იან წლებში აღმოსავლეთის (არხანენის) ფრონტებს ჰქონდა მიქცეული, ამიტომ მთავრობა აღარ აბანდებდა ჯარებს ლაზეთში: «სვანეთი... ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო, ვინაიდან კოლხიკე უსარდლო იყო და მომეღელისაგან ობლად შთენილი, რადგან ამ დროს აღმოსავლეთში იყო ომი გაჩაღებული» (III, 6; ხემათ გვ. 21). ჩანს, სვანეთის საკითხი, რომელიც 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს გადაუწყვეტელი დარჩა და შემდეგაც, იუსტინე II-ის დროს, არა ერთხელ დასმულა მოდავეთა შორის (იხ. გეორგიკა III, 213—233), უკვე ფაქტიურად გადაწყვეტილი ყოფილა. თუმცა ამის შესახებ ბიზანტიური წყაროები ათაფერს გვეუბნებიან, მაგრამ თეოფილაქტეს მითითება III 6 თავში, რომ სვანეთი «ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო» დაკავშირებით იმ ცნობასთან, რომ ამ დროს საზოგადოდ ლაზეთიც უსარდლო ყოფილა, ნათელჰყოფს, რომ სვანეთი ამ დროს ირანელების ხელში არ ყოფილა. ამასვე ადასტურებს, რასაკვირველია, ის გარემოებაც, რომ 590 წელს ირანელები ბარამის მეთაურობით ილაშქრებენ სვანეთის წინააღმდეგ. რომ ამ დროს სვანეთი ხელშეორედ ყოფილა დაპყრობილი ბიზანტიელების მიერ, ამას საბოლოოდ ამტკიცებს იოანე ბიკლარელის «ქრონიკა» (იხ. ს. ყაუხჩიშვილი და ი. ბერაძე, სვანეთის ხელშეორედ აღება ბიზანტიელების მიერ: «ტფილისის უნივერსიტეტის შრომები» ტ. VII, ტფ. 1938).

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ თეოფილაქტეს ცნობაში სვანეთის წინააღმდეგ ირანელების ლაშქრობა მოხსენებულია თურქების წინააღმდეგ ლაშქრობასთან დაკავშირებით: «როდესაც თურქთა შესახები საქმეები მას უკვე აღარ აწუხებდა, სვანეთის წინააღმდეგ აღმართა მახვილი»; «თურქთა წინააღმდეგ ბრძოლაში სახელგანთქმული ბარამი სვანეთს მიმართავს» (იხ. ხემათ გვ. 22). თეოფილაქტე ამით აღმწერს იმ დროს, რომელიც ამავე ამბებს აღწერს 588

წ. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

εφέρετο δὲ καὶ ἐπίπλαστα τὸν Ὀρμισθὸν προστάγματα ἀποκωλοβῶντα τὰ κατὰ τὸ εἰρηθὲς τοῖς συντάγμασι [τῶν] ὑπὸ τῶν βασιλικῶν πρυτανείων διανεμόμενα. κἀντεψῆεν παραδριμύττεται ἢ πᾶσα πλημὺς καὶ ἐς ἀνάστατον ἀπροσεξίαν ἐχώρησεν (de Boor 148,20—149,12).

მონიბიარ მას მოჰყავდა ვითომც ჰორმიზდას განკარგულელები, ნამდვილად მის მიერ შეთხზული, რომლებითაც სამეფო პრიტანეიონებიდან ჯარებისათვის გასაცემად დაწესებული სურსათის რაოდენობა მცირდებოდა. ამიტომ მთელ ჯარში საშინელი ღელვა და აჯანყების სული ტრიალებდა.

წლის ქვეშ (მავრიკის მეფობის მეექვსე წელს), აკავშირებს ამ ორ ლაშქრობას: მისი თხრობით ისე გამოდის, რომ ძირითადი ამ ორი ლაშქრობიდან სვანეთის წინააღმდეგ ლაშქრობა იყო: «სპარსელთა მეფემ ჰორმიზდამ სარდლად ბარამი დანიშნა და დიდძალი ჯარით სვანეთის წინააღმდეგ გაგზავნა. ბარამი მოულოდნელად დაცა სვანეთს, მის შემდეგ რაც თურქები სპარსელების მიერ იქმნენ დამარცხებული» (Theoph. Chr. ed. de Boor, 262; იხ. ქვემოთ გვ. 80 შმდ.). შემთხვევითია თუ არა ამ ორი ლაშქრობის დაკავშირება ერთმანეთთან? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ არა: ისინი დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან იმდენად, რამდენადაც სვანეთის საკითხი, როგორც ეს ჩვენ მიერ უკვე მითითებული იყო (გეორგიკა III, 203—208), დაკავშირებულია ჩრდილოეთიდან (და, მაშასადამე, თურქთა ქვეყნიდანაც) ლახეთში გადმოსავალი გზის საკითხთან.

სვანეთის წინააღმდეგ ირანელთა ლაშქრობის ამბავი, როგორც ეს აქამდე იყო ჩვენ მიერ მოთხრობილი თეოფილაქტეს და თეოფანეს ცნობათა საფუძველზე, თითქოს არავითარ გაუგებრობას არ შეიცავს. სამაგიეროდ, გაუგებრობას იწვევს იმავე ისტორიკოსთა მომდევნო თხრობა. თეოფილაქტეს მოთხრობით ბარამი ხელთ იგდებს სვანეთში დიდძალ ნადავლს და ბანაკდება მდინარე არაქსზე; ბიზანტიელების მიერ ლახეთის სტრატეგოსად დანიშნული რომანოზი მიდის ლახეთში, უთანხმდება ადგილობრივ მმართველებს და ბანაკდება ალბანიის წინააღმდეგ; ბარამმა უკან დაიხია, ბიზანტიისა და ირანის ჯარები, ე. ი. რომანოზი და ბარამი, ერთმანეთს ხვდებიან ალბანიის დაბლობში, მდინარე არაქსის ერთ-ერთი შტოს ნაპირებთან; აქ გამართულ ბრძოლაში ირანელები სასტიკად დამარცხდნენ. ეს დამარცხება იწყინა ირანის მეფემ ჰორმიზდამ და პატივი აჰყარა ბარამს, რომელმაც ამის შემდეგ აჯანყება მოაწყო ჰორმიზდას წინააღმდეგ. რა კავშირი აქვს ერთმანეთთან სვანეთის წინააღმდეგ მოწყობილ ლაშქრობას და მდინარე არაქსის სანაპიროებზე, ალბანიის დაბლობში, დაბანაკებას? კიდევ უფრო ნათლად ჩანს ამ კითხვის დასმის საჭიროება თეოფანეს მოთხრობიდან: «რომანოზი მივიდა ლახეთში და, მდინარე ფაზისზე რომ იყო, ალბანიის წინააღმდეგ დაბანაკდა» (ed. de Boor 262, 23—24: „... καὶ εἰς τὸν Φάσιδα γειρόμενος ποταμὸν ἐπὶ τῇ Ἀλβανίαν στρατοπέδωσεται): ცხადია, ფაზისის ნაპირებზე ყოფნით ალბანიის წინააღმდეგ ლაშქრობა შეუსაბამობას წარმოადგენს. ეს შეუსაბამობა მოთხრობის პირველ ნაწილსა და მეორე ნაწილს შორის უგრძენია თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ზოგიერთ გადაშწერს და ამით აიხსნება ის, რომ ზოგიერთი გადაშწერი პირველ ნაწილში ნაცვლად Σοα-νία-სი იძლევა Σορμανია ან Σοβანია, ხოლო სხვები მოთხრობის მეორე ნაწილში

კავკასიის მთები

Και οὕτω τῆς βασιλευσῆς ἐκπε-
 πτωκῶς τὴν Κτησιφῶντά τε κα-
 ταλιπῶν καὶ τὸν Τίγριον διανηξά-
 μενος ποταμὸν διηπόρειτο ὃ τε
 καὶ δρᾶσειεν, τῶν μὲν πρὸς τὸ
 Σκισιχὸν τὸ ἔθρον, οὗς Τούρκους
 λέγειν εἰσῆθαι, γενέσθαι εἰση-

IV 10. ასე წაერთვა ხოსროს
 სამეფო ძალაუფლება; მან დასტო-
 ვა ქტეზიფონტი და გადავიდა
 მდინარე ტიგროსზე; დიდ გაქი-
 რებაში ჩავარდნილმა არ იცოდა
 რა ექნა: ერთნი ურჩევდნენ აღმო-
 საველეთ სკვითეთს შეათარე თავიო,

Ἀράξην-ის ნაცვლად ჰკითხულობენ Ἀσράξην ან Ἀλβανία-ს ნაცვლად Ἀλχανία
 (ეს ვარიანტები იხ. ამავე წიგნში, ქვემოთ გვ. 80 შმდდ.). რასაკვირველია,
 მეტი წილი ამ ვარიანტებისა პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აიხსნება ან ფონე-
 ტიკური სხვაობის ნიმუშს იძლევა, მაგრამ თავისთავად საგულისხმოა, რომ
 გადამწერნი განსხვავებული სახელწოდების მქონე გეოგრაფიულ ადგილებს
 ასახელებდნენ.

ჩვენის აზრით ამ შეუსაბამობის საკითხი ასე უნდა გადაწყდეს: 590 წლის
 (თეოფანეთი 588 წლის) თარიღით მოთხრობილი ამბავი ეხება სვანეთის გარშემო
 არსებულ ბრძოლას ირანელთა სარდალ ბარამსა და ბიზანტიელ სტრატეგოს რო-
 მანოზს შორის; ორივე მხრით დიდძალი ჯარი იქმნა შეგროვებული; კერძოდ,
 ბიზანტიის ჯარი იმდენად მრავალრიცხოვანი იყო, რომ როდესაც რომანოზმა
 ბრძოლის წინ ჯარი დაათვალიერა და კარგი მებრძოლნი გამოაცალკევა სუსტე-
 ბისაგან, პირველთა რაოდენობა 10,000 კაცს აღწევდა (იხ. ზემოთ. გვ. 25). ბრძო-
 ლა გაშმაგებული იყო. ხოლო თუ რა სტრატეგიულ პუნქტებში წარმოებდა ეს
 ბრძოლა, ჩვენ არ ვიცით; თვით იმ წყაროში, რომელიც ხელთ ჰქონია თეოფი-
 ლაქტეს (მასთან ერთად თეოფინესაც, რომელიც თეოფილაქტეს მისდევს), ამ
 პუნქტების სახელები არეული ყოფილა; აღრევა შეიძლებოდა წარმოშობილიყო
 სხვა ბრძოლის (სახელდობრ, ალბანიაში ირანელთა მიერ წარმოებული ერთ-ერთი
 ბრძოლის) აღწერის გამოყენების საფუძველზე (ძალაუნებურად გვაგონდება ირაკ-
 ლი კვისრის დროს ალბანიაში წარმოებული ლაშქრობა, რომლის აღწერილობა,
 მოცემული თეოფანეს მიერ 622/3 წლის ქვეშ [ed. de Boor 306—310,
 იხ. ამავე წიგნში ქვემოთ გვ. 82 შმდდ.], ძალიან ჰგავს თეოფილაქტეს მიერ 590
 წლის ლაშქრობისათვის მოცემულ აღწერილობას); ხოლო თეოფილაქტეს მიერ,
 III 7 თავის ბოლოში (და მისგან მომდინარე თეოფანესთანაც, ed. de Boor 263
 14—16) მოხსენებული დამარცხება ირანელებისა ეხება არა, სადღაც ალბანიაში,
 წარმოებულ ბრძოლას, არამედ სვანეთის გარშემო ბრძოლას. სხვა ადგილას,
 III 28 თავში, თეოფილაქტე ხომ აღნიშნავს, რომ ჰორმიზდა უწყრებოდა ბარამს
 სვანეთში (და არა ალბანიის დაბლობში) შემთხვეული დამარცხების გამო: «მეფე
 ჯავრობდა სპარსელთა ჯარზე და სიკვდილით ემუქრებოდა ბაბილონურ ჯარებს
 იმ დამარცხებათა გამო, რომლებიც შეემთხვათ მათ სვანეთში» (იხ. ზემოთ,
 გვ. 33); ხოლო თუ ჩვენ III 6—7 თავებში აღწერილ ბრძოლას და მის მო-
 მდევნო დამარცხებას ვიგულისხმებთ არა სვანეთში არამედ ალბანიაში, მაშინ
 გაუგებარი დარჩება იმავე ავტორის ეგზომ მნიშვნელოვანი დასკვნა III 18

γησαμένων αὐτῶν, τῶν δ' ἐν τοῖς Καυκασίοις ἢ Ἀτραπαϊκοῖς¹ διασώζεσθαι ὄρεσιν (de Boor 167, 8—13).

სხვები კიდევ კავკასიის ატრაპაიკულ¹ მთებში ურჩევდნენ გამგზავრებას.

ფოკას ტირანობა

Ὁ δὲ τύραννος (πρὸς γὰρ τὸν λόγον ἐπάνειμι) καταμεθυσθεὶς τοῖς ἀσεβήμασι πρὸς ἐτέρους ἐκβακχεύεται φόνους, καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Μαυρικίου τὸν ἑαυτοῦ στρατηγὸν ἀποτέμνει τῷ ξίφει. ἀναιρεῖται τε καὶ Κομεντίολος ἐκεῖνος, ὃν πολλαίς ὁ λόγος στρατηγὸν τῆς Εὐρώπης ἀνέδειξεν, καὶ δὴ καὶ ὁ Γεώργιος, ὁ τοῦ Φιλιππικοῦ ὑποστράτηγος, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Πραισεντίνος ὁ τὰς τοῦ Πέτρου πεπιστευμένος φροντίδας, ὃν δομέστικον εἰώθασι οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. ὁ μὲν οὖν Θεοδόσιος ἀναξεύξας, ὁ Μαυρικίου παῖς τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς τὸν ναὸν καταφεύγει Ἀυτονόμου τοῦ μάρτυρος. ἀκηχώως τῆσιν τοῦτο ὁ τύραννος τὸν Ἀλέξανδρον πέπομφεν ἀποσφάζαι τὸν παῖδα. τοιγαροῦν ὁ Ἀλέξανδρος ἀναιρεῖ Θεοδόσιον, τὸν τε λεγόμενον παρὰ τῷ πληῖθει Λάρδον

VIII 13. დავუბრუნდეთ ისევ ჩვენ თბრობას: როდესაც ტირანი დათვრა თავისი უწმინდური საქმეებით, სხვებისკენ მიმართა მკვლელობის ყინი: მახვილით მოჰკვეთა თავი მავრიკის ძმას, თავის სტრატეგოს; მოკლულ იქმნა აგრეთვე ის კომენტიოლე, რომელიც ამ მოთბრობაში ხშირად არის მოხსენებული როგორც ევროპის სტრატეგოსი; აგრეთვე გიორგიც, ფილიპიკეს ჰიპოსტრატეგოსი; გარდა ამისა პრეზენტინე, პეტრის აზრების მესაიდუმლე, — ამ თანამდებობის პირს რომელები ჩვეულებრივ დომესტიკს ეძახიან. თვითმპყრობელ მავრიკის ვაჟი თეოდოსი, რომელიც რამქონობიდან დაბრუნებულყო, მოწამე ავტონომეს ტაძარში შევარდა დასამალავად. ეს რომ შეიტყო ტირანმა, ალექსანდრე გაგზავნა ყმაწვილის მოსაკლავად. ალექსანდრემაც მოკლა თეოდოსი, და აგრეთვე კონს-

თავში.—590 წელს სვანეთის დასაცავად ლაზეთში რომანოზის ხელმძღვანელობით შეგროვებული ჯარი, რასაკვირველია იდგომებოდა ლაზეთის სტრატეგიულ პუნქტებში, მათ შორის განსაკუთრებით არქეოპოლისის ციხეში. ამის საბუთს წარმოადგენს ის 23 ოქროს სოლიდი, რომლებიც იქმნა ნაპოვნი 1931 წელს არქეოპოლისის (ნოქალაქევის) ერთ-ერთ კოშკში იქ წარმოებულ არქეოლოგიური გათხრების დროს (ეს განძი ინახება საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკურ-განყოფილებაში).

¹) Ἀτραπαϊκοῖς V, Ἀτραპიκοῖς vulg., იქნებ უნდოდეს Ἀτροπαῖκοῖς.

კავკასიის ანუ
1 მთებში ურჩევ-
ბას.

გუბრუნდეთ ისევ
როდესაც ტირანო-
უწმინდური საქ-
ქენ მიმართა მკვლე-
ბევილით მოჰკვთო-
მას, თავის სტრა-
ტეგულ იქმნა აგრეთვე
ლუ, რომელიც ამ
შირად არის მოხ-
ოგორც ევროპის
აგრეთვე გიორგიც,
ასტრატეგოსი; ვარ-
გენტიენე, პეტრი-
უმლე, — ამ თანამ-
რომაელები ჩვეუ-
მესტიეს ეძახიან.
ე. მაგრიკის ვაჟი
მელიც იამქრობიან
ყო, მოწამე ავტონო-
შეგარდა დასამალა-
შეიტყო ტირანმა,
კავზაენა ყმაწვილის
ალექსანდრემაც მოკ-
და აგრეთვე კონს-

აზის ხელმძღვანელობით
ეთის სტრატეგიულ პუნ-
ს ციხეში. ამის საბუთს
ნაპოენი 1981 წელს არ-
იგებული არქეოლოგიური
უხეუმის ნუმიზმატიკურ-

დოქს 'Αεροπαϊσις.

აღ თსჯ ლეგიმენუს Διαιδρίμους
μεταχαγών διαφθείρει τῶν ξίφεσ,
λθγος δὲ ἐπὶ τῶν τὸν 'Αλέξαν-
δρον ἐπὶ Γερμανοῦ χρεματισα-
σθαι φειδῶν τῶν κινδύνων. δὴ τὸ
τῆσθα ἀπασχέσθαι φασὶ τὸν 'Αλέ-
ξανδρον τῆς Θεοδοσίου φθορᾶς,
ἔτερον δὲ προσεικότα ἀντὶ ἀνε-
λεῖν, καὶ τῆσθαι ἀντὶ τὸν Θεο-
δῶσιον τὸν παρὰδῶξον τῆσθαι κιν-
δύσων πεφθευγῆτα τῆς ἐρίου τῶσθαι
ἀμειψῆαι πολλῶσ, εἰτα ἐξ ἑστέρον
πρὸς τῆ Κολχίδι γενέσθαι, μετὰ
τῆσθαι πρὸς τὰς ἐρήμους τῶν βαρ-
βάρων μεταχαρήσαντος, μαλακισ-
θῆντα τὸ σῶμα καταστρέψαι τὸν
βίον (de Boor 308,28—309,20).

ვანვინი, ხალხში ლარდისად წოდე-
ბული, მიათრია ეგრეთწოდებულ
„დიადრომოსში“ და მახვილით
მოკლა. ზოგიერთები ამბობენ, რომ
ალექსანდრეს გერმანემ მოაგონა
საფრთხისაგან გადარჩენა. ამიტომ,
ამბობენ, ალექსანდრემ თეოდოსი
კი არ მოკლა, არამედ ვინღაც
მსგავსი, ხოლო თვით თეოდოსი
მოულოდნელად ხიფათს გადარჩე-
ნილი აღმოსავლეთში წავიდა და
მრავალი ადგილი გამოიცვალა,
ბოლოს კოლხიდაში მივიდა;
ამის შემდეგ კი ბარბაროსთა უღამ-
ნოებში გადავიდა, და მის დაუ-
ძლურებულ სხეულს ასე მოელო
ბოლო.

თეოდოსი განგრელი

თეოდოსი, იერუსალიმელი მონაზონი, VII საუკუნის მოღვაწეა. ის დაბადებულია განგრაში (Γάνγρα—ქალაქი პაფლაგონიაში, ახლანდელი Kanqry); აქტიურ მონაწილეობას ლებულობდა ბიზანტიის მთავრობის მიერ დევნილ, მონოთელიტების წინააღმდეგ მებრძოლთა დაცვაში. მის სახელთან დაკავშირებულია მაქსიმე „აღმსარებლის“ ცხოვრების უკანასკნელი წლების შესახებ ცნობების შემცველი თხზულების (ანასტასი აპოკრისიარის წერილის) გამოქვეყნება და აგრეთვე საკუთარი, 668/669 წლით დათარიღებული, მოგონების დაწერა იმავე მაქსიმეს შესახებ.

მაქსიმე „აღმსარებელი“ ცნობილია ისტორიაში, როგორც მთავარი მოწინააღმდეგე მონოთელიტებისა (და აგრეთვე მონოფიზიტებისა). მისი ცხოვრების აღმწერთა გადმოცემით 662 წელს ის გაუძევებიათ ბიზანტიიდან და ანასტასი აპოკრისიარისთან და ანასტასი მონაზონთან ერთად გადაუსახლებიათ ლაზეთში, სადაც ის გარდაცვლილა იმავე წლის 13 აგვისტოს. ანასტასი აპოკრისიარის, თავისი გარდაცვალების ცოტა ხნის წინ, წერილი მიუწერია თეოდოსი განგრელისათვის; ამ წერილში მას დაწვრილებით აღუწერია მაქსიმეს და მის თანამგზავრთა თავგადასავალი. ანასტასის წერილი თეოდოსის გამოუქვეყნებია სხვა მასალასთან ერთად და საკუთარი მოგონებებიც დაურთავს ზედ (А. Бриллиантов, О месте кончины и погребения Максима Исповедника: ХВ VI [1917], 7; O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Bd. V [Freiburg i/Br. 1932], გვ. 28—29 და 35). ანასტასის ეს წერილი დაცულია ლათინურ თარგმანში, რომელიც შესრულებულია IX საუკუნეში ანასტასი ბიბლიოთეკარის მიერ (Migne, PGr 90, 173 შმდღ.); ბერძნულად კი მოღწეულია მხოლოდ ერთი ნაწილი, რომელიც როგორც ეს ჩანს ა. ბრილიანტოვის მითითებიდან (I. c. 8), დაუბეჭდავს С. Епифанович-ს 1915 წელს¹. ხოლო რუსულად უთარგმნია—ზოგჯერ პარალელური ბერძნული ტექსტის დართვით—მ. მურეტოვის (М. Д. Мур-

¹) ს. ეპიფანოვიჩის (E) შრომა დაბეჭდილ წიგნთა კატალოგებში რსად ჩანს; ის იბეჭდებოდა ომის წლებში და იქნებ არც კი გამოსულა.

тов, Максима Исповедника житие: Перевод, издание и примечания: БВ 1913 და 1914 წლებისა).

ანასტასის წერილის ნაწყვეტები დაცულია აგრეთვე მაქსიმეს „ცხოვრების“ ქართულ თარგმანში (გამოცემულია პროფ. კ. ქეკელიძის მიერ [Keimena I, 60—103], რომელმაც აგრეთვე ცალკე გამოკვლევა უძღვნა ამ საკითხს—Сведения грузинских источников о Максиме Исповеднике: „Труды Киевской Д. Академии“, 1912).

რაც შეეხება თვით თეოდოსი განგრელის მოგონებებს, ის ბერძნულად დაცულია X საუკ. ხელთნაწერში Vaticanus gr. 1671, გამოკვეყნებული კი იყო ბოლო დრომდე მხოლოდ მისი ლათინური თარგმანი, მოთავსებული Migne, PGr 90, 193—202 (Scholium sive Hypomnesticum...), და მ. მურეტოვის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანი (БВ, 1914, февраль). გარდა ამისა ცნობილი იყო, რომ ს. ეპიფანოვიჩს თავის გამოუქვეყნებელ წიგნში გამოცემული ჰქონდა აგრეთვე თეოდოსის „მოგონებებიც“ (А. Бриллиантов, 8).

1935 წელს Robert Devresse-მა გამოაქვეყნა ამ ძეგლის ბერძნული ტექსტი სათაურით Ἰστορία συνταμοῦ [περιέχουσα] τῆ κατὰ τὸν μακάριον Μαρτῖνον χειροῦστα πάπαν Ῥώμης καὶ τὸν ἅγιον Μάξιμον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ (Analecta Bollandiana 53 [1935], p. 66—80); ტექსტს მან წარუმიძღვარა გამოკვლევა (იქვე, p. 49—66), რომელშიაც ის ამტკიცებს, რომ ამ ძეგლის ავტორია არა თეოდოსი განგრელი, არამედ მისი ძმა თეოდორე სპუდეოსი (Σπυδαῖος), რომელსაც მიწერ-მოწერა ჰქონდა მონოთელიტთა მიერ დევნილ პაპა მარტინესთან და აგრეთვე ანასტასი აპოკრისიარისთან¹. Devresse-ის ეს დასკვნა გაიზიარა A. Ehrhard-მა (BZ 35, 474).

ვებუქდავთ ტექსტებსა და თარგმანს Devresse-ის, Migne-ისა და მ. მურეტოვის გამოცემათა მიხედვით².

1) ჯერ კიდევ P. Peeters-ი მიუთითებდა 1933 წელს: „Le narrateur, qui parle en son propre nom et au nom de son frère Théodose, est un certain Théodore que l'on a identifié à Théodore de Gangres, le correspondant de S. Martin et d' Anastase l'apocrisiaire“ (An. Boll. 51, 241-242).

2) მ. მურეტოვის გამოცემული აქვს ტექსტი შემდეგი ხელთნაწერებისა და გამოცემების მიხედვით: A—მოსკოვის სინოდ. ბიბლ. ხელთნაწერი 1022 წლისა, № 308; B—იმავე ბიბლიოთეკის ხელთნაწერი XII-XIII და XV საუკ., № 391 C—Combefis-ის მიერ გამოცემული ტექსტები; P—ბერძნული „ცხოვრების“ ლათინური თარგმანი Pontanus-ისა; S—cod. ducis Sabaudiae, რომლის ციტატები მოყვანილია AASS-ში; M—მორინის მიერ ვატიკანის სამი ხელთნაწერის მიხედვით შესრულებული ლათინური თარგმანი; D—სლავურად გადათარგმნილი „ცხოვრება“.

ანასტასი აპოკრიფის წერილიდან

მაქსიმეს გადასახლება ლაზეთში

მაშინ მსაჯულებმა¹ შემდეგი განაჩენი გამოიტანეს მათ წინა-აღმდეგ; ვინაიდან ამ სინოდმა ჩვენი ქეშმარიტი ღმერთის, ყოვლის შემძლე ქრისტეს დახმარებით კანონიკურად განსაზღვრა თქვენ წინააღმდეგ—მაქსიმე, ანასტასი და ანასტასი—ის, რაც საჭიროა..., უმაღლესი სასჯელისათვის გადაცემით მსაჯულს (ი. ი. ღმერთს) და ამით შევასრულებთ (v. l. შიქასუსვიტო) კანონთა ზუსტ დაცვას, რადგან სიცოცხლეს გიტოვებთ თქვენ,—და ვუბრძანებთ ბრწყინვალე ეპარქოზს², რომელიც აქ არის ჩვენთან ერთად, ახლავე წაგიყვანოთ თქვენ ქალაქის პრეტორიუმში, გვევით ზურგზე შოლტების დარტყმით, ხოლო ღმერთის შემცოდე ენები შიგნიდანვე დაგაქრათ, შემდეგ მახვილით მოგკვეთოთ მრუდე მარჯვენენი, თქვენს ღმერთისმგომბელ გონებას რომ ემსახურებიან, ამ ბილწ ასოთა მოკვეთის შემდეგ მოგატარონ ამ სამეფო ქალაქის თორმეტივე უბანი და გაგზავნოთ თქვენ სამუდამო სატუსალოდ, ისიც მუდმივი ყარაულობის ქვეშ, ლაზიკის ქვეყანაში (ἐν τῇς Λαζικῆς τῆρα A), რომ მთელი თქვენი სიცოცხლე ივაგლახოთ თქვენი ღმერთისმგომბელი შეცდომების გამო და რომ თქვენ მიერ ჩვენთვის მოაზრებული კრულვა თქვენ თავსვე დაატყდეს (BB, 1913 октябрь, გვ. 146—147).

1) ამის წინ „მაქსიმეს ცხოვრებაში“ მოთხრობილია მაქსიმეს და მის თანამოაზრეთა დევნის ისტორია: მაქსიმეს მოღვაწეობა კართაგენში 645 წლის მახლობელ ხანებში (აქ წარმოებული ბრძოლა მაქსიმესა და მონოთელიტებს შორის); მისი გადასვლა რომში (აქ მისი გავლენით პაპა მარტინეს მიერ 649 წელს მოწვეული ლატერანის სინოდი და მონოთელიტთა შეჩვენება); მისი დატყვევება რომში 653 წელს და კონსტანტინეპოლში გადაყვანა (აქ მისი გასამართლება 655 წელს და თრაკიის ბიზიაში გადასახლება); ახალი პროტესის ბიზიაში 656 წელს და მაქსიმეს გადასახლება პერბერისში; უკანასკნელ, მაქსიმეს და მის მოწაფეთა კვლავ კონსტანტინეპოლში დაბრუნება 662 წელს და სინოდის წინაშე მათი გასამართლება.

²) აქაც და ქვეითაც *πατρις A*.

³) ქართულს ვერსიაში სწერია: „უბრძანებთ დიდებულსა ეპარქოსსა, რაჲთა წარმოგადგინნეს ქალაქეტობისა მისისა სამშჯავროსა და შოლტითა ზურგი თქუენი უწყალოდ გუემოს, და მერზე ენანი სამთანივე ძირით აღმოგკუთნეს და მარჯუენანი კელნი, მწერალნი გმობათანი, მახვლითა დაგკუთნეს და შემდგომად დაჭრისა ბოროტთა მათ ასოთა თქუენთა განგაქიქნეს ათორმეტთა მათ უბანთა სამეფოჲსა ამის ქალაქისათა და შემდგომად განქიქებისა მის წარგავლინნეს სამარიდისისა ექსორიობასა და პერობილობასა კერძოთა სამეგრელოთა ასათა» (Keimena 93, 20-26).

Ἐπὶ τούτοις παραλαβῶν αὐ-
 τούς ὁ ὑπαρχος¹ καὶ κολάσας²
 ἀπέτεμε³ τὰς τε γλώσσας καὶ
 τὰς τιμίας χεῖρας αὐτῶν⁴, περι-
 αγαγῶν τε πᾶσαν⁵ τὴν πόλιν,
 κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ τυράν-
 νου⁶, ἐξώρισεν ἐν τῇ Λαζικῇ τού-
 τούς⁶ τοὺς ἀληθῶς ὁμολογητάς
 καὶ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ (BB,
 1913 Октябрь, 151—152).

Τότε δὲ ὁ μέγας μάρτυς Μάξιμος
 ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἀπενεχθεὶς, καθὼς
 Αναστάσιος ὁ πρεσβύτερος καὶ ἀπο-
 κρισιάριος τῆς πρεσβυτέρας Ῥώ-
 μῆς γράφει πρὸς Ἐπιδόσιον πρε-
 σβύτερον, ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει διὰ-
 γοντα (BB, 1913 Ноябрь, 161),

„Ἦνίκα κατέλαβον τὴν τῶν
 φιλοχρίστων Λαζῶν χώραν,
 εὐθέως διεῖλον αὐτούς ἀπ’
 ἀλλήλων (αὐτὴν τε τὸν μέγαν
 Μάξιμον καὶ τοῦτον τὸν ταῦτα
 γράφοντα καὶ τὸν ὁμώνυμὸν αὐ-
 τοῦ. Τοῦτο δὲ ἐποίησαν)⁹ κατ’
 ἐπιτροπὴν τοῦ τηνικαῦτα τὸ ἄρ-
 χεῖν λαχόντος αὐτῶν, διαρπά-
 σαντες καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα
 αὐτοῖς, ὡς μῆδὲ τὸ τυχόν κατα-
 λιπεῖν, ὅσα δηλαδὴ πρὸς τὰς

XCIII. მაშინ იპარქოზმა ჩიბა-
 რა ისინი, დასაჯა, მოსჭრა მათ
 ენები და პატიოსანი ხელები, და,
 როდესაც შემოატარა მთელი ქა-
 ლაქი, თანხმად ტირანის განკარ-
 გულებსა, ლაზიკეში გააძევა
 ეს ქეშმარიტი აღმსარებელნი და
 ქრისტესთვის წამებულნი⁷.

XCVI. მაშინვე დიდი მოწამე
 მაქსიმე გადასახლებულ იქმნა,
 როგორც სწერს ანასტასი, ხუცესი
 და აპოკრისიარო უხუცესი რომი-
 სა, თეოდოსი უხუცესს, რომელიც
 წმინდა ქალაქში ცხოვრობდა:

XCVII. „როდესაც ისინი⁸ ჩავი-
 დნენ ქრისტესმოყვარე ლაზთა ქვე-
 ყანაში, მაშინვე დააშორეს ისინი
 ერთმანეთს (თვით ის დიდი მაქ-
 სიმე, ამ წერილის დამწერი და მისი
 სეხნია. ეს ქნეს მათ)⁹ იმ ქვეყნის
 მაშინდელი მმართველის განკარ-
 გულებით; წაართვეს მათ ყველა-
 ფერი, რაც კი ჰქონდათ, ისე რომ
 აღარაფერი დარჩათ იმ ნივთიბი-
 დან, რომლებიც საჭიროებისათვის
 შეიძინეს მათ ქრისტესმოყვარე პი-

¹) ὑπαρχος C.— ²) ἔτεμε C.— ³) τὰ μέλη αὐτῶν C.— ⁴) ὄλην C.— ⁵) κα-
 τὰ... τυράννου გამოტოვებულია C-ში.— ⁶) αὐτοὺς C.

⁷) ქართულ ვერსიაში: «მაშინ გუემნეს უწყალოდ მონანი იგი ღმრთისანი,
 და დაჰკუთუნეს ენანი და კელნი მათნი, და მოავლნეს ყოველსავე ქალაქსა, ბრძა-
 ნებისაებრ მძლავრისა მის, და წარავლინნა ექსორიობად სამეგრელოს»
 (Keimena 93,31-34).

⁸) ანასტასი ბიბლიოთეკარის ტექსტში ყველგან პირველი პი-
 რით არის მოთხრობა.

⁹) ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები აკლია ანასტასი ბიბლიოთე-
 კარის ტექსტს.

ἀναγκαίᾳς χρείας παρὰ τῶν φι-
 λοχρίστων ἐκέκτηντο. Καὶ τὸν
 μὲν θείον ἐκείνον ἄνδρα, φημι
 τὸν ἅγιον Μάξιμον μῆτε εἰς ὑπό-
 ζύγιον μῆτε εἰς φορεῖον¹ καθεσ-
 θῆναι δυνάμενον διὰ τὸ ἐν ἀσθε-
 νείᾳ κατακεισθαι, πλέξαντες ἀπὸ
 βεργίων ὡσπερ χαλάνδριον² καὶ
 ἐν τούτῳ θέντες αὐτόν, βαστά-
 σαντες ἀπήγαγον καὶ ἐνέβλησαν
 εἰς κάστρον λεγόμενον Σχιομά-
 ριν³, πλησίον διακείμενον τοῦ
 ἔθνους τῶν λεγομένων Ἀλανῶν.
 Τὸν δὲ κύριον ἀββᾶν Ἀναστάσιον
 καὶ τοῦτον αὐτόν τὸν ταῦτα γρά-
 φοντα ἐφ' ἵππον καθίσαντες ἀπή-
 γαγον καὶ ἐνέκλεισαν (ἐκείνον μὲν)
 εἰς κάστρον λεγόμενον Σκυτό-
 ριν⁴, πλησίον τῆς Ἀβασγίας,
 τοῦτον δὲ εἰς ἕτερον κάστρον,
 Βουκόλους ὄνομα, ἐν τοῖς ὄρεισις
 τῶν εἰρημένων Ἀλανῶν⁵.

Εἶτα μετ' ὀλίγας ἡμέρας λα-
 βόντες αὐτόν καὶ τὸν μακάριον
 Ἀναστάσιον ἐκ τῶν εἰρημένων
 κάστρων, ἐκείνον μὲν παρέπεμ-

რებისაგან. ის ღვთაებრივი კაცი,
 — მე წმიდა მაქსიმეს ვგულისხმობ,
 — რომელსაც არც სახედაობზე შეჯ-
 დომა შეეძლო, აღარც საკაცებზე
 დაწოლა, რადგან ლოგინად იყო
 ჩაეარდნილი, დაღვეს წნელებისა-
 გან მოწულ ლასტზე და ისე წაი-
 ლეს და მოათავსეს ერთ ციხეში,
 რომელსაც ეწოდება სქიომა-
 რი და რომელიც მდებარეობს
 მახლობლად ალანებად წოდე-
 ბული ხალხისა. უფალი ამბა ანას-
 ტასი და ამ წერილის დამწერი
 შესხეს ცხენებზე და ასე გაამგ-
 ზავერეს და ჩაამწყვდიეს: პირ-
 ველი — აბაზგიის მახლობლად
 ერთ ციხეში, რომელსაც სკო-
 ტორი ეწოდება, ხოლო მეორე —
 სხვა ციხეში, ზემოხსენებულ ალან-
 თა საზღვრებში რომ მდებარეობს
 და ბუკოლუსი რომ ეწოდება.

რამდენიმე დღის შემდეგ ის და
 ნეტარი ანასტასი წაიყვანეს ზემო-
 ხსენებული ციხეებიდან: პირველი
 გადაგზავნეს ეგრეთწოდებულ სვა-

¹) *λεκτικιον B, lectica MP.*

²) *grabatum CMP (grabatus ანუ κράβατος „საწოლი“).*

³) ანასტასი ბიძლ.: *in castro Schemari vocitato; Σχιμάριον B, Σχιμάριον C, Σχημάριον E (საწორებს), Schemarium, SP, Schimaris M.* მთელი, ამის შემდგომი, ნაწილი *EMCPS*-ში მოკლედ არის გადმოცემული: მისი მოწაფეები ჯერ იმავე გზით ატარეს, ხოლო შემდეგ ისინი დააშორეს ერთმანეთს და თითოეული მათგანი ატარეს მრავალ ადგილას, სადაც შორს აბაზგების ქვეყნის იქითა (კაი *πόρρω που τῆς τῶν Ἀβασγῶν χώρας ἀπαγομένους*).

⁴) ანასტასი ბიძლ.: *in castro Scotori dicto Apsiliae, quae est prope Abasgiam (Migne 90,173).*

⁵) ანასტასი ბიძლ.: *me autem in altero castro, cuius nomen Buculus erat, regionis, quae Mesimiana vocabatur, in iam dictorum confinibus Alanorum: quod videlicet castrum iidem Alani captum nunc retinere noscuntur (Migne 90,173).*

φαν εἰς κάστρον τῆς λεγομένης
 Σουανίδος, ἥδη λοιπόν ἡμιθανῆ
 ἔντα ἔκ τοῦ πληθῆους τῶν βασι-
 νων καὶ τῶν αἰκισμῶν, ὧν ἐν τῷ
 Βυζαντίῳ ὑπέμεινε, οὐ μὴν ἀλλὰ
 καὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ περιστά-
 σεων τῶν αὐτόθι ἐπενηνεγμένων
 αὐτοῖς, "Ὅθεν ἐν μέσῳ τῆς
 ὁδοῦ, ὧς τινες φασίν, παρέδωκε
 τῷ θεῷ τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυ-
 χήν¹. Τεκμαίρομαι τοίνυν, ὅτι
 εἴτε περὶ τὴν δευτέραν εἰκάδα
 εἴτε περὶ τὴν τετάρτην τοῦ ἰου-
 λίου μηνός, ἐν κυρίῳ κεκοιμηται
 ὁ μακάριος Ἀναστάσιος. Ἦνέχ-
 θημεν γὰρ τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ
 τοῦ αὐτοῦ ἰουλίου μηνός ἀμφο-
 τεροι εἰς τὸν λεγόμενον Μουκὸρι-
 σιν², καὶ ἐκεῖνος ὁ μακάριος ἥδη,
 ὧς ἔφη, ἡμιθανῆς ὑπῆρχεν· ἔκ
 τότε δὲ οὐδέποτε αὐτὸν εἰθεασά-
 μην, διὰ τὸ εὐθέως ἐκεῖνον μὲν
 παραπεμφθῆναι εἰς κάστρον τῆς
 Σουανίας, ἐμὲ δὲ εἰς κάστρον τῆς
 λεγομένης Θακυρίας, πλησίον Ἀβασγίχης³.

ნიღის (სვანეთის) ციხეში, თით-
 ქმის ცოცხალმკვდარი იმ წვალე-
 ბათა და ტანჯვათა გამო, რომ-
 ლებიც მან ბიზანტიონში განიცა-
 და, და აგრეთვე იმ გაქირებათა
 და შეწუხებათა გამო, რომლებიც
 მათ იქ (იამბოთში) შეხვდათ. რო-
 გორც ზოგიერთები ამბობენ, მან
 შუაგზაში ჩააბარა თავისი ნეტარი
 სული ღმერთს. ამრიგად, მე ვამო-
 წმებ, რომ ან ოცდღორ ან ოთხ
 იელისს განუტევა სული ნეტარმა
 ანასტასიმ, ვინაიდან იმავე ივლი-
 სის თვრამეტს ჩვენ ორივე მიგვი-
 ყვანეს ეგრეთწოდებულ მუკო-
 რისისში და ის ნეტარი, რო-
 გორც ვთქვი, ცოცხალმკვდარი იყო;
 მას აქეთ ის აღარ მინახავს, რად-
 გან მაშინვე გადაგვაგზავნეს: ის
 სვანეთის ციხეში, ხოლო მე
 ეგრეთწოდებული თაკვრიის
 ციხეში, აბაზგიის მახლობლად⁴.

¹) ანასტასი ბიძლ.: unde et in medio viae, ut quidam aiunt,—ut autem alii asserunt, mox ac retrusus est in castro Suaniae, ad quod destinatus fuerat, obiit (Migne 90,173).

²) ანასტასი ბიძლ.: Mucurisin.

³) ანასტასი ბიძლ.: Thacyria iuxta Hiberiam.

⁴) ქართულს ვერსიაში: «ხოლო მიიწინეს რაჲ ქუეყანასა მას მეგრელთასა, მუყსულად განყვნეს იგინი ურთიერთას, რამეთუ ესრეთ მიელა ბრძანებაჲ, და რაჲცა აქუნდა საკმარად კორცთა, ყოველივე იავარ-ყვეს: არაჲ დაუტევეს მათ-თანა ყოვლადვე, რაოდენიცა რაჲ ღმრთის-მოყუარეთა კაცთა მიეცა. და ნეტარი იგი და წმიდაჲ მაქსიმე უძღუარებასა შინა დიდსა იყო: ვერ ეძლო ვერცა კარაულსა ზედა ჯდომაჲ, ვერცა სავარძელსა, არამედ ქმნეს ლასტი, და დადგეს მას ზედა, და ატვრთვიეს პაპრაკთა, და წარიყვანეს და შეაწყუდიეს ციხესა, რომელსა ეწოდებოდა ჰიმარ, მახლობელად ქუეყანასა ოვსეთისასა. და ძმაჲ ანასტასიოსს საკედროთა წარიყვანეს და შეაყვნეს ციხესა აფხაზეთისასა, რომელსა ეწოდებოდა კოტორი, და მეორე ანასტასიოსს, რომელმან ესე ყოველი აღწერა და მომიძღუანა თეოდოსი ხუცესსა, რომელმან აღწერე ყოველივე ესე»

ანასტასის თავგადასავალი ლაზეთში

Interea et quae mihi peccatori et exiguo post haec contigerunt, et in quibus sim, pari modo perpaucis manifestabo. Cum enim fecissem duos menses in castro praedicto Thacyrinae in infirmitate jacens, et paucillum quid requiem fuisset adeptus, rursus misit me tunc princeps ad partes Apsiliae et Misimianae, custodiae mancipandum in castro Phustas. Et ut absolute dicam, septem mensibus duxit et circumduxit me per omnes praedictas regiones nudum et discalceatum et peditem, et frigore et fame et siti depressum, volens profecto et me quoque ab hac detergere vita...

Post aliquot itaque dies petitur illinc praedictus princeps. Deindeque succedens alius visus est compati. Inter quae duxit me juxta domum suam receptum a jam memorato castro Phustensium. Et post annum ex diabolica operatione

სხვათა შორის მოკლეთვე გაუწყებთ იმასაც, რაც მე—ცოდვილსა და საწყალობელს—შემემთხვა და რა პირობებში ვიყავი მე. მის შემდეგ რაც მე დაუძღურებული ვიწექი ორი თვის განმავლობაში თავკრივის ზემოხსენებულ ციხეში და ცოტაოდენი სიმშვიდე ვპოვე, მთავარმა კვლავ გადამგზავნა აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში, რათა ფუსტას ციხეში დავემწყვდიეთ. საბოლოოდ რომ ვთქვა, ის შვიდი თვის განმავლობაში აქეთ-იქით მატარებდა ფეხით ყველა ზემოხსენებულ მხარეებში, ტიტველს და ფეხშიშველს, მშიერსა და მწყურვალს—და უნდოდა მეც გამოვესალმებინე სიცოცხლეს.

რამდენიმე დღის შემდეგ იქიდან გააძევეს ზემოხსენებული მთავარი. შემდეგ, მის ადგილას მოსული სხვა მთავარი თანაგრძნობით შემხვდა მე. სხვათა შორის, ზემოხსენებულ ფუსტელთა ციხიდან წამიყვანა და თავისი სახლის მახლობლად მომათავსა. ხოლო

მოღუაწებაა წმიდისა მაქსიმესი,—ესე ანასტასიოს შეაყენეს ციხესა, სახელით ბოკელეს (I. v. ბუკელეს), საზღვართავე ოვსეთისათა. მერმე, შემდგომად მცირედისა ჟამისა, გამოიყვანნეს სეხნანი იგი ძმანი ციხეთა მათგან და წარიყვანეს ანასტასიოს ზუცესი ციხესა სუანთასოფლისასა; და იყო იგი შიახლებულ სიკუდილსა მრავალთა მათ ტანჯვათაგან და ჭირთა, რომელნი შემემთხვნეს ბიზანტიას და გზასა, და ვიდრე არღა მიწევნულ იყო ციხესა მას, აღესრულა და მივიდა სიხარულით სასუფეველსა ცათასა თუესა ივლისსა ოცდაოთხსა. ხოლო ანასტასიოს დიაკონი წარიყვანეს ციხესა თავკურისასა აფხაზეთს » (Keimena 93,34—94,15).

motus, destinat me ad praedictum castrum. Sed... eadem die qua me pepulit, pulsus est hinc, et efficitur profugus in Christi amatorum regione Abasgorum. Et consilio accepto a Christi amicis, qui illis erant, principibus, magis compatiendi, quam me minimum persequendi, et orationem a me potius quam gemitum percipiendi (ipsi quippe amici Christi principes Abasgiae compatiuntur humilli mihi, quamquam nescierint me), repromisit quidem illis, quod si exiret inde, et restitueretur in principatu, omnia quae forent ad solatium et refrigerium meum perficeret. Dein post paucos dies, nescio unde adjutus, egreditur quidem iterum et recipit principatum: nil tamen eorum quae pollicitus est deo, et crebro dictis dei amicis principibus, in opus perduxit. E contrario autem, manibus nequam deductus virorum, repromissionum quidem oblitus est: tolli autem me a castro Phustensium, et maturius in Schemareos castrum mitti praecepit.

Factum interea est, cum ducerent me in jam nominatum castrum, ut ille iterum pellere-tur, et esset profugus ubi et primum fuerat... Et deum imitan-

ერთი წლის შემდეგ—ემშაკის ციხეში გონებით—ზემოხსენებულ ციხეში გამგზავნა... მაგრამ იმავე დღეს, როდესაც მე ვამაძევა, ის თვითონაც იქმნა გაძევებული იქიდან, და დახეტიალობდა ქრისტესმოყვარე აბაზგების ქვეყანაში. იქაურმა ქრისტესმოყვარე მმართველებმა ურჩიეს, რომ ჩემთან თანაგრძნობით ყოფილიყო და სრულიადც არ ეწარმოებინა დევნა, ჩემგან სიტყვები ესმინა და არა გმინვა, და ისიც შეჰპირდა მათ, რომ, თუ ის იქიდან დააღწევდა თავს და აღიდგენდა მმართველობას, ყველაფერს შეასრულებდა ჩემს სანუგეშებლად და დასამშვიდებლად (უნდა ითქვას, რომ თვითონ ისინი, აბაზგების ქრისტესმოყვარე მთავრები, თანამიგრძნობდნენ მე, საწყალობელს, თუმცა არ მიცნობდნენ). რამდენიმე დღის შემდეგ—არ ვიცი საიდან—დახმარება მიიღო, კვლავ გაემართა და მმართველობა დაიბრუნა. მაგრამ არაფერი შეასრულა იმ დაპირებათაგან, რომლებიც აღუთქვა ღმერთს და ზემოხსენებულ ღვთისმოყვარე მთავრებს. პირიქით, ამ კაცების ხელებით გაჩირბიდან გამოყვანილმა არამზადამ დაივიწყა დაპირება: უბრძანა გამოვეყვანეთ მე ფუსტელთა ციხიდან და სასწრაფოდ გავეგზავნეთ სხემარის ციხეში.

ამასობაში მოხდა ისე, რომ, ამათგან რომელიმე მოხდა ისე, რომ, როდესაც მე ზემოხსენებულ ციხეში მივეყვადით, ის (მმართველი) კვლავ ვამაძევეს, და ის გაიქცა იქ, სადაც წინათაც იყო... და, ღმერთის

te condescensione seu compassione motus, reduxit me a via crebro dicti Schemareos castrj, et constituit me quasi quinque signis¹ longius a divinitus custodienda domo sua in loco monachos veraciter condecete, praebens necessarias largissime corporis utilitates...

Denique Stephanum, filium videlicet beati Joannis praesbyteri, venientem in hanc regionem, ut asseruit, ad requisitionem humilitatis meae, ipsi cum omni studio et gaudio susceperunt et honoraverunt, et omnem subventionem ad requisitionem mei tribuerunt... Unde et subsidium eorum habens, invenit me, sanctus ille Stephanus... Sicut enim equus spiritualis... totam Lazicam et Apsiliam et Abasgiam discurrens, sine timore tam quae veritatis, quam quae subintroductae novitatis erant, annuntiavit; ac multorum utilitatis atque salutis, et meae ipsius quietis et consolationis causa viri est facta praesentia. Et nequam nomen, quod veri apostatae veritatis nobis imposuerunt, et tunc dissipatum est, et evidens multis veritas facta est. His itaque bonis hic proprio adventu correctis, nobilis

წამბაძავი თავმდაბლობით შეცოდებით მოუვიდა ეს, არ ვიცი, — მე კი დამაბრუნა ზემოხსენებულ სხემაარის ციხის გზიდან და მომათავსა ხუთი სიგნის¹ მანძილზე თავისი ღვთივ დაცული სახლიდან, მონაზონებისათვის სრულიად შესაფერის ადგილას, და უხვად მაწვდიდა მე სხეულისათვის საჭირო საგნებს.

დასასრულ, როდესაც სტეფანე, ნეტარი იოანე ხუცესის შვილი, მოვიდა ამ ქვეყანაში, როგორც ის ირწმუნებოდა, ჩემ სამებრად, იმათ (ქვიციის მცხოვრებლებმა) დიდი ხალისით და სიამოვნებით მიიღეს ის, პატივი სცეს და ყოველგვარი დახმარება აღმოუჩინეს ჩემ საპოვნელად. იქიდან, მათი დახმარებით, მიპოვა მე იმ წმიდა სტეფანემ... როგორც სულეიერმა ცხენმა, მოიბრინა მან მთელი ლაზიკე, აფსილია და აბასგია და უშიშრად ქადაგებდა როგორც ჭეშმარიტების, ისე შემოტანილი ახალი მიმართულების შესახებ; ამ კაცის იქ ყოფნა მიზეზი აღმოჩნდა მრავალთა სარგებლობისა და ხსნისა და აგრეთვე ჩემი პირადი სიმშვიდისა და ნუგეშისა. ის უღირსი სახელი, რომელიც ჭეშმარიტებისაგან ნამდვილმა განდგომილებმა ჩვენ მოგვაკუთვნეს, მაშინ გაქრა და ბევრისთვის ცხადი გახდა ჭეშმარიტება. ასეთი კეთილი საქმეები რომ განაწესა მან თავისი საკუთარი

¹) signum იგივეა, რაც σημεῖον (იხ. ქვემოთ გვ. 50, შენიშვნა 2): «Signum, milliare, σημεῖον» (Du Cange, Glossarium med. et inf. latinitatis t. VI, 252)

ille vir Kalendis Januarii VIII
indictionis, quae modo praete-
riit, apud Christi amicum Abas-
giae principem dormivit in do-
mino.

Quapropter oportebat quos-
dam ex vestratibus dei amato-
ribus, et secundum scientiam
zelum dei habentibus, huc ve-
nire, et quae veritatis et pro
veritate sunt, testificari, ut et
orthodoxia magis convalesceret
et introducta novitas perampli-
us argueretur. Sed et ego hu-
milis consolatione ac refectione
potirer... et maxime cum usque
ad Hiberiam illinc, ut didici,
veniant, cujus rei gratia et huc
minime veniunt?

Obsecro igitur sanctissimos
vos, si possibile fuerit, trans-
mitti mihi per quempiam fide-
lem virum, ex his qui ad Hibe-
riam veniunt, codicem eorum
quae canonice gesta sunt a
sancta et apostolica synodo,
quae per sacram praeceptionem
sancti martyris et apostolici ac
summi papae Martini, in senio-
re Roma est celebrata, quate-
nus multo magis sacra sancto-
rum Patrum dogmata, et quae
olim et quae nunc exortae sunt
haereticorum abominationes evi-
dentes hic positae efficiantur...

Ergo si, ut flagitavi, a deo
compuncti sacrum codicem mi-

მოსვლით, ეს შესანიშნავი
გარდაიცვალა წარსული ინდიქ-
ტიონის რვა იანვარს, ქრისტესმო-
ყვარე კაცის, აბაზგიის მმარ-
თველის სახეში.

ამიტომ, ურიგო არ იქნებოდა,
რომ ზოგიერთი თქვენთანაგან,
რომელთაც აქვთ ღმრთის სიყვა-
რული და მისდამი სწრაფვა ცო-
დნისამებრ, აქ მოსულიყო და
დარწმუნებულიყო, თუ რა არის
ქეშმარიტება და რა არის მისი
მაგიერი, რათა ისინი განმტკიცე-
ბულიყვნენ მართლმადიდებლობაში
და შემოტანილი ახალი მიმართუ-
ლება სრულიად გამოქვლიანებუ-
ლიყო და მეც, საწყალობელი, ნუ-
გეშსა და შევებას ვპოვებდი...—თუ
კი, როგორც ვავიგე, ჰიბერიამ-
დე მიდიან იქ, რატომ აქაც არ
მოდიან?

გვედრებით თქვენ, უწმინდეს-
ნო, თუ კი შესაძლებელი იქნება,
გადმომიგზავნეთ ერთ-ერთი სარ-
წმუნო, ჰიბერიამში მომავალი,
კაცის ხელით იმ დადგენილებათა
კოდექსი, რომლებიც დააკანონა
წმინდა და სამოციქულო სინოდმა,
წმინდა და სამოციქულო მოწამის
და უზენაესი პაპის მარტინეს წინა-
დადებით, უხუცეს ქალაქ რომში,
რადგან იქ გაცილებით უკეთ არის
გაშლილი წმინდა მამების დოგმა-
ტები და მწვალებლური საზიზლ-
როებანიც, როგორც წინანდელნი
ისე ახლა აღმოცენებულნიც.

ამრიგად, თუ თქვენ, როგორც
გთხოვდით, გამომიგზავნით ღმრთის

seritis, siquidem voluerint qui hunc portaturi sunt, huc venire, ad famosissimum et deo custodiendum patricium et cum deo magistrum Gregorium sponte occurrant, suscipientes ad eum palam epistolam a laudabili patricio et praetore Hiberiae[...], qui debeat illum mittere praefato domino nostro et amplissimo patricio et cum deo magistro Gregorio.

ჩაგონებით წმინდა კოდექსს, იმით, რომლებიც წამოიღებენ მას და მოისურვებენ აქ მოსვლას სახელოვანსა და ღვთივდაცულ პატრიკიოს და ღვთივ მაგისტროს გრიგოლისთან, თან იქონიონ მისდამი მიმართული წერილი ჰიბერიის ღირსსაქებ პატრიკიოსისა და პრეტორისაგან, [მაგრამ თუ ისინი არ მოისურვებენ აქ მოსვლას, გადასცენ ის კოდექსი ჰიბერიის ზემოხსენებულ სახელოვან პრეტორს,] რომელიც ვალდებული იქნება გადმოუგზავნოს ის ზემოხსენებულ ჩვენს უფალს და სახელოვან პატრიკიოსსა და ღვთივ მაგისტროსს გრიგოლის (Migne, PGr 90,174—177).

თეოდოსი განგრელის «მოპონაგოზიდან»¹

ქვეყნის გაჩენიდან 6118 წელს, თუ ცოტა უფრო გვიან, როდესაც ღვთის შეწევნით ირაკლი მეფობდა და როდესაც კონსტანტინეპოლის სასულიერო ტახტი სერგის ეკირა², ქვეყანას მოედო მონოთელიტთა მწვალებლობა, რომელიც თითქმის სამოც წელს მძვინვარებდა (აქვც მოკიდე მოხსენებუღია მონოთელიგ ჯიისინების მიერ მარცინე პაპის, მაქსიმესი და ანასვასის დიქნის მქსახებ). კონსტანტი³ არ დასჯერდა ამ ამბებს და ჯერ წმიდა მაქსიმე მისი მოწაფითურთ (ანასვასითურთ) ჩაამწყვდია ციხეში, და რომ დაინახა, რომ მიუხედავად მრავალი ბრალდებისა, ისინი მაინც იცავდნენ მართლმადიდებლობას, ბრძანა გაეძევებინათ ისინი თრაკიაში, ქალაქ ბიზიაში და ქალაქ პერბერისში.

¹ იბეჭდება R. Devresse-ის გამოცემის მიხედვით *Isotopia σύντομος* (An. Boll. 53[1935], 66—80. იხ. ზემოთ გვ. 39); ხელთ გვექონდა აგრეთვე ანასტასი ბიბლიოთეკარის მიერ შესრულებული ლათინური თარგმანი (Migne, PGr 90,193—202) და მ. მურეტოვის მიერ ლათინური ტექსტის მიხედვით შესრულებული რუსული თარგმანი (*Бююсловский Вестник*, 1914 февраль).

² ირაკლი მეფობდა 610—641 წწ., ხოლო სერგი პატრიარქობდა 610—638 წწ.

³ იგულისხმება კონსტანტინე პოპონატი (641—668), რომელიც ბერძნულ წყაროებში ორი სახელით იხსენიება (*Κωνσταντίνος III* და *Κώνστας II*)

Αὐτὸς δὲ ἄς δρᾶκων ὁ αὐτὸς
Κώνστας τούτους πρὸς ἑαυτὸν
ἐπισύρει. Οἱ δὲ ἀνακρινόμενοι
πλέην μᾶλλον ἔλεγξαν αὐτὸν τε
καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ. Μανίᾳ οὖν
χρησάμενος τούτων ἐκτέμνει τὰς
χεῖρας καὶ τὰς γλῶσσας καὶ πα-
ραπέμπει αὐτούς ἐν Λαζικῇ εἰς
ἔξορίαν (Anal. Boll. 53, p. 67, 9-13).

1. ეს ყველაფერი გადმოწერილია თვით იმ წერილადან¹, რომელიც ანასტასი ხუცეს-მონაზონისა და აპოკრისიარის საკუთარი ხელით იყო დაწერილი. დაწერილი კი იყო ის მის მიერ... მისი წმიდა მარჯვენა ხელით, რომელიც მას მოჭრილი ჰქონდა და რომლის მხოლოდ მკლავი იყო დარჩენილი, ესე იგი უმტევნოდ და უთითებოდ; საკვირველი წესით მოუხერხებია მას დაწერა: მიუბამს ორი ძალიან პატარა და წვრილი ჯოხი და ასე დაქრჩინა; უფრო მართალი იქნება რომ ვთქვათ, რომ მან დასწერა ღვთაებრივი ძალისა და წყალობის საშუალებით, ისევე როგორც თავისუფლად და დაუბრკოლებლად ლაპარაკობდა ქეშმარიტად ღვთაებრივი და უხილავი ენით, თუმცა ის ძირშივე ჰქონდა მოჭრილი,

ἄς Λεβαρνίκιος ὁ πατριῖος
Λαζικῆς μεθ' ἑρᾶκων φρικτῶν
ἀφ᾽ ἡγήσατο ἡμῖν, οἰκονομῆς θεοῦ
αὐτόπτης ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενόμενος,
δυσπιστῶν ἐπὶ τὸ παράδοξον τῶν
μεγάλων τούτων θαύματός (Anal.
Boll. 53, p. 68, 23-26).

იმავე კოსტამ, ვითარცა დრაკონმა, კვლავ მოაყვანიხა ისინი თავისთან. როდესაც იმათ ასამართლებდნენ, ისინი კიდევ უფრო მეტად ჰკიცხავდნენ მას და მისიანებს. გაცოფებულმა კოსვამ მათ ხელები და ენები დააჭრევინა და ლაზიკეში გადაასახლა ისინი.

როგორც გვიამბო ჩვენ, საშინელი ფიცის ქვეშ, ლაზიკის პატრიკიოსმა ლებარნიკიოსმა, რომელიც—ღვთის განგებით—ამის თანამხილველი ყოფილა და თავის თეარებს ძლივს უჯერებდა ამ დიდი საკვირველების უცნაურობის გამო².

2. მარტო ეს წერილი კი არ დასწერა მან ამ წესით, არამედ მრავალი სხვა წიგნიც და საკუთარი ნაშრომების და წმინდა ნა-

¹ იგულისხმება ანასტასი აპოკრისიარის წერილი, მიწერილი—როგორც აქამდე ცნობილი იყო—თეოდოსი განგრელისადმი, რომელმაც ეს წერილი შემდეგ გამოაქვეყნა (იხ. ზემოთ მოყვანილი ნაწევრები, გვ. 40—48).

² სამართლიანად შენიშნავს ა. ბრილიანტოვი (l. c. 47¹), რომ აქ იგივე სახელი უნდა იგულისხმებოდეს, როგორითაც თეოდანე უამთაღმწერელს მოხსენებული ჰყავს ლაზეთის მმართველი 697 წლისთვის: «ლაზიკის პატრიკიოსი სერგი, ბარნუჯის ძე» de Boor 370: Σέργιος, ὁ πατριῖος τῆς Λαζικῆς, ὁ τοῦ Βαγρονκίου); შეიძლება პატრიკიოსი სერგი იმ ლებარნიკის შვილიც იყოს, რომელმაც 668 წელს თეოდოსის უამბო ანასტასის თავგადასავალი.

წარმოების ტომებიც (ἀλλὰ καὶ ἐτέρων πλείστω βίβλων καὶ τοῦτων ἰδίων αὐτοῦ πονημάτων καὶ συγγραμμάτων ἱερῶν... γραφέντων)...., როდესაც ის იყო თავის უკანასკნელ, ესე იგი მესამე ექსორიაში, ἔν κάστρω ἐπιλεγομένῃ Θουσοῦ-μης, κειμένῃ ἐπάνω χωρίου Μό-χους (Mochoes), κλίματος ἸΑφί-λίας τέλους, κατ' ἀνατολὰς τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, παρ' αὐτὸν τὸν πόδα τῶν Καυκασίων¹ ὄρέων, πλησίον τῆς τῶν φιλοχρίστων Ἰαβασγῶν χώρας καὶ τῆς ἔθιμου τῶν Ἰαλλανῶν, ὡς ἀπο σημείων² πέντε τῶν χωρίου Ζιχαχῶρεως³ (a praedio Zichachorio), ἦγουν τοῦ πρώτου οἴκου Γρηγορίου τῆς ὄντως φιλοχρίστου πατρικίου καὶ μαγίστρου τῆς αὐτῆς τῶν Λαζῶν χώρας, οὗ καὶ μνήμην ἀγαθὴν ἀξίως πεποιήται ἔν τῇ τοιαύτῃ ἐπιστολῇ μεταστάντος αὐτοῦ, βίβλ καὶ ἐπιτροπῇ τῶν ἐκείσε πρὸ αὐ- τοῦ ἀθίλων ἀρχόντων ἕως αὐτοῦ, ἔν τῇ αὐτῇ τρίτῃ ἐξορίᾳ ἐπτάκις ἔν δυσχερέσει τόποις καὶ θλίψει- πεσλῇ, ἔν τῷ εἰρημένῃ κάστρω Θουσαῦ ἔν κυρίῳ κεκοίμηται αὐτῶς (Anal. Boll. 53, p. 69, 21—70, 7).

5. შემდეგ, წმიდა და ნეტარხსენებული მაქსიმე..., რომლის ძეგლი ყოველ ღამე ლამპრებს აჩენს, იხილვება იმ დღიდან, როდესაც გარდაიცვალა, ვიდრე დღევანდლამდე..., როგორც ამას გვაცნობებს ზემოთ მოყვანილი წერილი. ჩვენ თვითონაც საკუთარი ყუროთ გვსმენია იმ ადგილის მრავალი მმართველისა და მცხოვრებლებისაგან (παρὰ πολλῶν τῶν ἐκείσε ἀρχόντων τε καὶ οἰκητόρων), რო-

¹ ხელნაწერში *Καυκασίων*.

² *Σημεῖον* აღნიშნავს მანძილს, ათას ნაბიჯს: «*Σημεῖα, μίλια*» (Suidas); «*Σημεῖον* Milliare, Lapis milliaris» (Du Cange, Glossarium med. et inf. Graecitatis).

³ *Ξιχαχῶρεως* E (Бриллиантов, 37).

მლებიც ფიცის ქვეშ გვიამბობდნენ დარწმუნებით ამ საკვირველების შესახებ. ხოლო იმათგან, რომელთაც საკუთარი თვალით უნახავთ ეს რამშირბი, ერთი დღესაც ცოცხალია,

ὁ τῶν αὐτῶν κάσπερος Σχημάρεως იმავე სხიმარის ციხის უფროსი (Chemareus) κάμης Μιστριάνος, მისტრიანე, რომელსაც თავის ჯა-
 ὁ καὶ βιγλέσων μετὰ τῶν ἑαυτῶν რისკაცებთან ერთად დარაჯობის
 στρατιωτῶν ταύτης εὐχ ἄπαξ ὅς დროს, არა ერთხელ და არა ორ-
 ὄνδ¹, ἀλλὰ καὶ πολλακίς θεασά- ჯერ, არამედ ხშირად უნახავს ეს
 μενος καὶ πᾶσι πρῶτος φανερώς ლამპრები და პირველს მას უამბ-
 κηρῶν (Anal. Boll. 53, p. ნია ეს ყველასათვის².
 75,9-12).

ჩვენ კი ვერ შეეძელით იქ მიგველწია, რადგან მეტად ძნელია ასვლა იმ მთაზე, ესე იგი კავკასიონის მწვერვალზე—მასზე უფრო

¹) ხელთნაწერში *σὸδελς*.

²) ზემოთმოყვანილი ტექსტები შეიცავენ მრავალ ძვირფას ცნობას ლაზე-
 თის ზოგიერთი გეოგრაფიული პუნქტისა და ლაზეთის (და ნაწილობრივ იბე-
 რიის) პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ VII საუკუნეში. ამ
 ტექსტებში მოხსენებული გეოგრაფიული პუნქტების დასადგენად დიდი მუშაობა
 გაწეული პროფ. კ. კეკელიძის (Сведения груз. источников о Максиме
 Исповеднике, Киев, 1913) და ა. ბრილიანტოვის (XB, VI) მიერ; R.
 Devresse-მაც სცადა (An. Boll. 53) შეხებოდა ზოგიერთ ამ გეოგრაფიულ პუნქტს,
 მაგრამ რამდენადაც მის ნარკვევს მიზნად აქვს დასახული ამ ტექსტების ერთი
 ნაწილის, ე. წ. Hypomnesticum-ის ბერძნული ტექსტის გამოცემა და მისი ავ-
 ტორის ვინაობის (თეოდორე Σπουδαίος-ის) დადგენა, ამდენად ის გეოგრაფიული
 პუნქტების შესახებ დაკმაყოფილებულა მხოლოდ ზოგიერთი მითითებით, ზედმი-
 წევნით რკვევას კი არ შესდგამია.

პროფ. კ. კეკელიძისა და ა. ბრილიანტოვის გამოკვლევათა წყა-
 ლობით მრავალი პუნქტის საკითხს მოეფინა შუქი, მაგრამ დარჩა ზოგიერთი სა-
 კითხი, რომელთა საბოლოო გარკვევისათვის არსებული მასალები არ კმარა.

ჩვენს ტექსტებში მოხსენებულია შემდეგი გეოგრაფიული პუნქტები: სქი-
 მარო (სქიომარი, სხიმარი), სკოტორი, მუკორისი, ბუკელოსი (ბუ-
 კოლუსი), თაკკრია, ფუსტა, თუსუმე. მოხსენებულია ეს პუნქტები
 შემდეგ კონტექსტში:

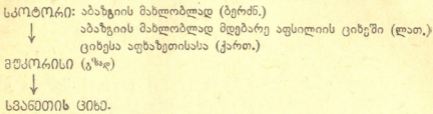
ბიზანტიის მონოთელიტურმა ხელისუფლებამ, რომლის სათავეში იდგა მა-
 შინ კონსტანტინე III პოგონატი (641—668), მონეთელიტური მიმდინარეობის
 მოწინააღმდეგენი, მაქსიმე და ორი ანასტასი, გადასახლა ლაზეთში 662 წელს.
 სამივე მოღვაწე ერთად გააგზავნეს ლაზეთში, ხოლო ლაზეთში ჩაყვანის შემდეგ
 ისინი ერთმანეთს დააშორეს და სხვადასხვა ადგილი მიუჩინეს საპყრობილედ:
 მაქსიმეს—სქიმარი (Σχιομάριον, Σχημάριον, Σχημάριον, Σχημάριον, Schemari-
 um, Schimaris, «ჰიმარი»), ანასტასი ბერს—სკოტორი (Σκοτόριον, Scotori,
 «კოტორი»), ანასტასი აპოკორისიარის—ბუკოლუსი (Βουκολους, Bucu-
 lus, «ბოკელე», «ბუკელე»). მაქსიმე გარდაიცვალა იმავე სხიმარის ციხეში, ხოლო

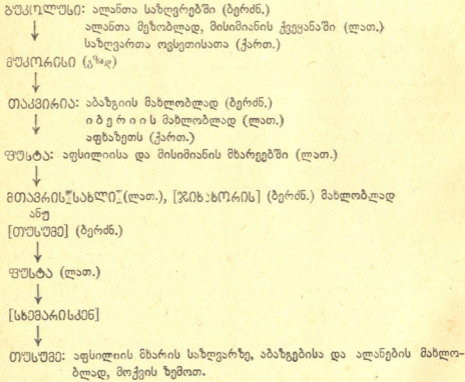
მაღალი მთა არ არსებობს დედამიწის ზურგზე (διά τε τῆς τῆς-
 ἐκείνου ἦτοι τῆς κρησφῆς τῶν Καυκασίων, ὅς ἰψηλότερον ὄρος ἐπὶ
 γῆς οὐκ ἔστιν, ὡς σὺ γράφεις), თანაც ზამთარი იყო და გარდა ამისა იმ
 მხარეში ხალხი ღელავდა.

მისი მოწაფეები კიდევ ატარეს სხვადასხვა ციხეში. შემდეგი ცხრილი ნათელ-
 ჰყოფს ამ მარშრუტს.

ანატახი ბერი

ანატახი აპოკრისიარი

განვიხილოთ ცალკე პუნქტები:

ა) ს კ ო ტ ო რ ი და ბ უ კ ო ლ უ ს ი. პირველ პუნქტებად, სადაც მოთაგ-
 სებულ იქნენ ანატახი ბერი და ანატახი აპოკრისიარი, დასახელებულია ს კ ო-
 ტ ო რ ი და ბ უ კ ო ლ უ ს ი, რომელთა მდებარეობა, ვფიქრობთ, დაახლოვებით
 გარკვეულია: ა) კ ო ლ ო რ ი—იმავე სახელის მატარებელ მდინარეზე, აბაზგიისა
 და აფსილიის საზღვარზე; ბ) ბ უ კ ო ლ უ ს ი—ციხე მისიმიანთა ქვეყანაში (კ. კე^წ

6. აი, ეს უწმიდესი და საკუთარი ხელით დაწერილი ზემო-ხსენებული წერილი გადმოგვეგზავნა ჩვენ..., მათი იმ მესამე ექსპო-რიობის ადგილიდან, ესე იგი ლაზიკიდან....

Ἐπεὶ οὖν ἐκ τῆς ἑξῆς ἔχεται ἡ ἀποστολή σου ἡμεῖς ἔχοντες ἡμεῖς,

კელიძე, 26—28; ა. ბრილიანტოვი, 33; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა III, 86—87).

ბ) მუკარისი. ეს ადგილი გზად გაიარეს ანასტასი ბერმა და ანასტასი აპოკრისიარიმ, როდესაც ისინი სკოტორ-ბუკოლუსიდან მიჰყავდათ „სვანეთის ციხეში“ (ანასტასი ბერი) და „თაკრიაში“ (აპოკრისიარი). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს პუნქტი შეიძლება დადგენილად ჩათვალოს; ეს არის VI საუკუნის წყაროებიდან ცნობილი მუხურისი, ლახეთის ნაწილი რიონსა და ცხენისწყალს შუა (კ. კელიძე, 29—30; ა. ბრილიანტოვი, 33; ს. ყაუხჩიშვილი, გეორგიკა II, 90 და P. Peeters: *An. Boll.* 53 [1935], 403—404), და მას არაფერი აქვს საერთო „მურის ციხესთან“, რომელზედაც შესაძლებელი ვარიანტის სახით მიუთითებს R. Devreesse-ი (*An. Roll.* 53, p. 62).

გ) თაკრია. პროფ. კ. კელიძე (გვ. 30—31) ფიქრობს, რომ აქ იგულისხმება ლეჩხუმის ციხე თაკვრი, რომლის შესახებაც ვახუშტი სწერს: „ხოლო გორდღიდა ვიდრე კავკასამდე არს კეობა ლეჩხუმისა, უწოდებენ თაკვერად. არამედ მოიგო სახელი ესე გარემოსთა მათაგან, კვერსავით მდებარისა, იხილე ესე მთა კვერი, ანუ ციხისაგან ფრიად მაგრისა მუნვე, თაკვერისა“ (გეოგრაფია, ბროსეს გამ. 348). ა. ბრილიანტოვი (გვ. 34) ამ აზრს თითქოს იხიარებს. მაგრამ იქვე მოჰყავს, გაუბათილებლად, შესტაკოვის მიერ ამ პუნქტისთვის დადებული „ცაგერი“ (С. Шестаков, Папа Мартин I в Херсоне: Труды XIII археол. съезда в Екатеринославе 1905. Москва, 1908, I 142), და, ამის გარდა, საჭიროდ თვლის გარკვეულ იქნას აგათიას მიერ მისიმიელთა ქვეყანაში მოხსენებული *Τῷ ἄχαρ* (ალბათ *Θακρυία*-სთან დაკავშირებით).—ჩვენის აზრით, ამ საკითხის გასარკვევად მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული შემდეგი გარემოება: ა) *Τῷ ἄχαρ*-ის საკითხი აქ სრულიად უნდა მოიხსნას, ვინაიდან ჩვენს ტექსტებში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ მაქსიმეს მოწაფეები აფხაზ-აფსილ-მისიმიელთა მხარეებიდან (სკოტორ-ბუკოლუსიდან) ანალ ადგილებში (სვანეთის ციხეში და თაკრიაში) გადაყვანის დროს გაატარეს მუხურისზე; მაშასადამე, ამ გზით ისევ მისიმიელთა ქვეყანაში ვერ მოხვდებოდა ანასტასი აპოკრისიარი. ბ) „თაკვერის“ გაიგივებას *Θακρυία*-სთან ენობრივად ხელს უშლის ის გარემოება რომ ბიზანტიური ეპოქის ბერძნულში ი უკვე გასაპირანტებულა და ის „თ“-ს არ უდრის. რა თქმა უნდა, როდესაც ლაპარაკია ძველიდანვე ცნობილ, გარკვეული დაწერილობის მქონე, სიტყვებზე (მაგ. თომა, თეოდორე და მისთ.), აქ ბიზანტიური ბერძნულიც კვლავინდებურად ი-ს იხმარს, მაგრამ გათოსთქვამს ახლანდელი ინგლისური th-ს მსგავსად, ხოლო ქართული იხმარს „თ“-ს (ძველი ი-ს შესატყვისს). ი-ს გადმოცემა „თ“-ით ბიზანტიურ ეპოქაშიც არის შესაძლებელი, მაგრამ მხოლოდ ლიტერატურული გზით (შდ. იოანე პეტრიწის მიერ ნახმარი სიტყვები: «თეორია» «მეტექსის» და მისთ.). ხოლო არა მწიგნობრულის გზით შექმნილი ფორმებისთვის ბიზანტიური ეპოქის ი-ს უფრო შეფერება „ც“, და, ამაინორად, *Θακρυία*-ს შესატყვისად ჩვენ უფრო „ცაგერი“ შეგვიძლია მივიჩნიოთ, ვიდრე „თაკვერი“ („ცაგერი“ „გ“ გადმოიცემა „-ით და არა „-ით, რადგან უკა-

ἐλαχίστους Θεοδοσίω και Θεοδῶ- ესე იგი თეოდოსის და თეოდო-
 ρῶ γῆσις και ἀνομύστους ἀδελ- რეს, მკვიდრსა და ნამდვილ ძმებს,
 φούς, ταπεινούς τε και ἄμαρτω- საწყალობელსა და ცოდვილ ძმებს
 λούς ἀδελφούς, διὰ τοῦ ἀββᾶ (ბერძნის) გრიგოლის ხელით;

ნასწავლ შემთხვევაში γ გაპალატალების გზით „ა“-ად გადაიქცეოდა; Ἰნ ს. ყა-
 უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გიორგი ამარტოლის ქრონოგრაფი, II, 75).

4) ფუსტა. მისი მდებარეობა განსაზღვრულია ჩვენი ტექსტების მხოლოდ
 ლათინურად (ანასტასი ბიბლიოთეკარის გადმოცემით) დაცულ ნაწილში: ის მდებ-
 არეობს «აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში» (ზემოთ, გვ. 44). ქალაქი *Φοῖβος-
 ται* გვხვდება ეპიფანე კონსტანტინეპოლელის მიერ შედგენილ „ანდრიას ცხოვრე-
 ბაშიც“ (იხ. აქვე ქვემოთ გვ. 57-58), სადაც ის მოხსენებულია აღანთა ქვეყნის
 დასახელებასთან ერთად (*εις Ἀλανίαν και Φοῖβον πόλιν*), ისევე როგორც იმა-
 ვე ცხოვრების სხვა ადგილას ერთად არიან მოხსენებული *Φοῖβοι* და *Ἀλανοί*.
 თუ სად მდებარეობდა ზედმიწევნით ფუსტა, ამის თქმა ძნელია, ხოლო ანდრიას
 „ცხოვრების“ მიხედვითაც, ისევე როგორც ჩვენს ტექსტში, მისიმიელთა მხარე-
 ში თუ მის მეზობლად უნდა მდებარეობდეს. ჩვენი მხრით შეგვიძლია კიდევ და-
 ვუშაბთ ის, რომ სოხუმის რაიონის სოფელ ალექსანდროვსკოეში, სადაც ჩვენ აქ
 დასახლებულ ბერძნებს შორის სამუშაოდ ვიყავით 1933 წლის ზაფხულში, ადგი-
 ლობრივი მცხოვრებლებისაგან გვსმენია— ეს არის ძველი ფუსტას მხარეა.

5) თუსუმე. ამ ადგილის სახელწოდება ორი ვარიანტით არის გადმო-
 ცემული ბერძნულ ტექსტში: *Θουσιόμυς* და *Θουσαβ* (ზემოთ, გვ. 50). პროფ.
 კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ის უნდა იყოს დიოსკურია, ახლანდელი სოხუმის
 მახლობლად (I. c. 33), მაგრამ ამას ხელს უშლის ბერძნულ ტექსტში მოცემული
 განსაზღვრა: სოფელ მოქვის ზემოთ. ლათინურ ტექსტში ანასტასი ბიბლიო-
 თეკარისა კიდევ უფრო მეტია ნათქვამი (ზემოთ, გვ. 46): «დამაბრუნა სემარის
 ციხის გზიდან და მომათავსა... [სოფელ] მოქვისში» (ლათინური ტექსტი ასე
 უნდა გავიგოთ და იქ დამზინჯებით დაწერილი Monachos უნდა შესწორდეს
 Mochoes-ად; იხ. ა. ბრილიანტოვი გვ. 37). რომ ბერძნული *Μόχοις* ქარ-
 თულ „მოქვი“-ს უდრის, ამაში არავითარი ეჭვი არ უნდა არსებობდეს: *οι* დიფ-
 თონგის „ვ“-დ გამოთქმა ჩვეულებრივია ამდროინდელი ბერძნულისათვის. რომ
 „თუსუმე“ ან „თუსავი“ სოხუმის მახლობლად ყოფილიყო, საეჭვოა, რომ ჩვენს
 ავტორს ის განესაზღვროს „მოქვის ზემოთ“. იქნებ „თუსუმე“ მერმინდელი საკა-
 თედრო ცენტრის, მოქვის, ძველი სახელი იყოს?

6) სქიმარი. ყველაზე მეტი ყურადღება იმ პუნქტებს შორის, რომლებ-
 ბიც ჩვენს ტექსტებშია მოხსენებული, მეცნიერთა მიერ აქვს მიქცეული მაქსიმე-
 სათვის მიჩენილ სქიმარის ციხეს. ამ ციხის სახელწოდება ტექსტებში სხვადა-
 სხვანაირად არის გადმოცემული: *Σχιμαρίον*, *Σχιμάριον*, *Σχιμαρίον*, *Σχιμαρίον*,
Schemarium, *Schimaris*, «ჰიმარი» (ზოგიერთ ქართულ ხელთნაწერში «ჰიმარი»
 და «ლიმარი»—ალრევა პალეოგრაფიულ ნიშნავზე). პროფ. კ. კეკელიძისა და
 ა. ბრილიანტოვის მიერ ჩატარებულია კვლევა-ძიება როგორც ამ პუნქტის
 სახელწოდების, ისე მისი მდებარეობის გამოსარკვევად.

ორივე მეცნიერი თანახმაა იმაში, რომ აქ იგულისხმება მურის ციხე
 (ლჩჩუშში, ცაგერის მახლობლად); ამას ადასტურებს ადგილობრივ დარჩენილი
 თქმულებები მაქსიმეს შესახებ; სახელობრ, რომ მაქსიმე მოკლულ იქნა ერთი

საქართველოს
ისტორიის
მეცნიერებათა
ინსტიტუტი

Γρηγορίου τῶν ἡγουμενῶν μονῆς ἰς ῥმიδα ἰωანῆ ნათლისმცემლის
τῶν ἀγίων Ἱωάννου τῶν Βαπτισ- მონასტრის წინამძღვარი და ამბაა,
τῶν τῆς τῶν Ἀλβανῶν χῶρας ალბანელთა მხარეში, რომელ-
ἐπιλεγομένης Βετα;αρισῶς, ἐν საც ბეტარარუ ეწოდება, ამა-

დგვირგელი (დგვირი—სოფელი ლეჩხუმში) გლეხის მიერ და დასაფლავებულ
იქმნა იქ, სადაც შემდეგ გაშენდა მაქსიმეს სახელობის მონასტერი, მურში (კ. კე-
კელიძე, გვ. 36; ა. ბრილიანტოვი, გვ. 24 შმდ.). გარდა ამ ლეგენდისა,
ერთ-ერთ ძირითად დასაყრდენს ორივე მეცნიერისათვის შეადგენს საეკლ. მუ-
ხეუმი № 222 ხელთნაწერის 440 გვერდზე არსებული მინაწერი, რომლის ტექსტს
პროფ. კ. კეკელიძე (და მასთან ერთად ა. ბრილიანტოვიც) კითხულობს ასე:
„могия святого Максима покоятся (в крепости Мури) близ Пагери“ და
შენიშვნაში განმარტავს: „Грузинские слова, соответствующие выражению
«в крепости Мури» транскрибированы трудноразбираемыми теперь, поч-
ти что шедшими, греческими буквами“ (I. c. გვ. 35).

ჯერ ორიოდ სიტყვა ლეგენდის რეალური ღირებულების შესახებ. ჩვენის
აზრით ზემოხსენებული თქმულება მაქსიმეს მოკვლის შესახებ არ ეთანხმება
ჩვენს ტექსტებში მოხსენებულ ფაქტებს. ჩვენი ტექსტების მიხედვით მაქსიმე
«მოათავსეს ერთ ციხეში, რომელსაც ეწოდება სქიომარი» (იხ. ზემოთ, გვ. 42),
და არსად არ არის ნათქვამი, რომ მაქსიმე თავისუფლად იყო გაშვებული საც-
ხოვრებლად; მაქსიმე და მისი მოწაფეები ციხეებში იყვნენ მოთავსებული და, მა-
შასადამე, მაქსიმეს არ შეეძლო თავისუფლად ეგლო სოფელ-სოფელ, როგორც ეს
ზემოხსენებულ თქმულებაშია. საფიქრებელია, რომ რომელიღაც ადგილობრივ
არსებულ თქმულებას ჩაექსოვა შემდეგ ხანებში მაქსიმეს სახელი, იმ მაქსიმესი,
რომელიც მართლა მოკვდა სალდაც ლეჩხუმის მახლობლად არსებულ ციხეში. მა-
ქსიმეს სახელი ისედაც იქნებოდა დაკავშირებული ლეჩხუმთან, რადგან ერთ-ერთი
მისი მოწაფე *Θαυσία*-ში (ვაგერში) იყო მოთავსებული.

სრსნსლ+ს
ԸԲԻՆԻՆԸԸ
[Handwritten signature]
[Handwritten signature]
ԻԶԵԿԻՆԸ
ა|ს|Ի|Ն|Ը|

რაც შეეხება № 222 ხელთნაწერის სქოლიასტის შენიშ-
ვნას, ჩვენ ორი მოსაზრება გვიკარნახებს დავეკედეთ მის რეა-
ლურ ღირებულებას. ა) ხელთნაწერის 440 გვერდის არშია-
ზე მოთავსებული არაქართული ასოები არავითარ ნიშანს არ
ატარებენ ბერძნული დამწერლობისას. ეს ასოები გასინჯუ-
ლია აგრეთვე სირიული და არაბული დამწერლობის მცოდ-
ნეთა მიერაც, და მათი აზრით უფრო საფიქრებელია, რომ
აქ არაბული ასოები იყოს, ხოლო ამ მინაწერის შინაარსის
მათკითხვა ჯერ ვერ მოხერხდა. მინაწერი იკითხება ასე:

ამის წაა მაქსიმე მახლობლად
ის ნაწილი მას ცაგერისა

ამ მინაწერიდან მხოლოდ ის ჩანს აშკარად, რომ სქოლიასტის აზრით მა-
ს იმე დასაფლავებული ყოფილა „ვაგერის მახლობლად“, და სრულიად არაფერია
იქ ნათქვამი მურის ციხეზე. ბ) რომელიღაც გადმოცემის მიხედვით მაქსიმეს და მის
მოწაფეთა „ცხოვრება“ დაუკავშირებიათ მურის ციხესთან (ამ გადმოცემის დასაყრ-
დენია, ალბათ, *Θαυσία* ვაგერი). ამისი ანარეკლია ის შენიშვნა, რომელიც მოგვაო-

τῆ ἀγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
 ἀναστασει, ἡ τοιαύτη ἐσχά ἐπι-
 σελῆ μὴν ἀγχοῦσσει εἰκάδι ἰνδι-
 κτωνος ἰα' ἀντιπαρελθούσης ἡμᾶς,
 ἰπαστρέψασιν ἐκ τῆς πσιλλάχης
 λεγομένης τῶν Λαῶν χῶρας
 (Anal. Boll. 53, p. 76,5-13).

ლების ეკლესიაში (?); გადმოგვე-
 ცა ეს წმიდა წერილი აგვისტოს
 ოცს, წინა ინდიქტიონის მეთერთ-
 მეტე წელს, როდესაც ჩვენ ჩიქნ
 მიერ ხშირად მოხსენებულ ლაზ-
 თა ქვეყნიდან ვბრუნდებოდით.

გება მეორე სქოლიასტს, საეკლ. მუხეუმის № 97 ხელთნაწერის არშიაზე მოთაგ-
 სებულ შენიშვნაში: ხელთნაწერის 548 გვერდზე XI საუკუნის ხელით სწერია: «და
 წარიყვანეს ზუცვის ანასტასიოს ციხესა სუანთა სოფლისასა», ხოლო ამ სიტყვების
 გასწვრივ არშიაზე სწერია (ცოტა უფრო მოგვიანო ხელით): «სუანთა სოფლის
 ციხე, რომელ არს მ შ რ ი ა. როგორც ცნობილია, არც ერთი ტექსტი (არც ბერძ-
 ნული, არც ლათინური, არც ქართული) არ იხსენიებს სვანეთის იმ ციხის სახელს,
 სადაც მოთავსებულ იქმნა ანასტასი ბერი.

ამ მოსაზრებათა საფუძველზე ჩვენ ვასკვნით, რომ არ ვითარი რეალური
 ღირებულება არა აქვს ჩვენი ტექსტების „სქიშარის“ მდებარეობის გასარკვევად
 არც მაქსიმეს შესახებ დარჩენილ თქმულებას და არც ქართული სქოლისტების
 მინაწერებს (თუნდაც პირველი მინაწერის ჯერ ამოუშვიფრავი ნაწილი მართლაც
 შეიცავდეს „მურის ციხეს“).

ჩვენის აზრით უფრო რეალურია ამ საკითხის მეორე მხარის რკვევა, რო-
 მელიც ჩაატარა ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ა. მან თავისი გამოკვლევის 47—62 გვერ-
 დებზე დეტალურად გაარჩია „სქიშარის“ ციხის სახელწოდების საკითხი და
 იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ *Σχυμάρω*-ში (და მის ვარიანტებში) პალეოგრაფიულ
 ნიშნებზე აღრევაა მომხდარი და რომ *Σχυμάρω* იგივეა, რაც პროკოპი კესარიე-
 ლის საისტორიო ნაშრომში მოხსენებული «უქიმერიონი» (ან პირიქით, რომ
 პროკოპის «უქიმერიონი»-შია პალეოგრაფიულ ნიშნებზე აღრევა და ის იგივე პუნქ-
 ტია, რაც მაქსიმეს „ცხოვრების“ *Σχυμάρω*). ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს ნარკვევის
 ეს პალეოგრაფიული ნაწილი სრულიად დამაჯერებელ შინაგნებულებას სტოვებს.
 მაგრამ ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ს უმჯეკლ ფაქტად მიაჩნია № 222 ხელ-ნაწერის მი-
 ნაწერის შინაარსი და ადგილობრივ, ლეჩხუმში, შენახული თქმულების შინაარ-
 სიც (მურის ციხის შესახებ), და თავისი პალეოგრაფიული, წარმატებით ჩატარე-
 ბული, კვლევა-ძიების შემდეგ ასკვნის, რომ პროკოპის «უქიმერიონი»-ც, მაშასა-
 დამე, მურის ციხე არისო. ჩვენ სრულიად ვიზიარებთ ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ს
 დასკვნას უქიმერიონ-სქიშარის იგივეობის შესახებ, ხოლო მისი მდებარეობის შე-
 სახებ კვლევა-ძიება, ჩვენის აზრით, უნდა წარიმართოს იმ მიმართულებით, რო-
 მელიც მითითებულია ჩვენ მიერ უქიმერიონისა და ონოგურისის გეო-
 გრაფიული მდებარეობის რკვევის დროს, სახელობრ: ეს პუნქტი უნდა ვეძიოთ სა-
 მგვრელის და ლეჩხუმის საზღვარზე, გორდის გადასავალთან, უნაგირას მთის
 კალთაზე (იხ. ს. ყ ა უ ხ რ ი შ ვ ი ლ ი, გეოგრაფია III, 59—62).

ები ფანე კონსტანტინეპოლელი

ები ფანე, კონსტანტინეპოლის «კალისტრატოა» მონასტრის ზუცესი და მონაზონი, მოღვაწეობდა VIII საუკუნის მეორე ნახევარში, 780-ანი წლების მახლობელ ხანებში. მისი ნაშრომებია „მარია-მის ცხოვრება“ და „ანდრიას ცხოვრება“, რომლებშიაც ის აწარმოებს ამ „ცხოვრებათა“ და, საზოგადოდ, მოციქულების „ცხოვრებათა“ წყაროების კრიტიკას. „ანდრიას ცხოვრებაში“ ის წერს, რომ ის არ დაკმაყოფილდა წერილობითი წყაროების (კლემენტი რომაელის, ევაგრე სიცილიელისა და ეპიფანე კვიპრელის) გამოყენებით და მოიარა ზოგიერთი ის ადგილი, სადაც ანდრია მოციქული მოღვაწეობდა (Krumbacher, GBL 192).

ქვემოთ მოყვანილი ტექსტი გადმობეჭდილია გამოცემიდან: Migne, Patrologia graeca, t. 120.

ანდრია მოციქულის მიერ დამოძღვრილი ტომები და ადგილები

Τὸν δὲ ἀγίον Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου λέγοντος ὡς ἐκ παραδόσεως ἔχειν, τὸν μακάριον ἀπόστολον Ἀνδρέαν διδάξαι Σκύθας, καὶ Σογδιανούς,¹ καὶ Γερσινούς, ἐν Σεβαστοπόλει τῆς μεγάλῃ ὄπου ἐστὶν ἡ παρεμβόλη Ἀψάρου καὶ Ἰσσοῦ λιμὴν καὶ Φάσις ποταμός· ἐνθα οἰκοῦσιν Ἴβηρες καὶ Σοῦσοι καὶ Φοῦσθι καὶ Ἀλαγοί (Migne PGr 120, 221). ნები.

კვიპროსის ეპისკოპოსი ეპიფანე ამბობს, გარდმოცემის მიხედვით, რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძღვრა სკვითები და სოგდიანები¹ და გორსინები დიდს სებასტოპოლისში, სადაც არის აფსარის ციხე, ჰისსოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი; იქ მოსახლეობენ იბერიელები, სუსები, ფუსტელები² და ალა-

ლაზეთის ქალაქი ტრაპიზონი

Ὅπως ὁ Ἀνδρέας πωῶν τε καὶ διδάσκων πολλὰς πόλεις καὶ κώμας πρὸς ἡγᾶγε τῷ Χριστῷ.

ასე დამოძღვრა ანდრიამ მრავალი ქალაქი და სოფელი და მოაქცია ისინი ქრისტესაკენ.

¹) ხელთნაწერში: Κοσογδιανούς.

²) ფუსტელები—ქალაქ ფუსტის მცხოვრებნი (იხ. ქვემოთ გვ. 58).

'Απάρας δὲ ἀπὸ 'Αμισοῦ ἦλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν τῆς Λαζικῆς. Οἱ δὲ ἄνθρωποι οὗτοι ἀνόητοι καὶ κτηνωδῶς ἀλόγιστοι. Ἐκείθεν ἀπάρας εἰς Ἰβηρίαν διέτριψεν· καὶ πολλοὺς φωτίσας διὰ τῆς παρὰ θάλασσαν ὁδοῦ ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα (Migne PGr 120, 228—229).

ამისოიდან წამოსვლის შემდეგ ის მივიდა ტრაპეზუნტში, ლაზიკის ქალაქში. იქაური მცხოვრებნი არიან სულელნი და პირუტყვისავით უგუნურნი. იქიდან ის წავიდა იბერიაში; მის შემდეგ, რაც მან ზღვის პირას მცხოვრებნი მრავალნი განანათლა, ის ჩავიდა იერუსალიმში.

სვანეთი, ფუსტა, აბაზგია, ჯიქეთი

Καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν Ἄνδρέας καὶ Σίμων ὁ Χανανίτης καὶ Ματθίας καὶ Θαδδαῖος ἔμειναν ἐκεῖ πρὸς Αὐγαρόν· οἱ δὲ λαῖκοι διερχόμενοι τὰς πόλεις διδάσκοντες καὶ θαυματουργοῦντες κατήλθον εἰς Ἰβηρίαν καὶ εἰς τὸν Φάσιν, καὶ μεθ' ἡμέρας εἰς Σου(σ)ανίαν.¹ Οἱ δὲ ἄνδρες τοῦ ἔθνους ἐκείνου ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐκρατοῦντο. Εὐπειθῆς δὲ ἡ γυναικεία φύσις, καὶ ταχὺ ὑπήκουσαν. Ἐμείνει δὲ ὁ Ματθίας σὺν μαθηταῖς εἰς τὰς χώρας ἐκείνας διδάσκων καὶ ποιῶν θαύματα πολλά. Ὁ δὲ Σίμων καὶ Ἀνδρέας ἀπῆλθον εἰς Ἀλანიαν καὶ εἰς Φοῦσταν πόλιν. Καὶ πάλαι θαύματα ἐργασάμενοι καὶ πολλοὺς μαθητευσάντες ἀπῆλθον εἰς Ἀβασγίαν. Καὶ εἰσελθόντες εἰς Σεβαστόπολιν τὴν μεγάλην ἐδίδαξαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ

პენტეკოსტის (ი. ი. სერენიძის მოთქმის) შემდეგ ანდრია, სიმონ კანანელი, მათე და თადეოზი დარჩნენ იქ ავგაროსთან; დანარჩენებმა კი მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და ჩავიდნენ იბერიაში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუ(ს)ანიანში¹. ამ ტომის მამაკაცებს მბრძანებლობდნენ ქალები. ადვილად დამყოლია ქალის ბუნება, და ისინიც მალე დამორჩილდნენ (მოციქურთა მოძღვრებას). მათე მოწაფეებითურთ დარჩა იმ ქვეყნებში, ქადაგებდა და სასწაულებს ახდენდა. ხოლო სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიანში და ქალაქ ფუსტაში², იმით მრავალი სასწაული მოახდინეს იქ, მრავალნი დამოძღვრეს და წავიდნენ აბაზგიაში. დიდს სებასტოპოლისში რომ ჩავიდნენ, იქადაგეს ღმრთის სიტყვა. ანდრიამ და-

¹ ხელთნაწერშია *Σουσανίαν*, ისევე როგორც ზემოთ (გვ. 57) მოხსენებული არიან *Σοῦσοι*.

² ქალაქ ფუსტის შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 54.

δὲ Ἀνδρέας κατκλείψας τὸν Σί-
μωνα ἐκεῖ, σὺν μαθηταῖς αὐτὸς
ἐξήλθεν εἰς Ζηκχίαν. Οἱ δὲ
Ζηκχοὶ σκληροὶ ἄνθρωποι καὶ
βάρβαροι καὶ ἕως τοῦ νῦν ἄπισ-
τοι ἡμῖσιν. Ἐμελλον δὲ τὸν
Ἀνδρέαν φονεῦειν, εἰ μὴ ἐώρων
τὴν ἀκτημοσύνην καὶ τὸ πρᾶον
καὶ τὴν ἀσκησιν αὐτοῦ. Καὶ λοι-
πὸν ἀφεῖς αὐτοὺς κατήλθεν εἰς
Σουγδαίους τοὺς ἄνω. Οἱ δὲ ἄν-
θρωποι εὐπειθεῖς καὶ ἡμέτεροι,
καὶ μετὰ χαρᾶς ἐδέξαντο τὸν λό-
γον (Migne PGr 120, 242—244).

სტოვა იქ სიმონი და მოწაფეები-
თურთ წავიდა ჯიქეთში. ჯიქე-
ბი უხეში და ბარბაროსი ადამია-
ნები არიან და დღესაც ნახევრად
ურწმუნონი. იმათ განიზრახეს ან-
დრიას მოკვლა [და კიდევაც მოჰკ-
ლავდნენ], რომ არ დაენახათ მისი
სიგლახაკე, თავმდაბლობა და
სწრაფვა. მათი ქვეყანა რომ დას-
ტოვა, ჩავიდა ზემო სუგდების ქვე-
ყანაში. აქაური მცნოვრებნი ადვი-
ლად დამყოლნი და თვინიერნი
არიან, და სიხარულით მიიღეს
(უმნთის) სიტყვა.

გიორგი სინგელოზი

გიორგი სინგელოზი (Γεώργιος ὁ καὶ Σύνκελλος) VIII—IX საუკუნეების მოღვაწეა; პატრიარქ ტარასის დროს (786—806) ის იყო პატრიარქის საიდუმლო მდივანი (σύνκελλος), ხოლო პატრიარქის გარდაცვალების შემდეგ ის განმარტოვდა მონასტერში და იქ დასწერა თავისი „ქრონიკა“ (Συναγωγὴ χρονολογίας). მისი ბიოგრაფიის თარიღებიდან შედარებით უფრო ზუსტად შეიძლება აღინიშნოს ერთი: 810 წელს ის ჯერ კიდევ ცოცხალია, რაც დასტურდება იმით, რომ გიორგი თავისი „ქრონიკის“ ერთ ადგილას 6302 (810) წელს მიმდინარე წლად იხსენიებს (ἔως τῶν παρόντων, ἡμεῖς ἔτις: CB 389,20).

გიორგი სინგელოზის „ქრონიკა“ შეიცავს მსოფლიო ისტორიას ადამიდან ვიდრე დიოკლეტიანეს დრომდე. როგორც ეს გამოჩეკულია პ. გელცელის მიერ (Sextus Iulius Africanus, II, 189 შმდ.), გიორგის წყაროებს, დაბადების გარდა, წარმოადგენდნენ IV საუკ. ბოლოსი და V საუკ. დასაწყისის ალექსანდრიელი ქამთააღმწერლები პანოდორე და ანნიანე. მართალია, გიორგის „ქრონიკაში“ გვხვდება მითითება სხვა წყაროებზეც (სექსტე აფრიკანეზე, დექსიპეზე), მაგრამ ამათ იცნობს ის მხოლოდ პანოდორეს და ანნიანეს შემწეობით. წელთაღრიცხვაში გიორგი მისდევს პანოდორეს (5492 წლიან) სისტემას.

გიორგის „ქრონიკის“ გაგრძელება (დიოკლეტიანეს დროიდან) ეკუთვნის თეოფანე ქამთააღმწერელს.

ტექსტისა და თარგმანის დამზადების დროს ხელთ გვექონდა:

Georgius Syncellus et Nicephorus Cp. ex recensione Guilielmi Dindorfii, Vol I—II. Bonnae 1829 (CB)¹.

¹) გამომცემელს (დინდორფს) გამოყენებული აქვს პარიზის ორი ხელთნაწერი: A—მეთერთმეტე საუკუნისა (1021 წლისა) და B. კრიტიკულ აპარატში მოცემული აქვს აგრეთვე გიორგი სინგელოზის ძველი გამომცემლის, იაკობ გოარის (Goar) წინაკითხი ვარიანტები (C).

იაფეტის სამფლობელო

Ἰάφεθ δὲ τῷ τρίτῳ σὺν αὐτοῦ ἄγοντι ἔτος ὑκεί' ἀπὸ Μηδείας τὰ πρὸς ἄρκτον καὶ δυσμάς ἕως Γαδείρων καὶ Βρεττανικῶν νήσων, Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν, Πόντον, Κόλχους καὶ τὰς κατόπιν χώρας καὶ νήσους ἕως Ἰταλίας καὶ Γαλικῆς Σπανικῆς τε καὶ Κελτιβηρίας καὶ Λυσιτανῶν (CB I, 83).

ნოქმ თავის მესამე ვაჟს იაფეტს, რომელიც 425 წლისა იყო, მისცა ჩრდილოეთისა და დასავლეთის ქვეყნები მიდიიდან ვიდრე ლადირთამდე და ბრეტანიის კუნძულამდე, არმენია და იბერია, პონტო, კოლხეთი და მათ იქით მდებარე ქვეყნები და კუნძულები ვიდრე იტალიამდე და გალლიამდე, სპანიამდე, კელტიბერიამდე და ლისიტიამდე.

იაფეტის შოღვა

Ἐκ τοῦ Ἰάφεθ τοῦ τρίτου υἱοῦ Νῶε ἕθνη δεκαπέντε οὕτως.

Υἱοὶ Ἰάφεθ τοῦ τρίτου υἱοῦ Νῶε ἕθνη δεκαπέντε οὕτως.

ა' Γάμερ¹, ἐξ οὗ Καππάδοκες.

ბ' Μαγώγ, ἐξ οὗ Κέλτοι, οἱ καὶ Γαλάται.

γ' Μαδαί, ἐξ οὗ Μηδοί.

დ' Ἰωσάν, ἐξ οὗ Ἑλληγες, οἱ καὶ Ἴωνες.

ე' Θωβέλ, ἐξ οὗ Θετταλοί.

ვ' Μοσόχ, ἐξ οὗ Ἰλλυριοί.

ζ' Θηράς, ἐξ οὗ Θρᾷκες.

η' Χετταεῖμ², ἐξ οὗ Μακεδόνας.

ნოეს მესამე ვაჟისაგან, იაფეტისაგან, წარმოღვა თხუთმეტი ასეთი ტომი:

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეტის ვაჟები:

ა. გამერი, რომლისაგანაც წარმოშობილნი არიან კაპადოკიელები.

ბ. მაგოგ, რომლისაგანაც არიან კელტები ანუ გალატელები.

გ. მადაი, რომლისაგანაც არიან მიდიელები.

დ. იოვამი, რომლისაგანაც არიან ჰელენები ანუ იონიელები.

ე. თობელი, რომლისაგანაც არიან თეტალიელები.

ვ. მოსოხი, რომლისაგანაც არიან ილირიელები.

ზ. თერასი, რომლისაგანაც არიან თრაკიელები.

ც. ქეტაემი, რომლისაგანაც არიან მაკედონიელები.

¹) Γόμερ G.—²) Χετταεῖμ G.

Οἱ υἱοὶ Γάμερ τοῦ υἱοῦ Ἰάφεθ.	იაფეთის ვაჟის ვამერის ვაჟები:
θ' Ἀσχανάζ, ἐξ οὗ Ῥηγίνες.	თ. ასქანაზი, რომლისაგანაც არიან რეგინები.
ι' Ῥιχάθ, ἐξ οὗ Σαυρομάται.	ი. რიქათი, რომლისაგანაც არიან სავრომატები.
ια' Θοργამά, ἐξ οὗ Ἀρμένιοι.	ია. თორგამა, რომლისაგანაც არიან არმენიელები.
Οἱ υἱοὶ Ἰωυάν.	იოჟანის ვაჟები:
ιβ' Ἐλισσά, ἐξ οὗ Σικελί.	იბ. ელისა, მისგან სიკელიელები.
ιγ' Θαρσεῖς, ἐξ οὗ Ἰβήρες.	იგ. თარსები, საიდანაც არიან იბერიელები.
ιδ' Κίτιοι, ἐξ οὗ Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥωμαῖοι.	იდ. კიტები, საიდანაც არიან ლატინები ანუ რომაელები.
ιε' Ῥόδιοι, ἐξ οὗ Ῥόδιοι.	იე. როდიოსი, საიდანაც არიან როდიელები.
Τὰ δὲ τοῦ Ἰάφεθ ἕθνη ἀπὸ Μηδείας: ἕως τοῦ ἐσπερίου Ὠκεανοῦ κατέσπαρται βλέποντα πρὸς βορρᾶν οὕτως. Μήδοι, Ἀββανοί, Γαργανοί, Ἑρραῖοι, Ἀρμένιοι, Ἀμαζόνες, Κολοί ¹ , Κορζηνοί, Δεναγίνοι, Καππάδοκες, Παφλαγόνες, Ταβιέννοι, Χάλυβες, Σαρμάται, Θρᾶκες, Μοσσονοί ² , Βαστρανοί, Σαυρομάται. Ἰλλυριοί, Μαιῶται, Σκύθαι, Ταῦροι, Μακεδόνες, Ἕλληγες, Ἰστριοί, Δαυνεῖς, Οὐεννοί, Ἰάπυγες, Καλαβροί, Ὀππικοί, Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥωμαῖοι, Γάλλοι, οἱ καὶ Κελταῖοι, Λυγιστῖνοι, Κελτίβηρες, Ἰβήρες, Γάλλοι, Ἀκυτιανοί, Ἰλλυρικοί, Βάσαντες, Κυρταννοί, Λუსιταννοί, Οὐάκ καὶ οἱ Βρεττανικοί, εἰ δὲ ἐν ταῖς νήσοις οἰκοῦντες. ἐξ αὐτῶν εἰδότες γράμματά εἰσιν οὗτοι: Ἰβήρες, Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥω-	იაფეთისაგან წარმოშობილი ტომები გაბნეული არიან მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე და ჩრდილოეთის მიმართულებით შემდეგნაირად: მიდიელები, ალბანელები, გარგანელები, ერრელები, არმენიელები, ამაზონელები, კოლოები ¹ , კორზენები, დენნავინები, კაპპადოკიელები, პაფლაგონიელები, ტაბიენები, ხალიბები, სარმატები, თრაკიელები, მოსკუნები, ბასტრანები, სავრომატები, ილირიელები, მეოტელები, სკვითები, ტავრები, მაკედონიელები, ჰელლინები, ისტრიელები. დავნები, უენნები, იაპიგები, კალაბრიელები, ოპიკები, ლატინები ანუ რომაელები, ვალლები ანუ კელტები, ლიგისტინები, კელტიბერები იბერიები, ვალლები, აკვითიანები, ილირიკები, ბასანტები, კირტანები,

¹) სკალიგერი ასწობებს: Κόλχοι — ²) Μοσσονοί G.

μαῖοι, Σπάνιοι, Ἕλληνες, Μῆδοι, Ἀρμένιοι. ἔστι δὲ κατὰ μῆκος τὰ ἄνω ἀπὸ Μηδείας ἕως θυτικῶν Ὠκεανοῦ τὰ πρὸς βορρᾶν, εὐρος δὲ ἀπὸ Τανάϊδος ποταμοῦ ἕως Μαστιχίας τῆς κατὰ ἥλιον.

ეწოდებოდა, სპანიელებმა, ჰელლინებმა, მიდიელებმა, არმენიელებმა. მათი საზღვრები გაფიქრი არის სივრცეზე მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე, ჩრდილოეთისაკენ; ხოლო სივრცეზე მდინარე ტანაიდოიდან ვიდრე მასტუსიამდე, აღმოსავლეთისაკენ.

Αἱ χῶραι δὲ αὐτῶν Μηδεία,

Ἀλβανία, Ἀρμενία μικρὰ καὶ με-

γάλη, Ἀμαζόνις, Παφλαγονία,

Καππαδοκία, Γαλατία, Κολχίς,

Βασπορινή, Μαιῶτις, Δερρίς, Σαρ-

ματία, Ταυριανή, Βαστρανή, Σκυ-

θία, Θρᾶκη, Μακεδονία, Ἑλλάς,

Θεσσαλή, Βοιωτίς, Λοκρία, Αἴτω-

λία, Ἀχαια, Πελοπόννησος,

Ἀκαρνανία, Ἡπειρώτις, Ἰλλυρίς,

Λυχνίτις, Ἀδριακί, ἀπ' ἧς τὸ

Ἀδριακὸν πέλαγος ἐκλήθη, Κα-

λαβρία, Ἰταλία, Γαλλία, Θου-

σκινή, Λუსιτανία, Κελτική, Με-

σσαλία, Κελτογαλλία, Σπανο-

γαλλία, Ἰβηρία, Σπανία ἢ με-

γάλη. ἐνταῦθα καταλήγει τὰ

ἄνω τοῦ Ἰάφεθ ἕως Βρεττανικῶν

νήσων τὰ πρὸς βορρᾶν βλέποντα.

ἔχει δὲ νήσους Βρεττανίαν, Σικε-

λίαν, Εὐβοίαν, Ῥόδον, Χίον, Λέ-

σβον, Κύθηρα, Ζάκυνθον, Κεφα-

ληγίαν, Ἰθάκην καὶ τὰς Κυκλά-

δας, καὶ μέρος π τῆς Ἀσίας τὴν

Ἰωνίαν καλουμένην· ποταμὸν δὲ

Τίγγριν διορίζοντα μεταξὺ Μηδείας

καὶ Βαβυλωνίας (CB I, 91—93).

ლისიტანები, უაკი და ბრეტანი-
კები, რომლებიც აგრეთვე კუნძუ-
ლებზეც ცხოვრობენ. ამთგან და-
მწერლობა იციან შემდეგმა ტომე-
ბმა: იბერებმა, ლატინებმა, რომ-

მელთაც აგრეთვე რომაელები
ეწოდებოდნენ, სპანიელებმა, ჰელლინებმა, მიდიელებმა, არმენიელებმა. მათი საზღვრები გაფიქრი არის სივრცეზე მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე, ჩრდილოეთისაკენ; ხოლო სივრცეზე მდინარე ტანაიდოიდან ვიდრე მასტუსიამდე, აღმოსავლეთისაკენ.

მათი ქვეყნები კი შემდეგია: მი-

დია, ალბანია, მცირე და დიდი

არმენია, ამაზონისი, პაფლა-

გონია, კაპადოკია, გალატია,

კოლხისი, ბოსპორიე, მეოტი-

სი, დერისი, სარმატია, ტავრი-

ანე, ბასტრანე, სკვითია, თრაკია,

მაკედონია, ჰელლასი, თესსალე,

ბეოტისი, ლოკრია, ეტოლია, აქაია,

პელოპონესი, აკარნანია, ეპირო-

ტისი, ილირიისი, ლიზიტიისი, ად-

რიაკე, საიდანაც მორის სახეიერ-

ებდა ადრიაკის ზღვა, კალაბრია,

იტალია, გალია, თუსკინე, ლი-

სიტანია, კელტიკე, მესსალია,

კელტოგალლია, სპანოგალლია,

იბერია, დიდი სპანია. აქ თავდებ-

იანდეთის საზღვრები, ვიდრე ბრე-

ტანიის კუნძულებამდე, ჩრდილოე-

თისაკენ. ამ საზღვრებში შედის

კუნძულები: ბრეტანია, სიკელია,

ევბეა, ქიოსი, ლეზბოსი, კითერა,

ზაკინთოსი, კეფალენია, ითაკე

და კიკლადები და აზიის ერთი

ნაწილი, ეგრეთწოდებული იონია,

აგრეთვე მდინარე ტიგროსი, რომელიც მიდიისა და ბაბილონიის

საზღვარს წარმოადგენს.

ალექსანდრე მაკედონელი „კავკასიაში“

Ἄλέξανδρος οὖν κ' ἄγων ἔτος,
 κατὰ Δέξιππον, πᾶσαν ἄσκησιν
 ἡσκημένος σωματικῆν, αὐτοῦ τε
 γνησιώτατος Ἀριστοτέλους γεγο-
 νῶς τοῦ δαίμονωντος φοιτητής,
 ἐπὶ τὴν πατρίαν παρήλαθε βασι-
 λείαν. καὶ πρῶτος μὲν Θράκης καὶ
 Ἑλλάδος ἀπάσης πλὴν Λακεδαι-
 μονος μόνης κρᾶτήσας, εἰς τὴν με-
 γάλην Ἀσίαν διὰ τὸν Περσικὸν πε-
 ραιούται πόλεμον, ἐν Γρανικῷ
 τέ ποταμῷ πρότερον καταγωνισά-
 μενος τῶν Περσικῶν στρατευμά-
 των, ἔπειτα καὶ ἐν Ἴσῳ τῆς
 Κιλικίας αὐτῷ πολεμεῖ Δαρείῳ,
 καὶ τελευταῖον εἴσω χωρεῖ τῆς
 Ἀσσυρίας. καταλαβὼν δὲ Δαρεῖον
 ὑπὸ Βησσᾶ τινος τῶν ἀρχόνων
 ἀναιρεθέντα θάπτει μεγαλοπρε-
 πῶς, ἔχων ἦδη τὴν αὐτοῦ γαμετὴν
 ἀπὸ τῆς ἐν Ἴσῳ μάχης, σὺν τῇ
 μητρὶ τε καὶ τοῖς τέκνοις. βασιλεύει
 δὲ βασιλείαν Περσικὴν ἅμα τῇ
 βαρβάρῳ διαίτη. γενόμενος δὲ καὶ
 ἐν Καυκάσῳ κρατεῖ τῶν αὐτόμου
 βαρβάρων Μαιώτιδος λίμνης ἐλ-
 θῶν². ἀκείθεν μεταχωρήσας ἐπὶ
 τοὺς Ἰνδοὺς παντός τε κρατήσας

როდესაც—როგორც დექსიპე ამ-
 ბობს¹—ოცი წლისა იყო ალექსან-
 დრე, რომელიც სხეულთაც სრულ-
 ლიად გავარჯიშებული და გან-
 ვითარებული იყო და აგრეთვე
 ქეშმარიტი მოწაფე იყო თვით სა-
 ხელგანთქმული არისტოტელესი.
 მან ჩიიბარა მამაპაპეული სამეფო.
 ჯერ მან ხელში ჩაიგდო თრაკია
 და მთელი ელლადა, გარდა მხო-
 ლოდ ლაკედემონისა, და დიდს
 აზიაში გადავიდა სპარსელების
 წინააღმდეგ ომის საწარმოებლად:
 ჯერ მდინარე გრანიკზე დაამარც-
 ხა სპარსული ჯარები, ხოლო შემ-
 დგე კილიკიის ქარაი ისსოში
 შეებრძოლა თვით დარიოსს; ბო-
 ლოს, შიგ ასირიაში შეიქრა. რო-
 დესაც გაიგო დარიოსის გარდა-
 ცვალების შესახებ, რომელიც მოე-
 კლა ერთ-ერთ მმართველს, ბესსას,
 დიდის პატივით დაასაფლავა იგი:
 თან ჰყავდა ისსოს ბრძოლის
 დროს დატყვევებული მისი ცოლი
 დედითურთ და ბავშვებითურთ. ის
 მართავდა სპარსეთის სამეფოს
 ბარბაროსული წესების დაცვით.
 კავკასიაში რომ იყო, დაი-

¹ დექსიპე—ბერძენი ისტორიკოსი აზ. წ. III საუკუნის მეორე ნახევ-
 რისა, ავტორი საისტორიო თხზულებათა: *Χρονικά* და *Τὰ μετ' Ἀλέξανδρον*.

² აქ ტექსტი დამახინჯებული უნდა იყოს: *Μαιώτιδος λίμνης*, თუ მათ
 თანდებული არ ექნებათ, უნდა გავიგოთ, როგორც მსახდვრელი სიტყვისა *βαρ-
 βάρων* («დაიშორჩილა... მეოტის ტბის ბარბაროსები»), მაგრამ ეს უკანასკნელი
 უკვე განსაზღვრულია მის წინ მდებარე სიტყვით *αὐτόμου* («დაიშორჩილა იქაურნი
 [გ. ი. კავკასიის] ბარბაროსები»). ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ უნდა იყოს
μὲχρι Μαιώτιδος λίμνης.

Ξθνους Ἰνδικὸν μέχρι ποταμοῦ Γάγγου πάλιν ἀναζεύγνυσι διὰ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, καὶ οὕτως εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἐπάνεισι Βαβυλωνά, πᾶσαν ἔχων Εὐρώπην ὑπὸ χεῖρα καὶ τὴν Ἀσίαν. τελευτᾷ δὲ τὸν βίον ἐκεῖ νόσῳ καμῶν (CB 502,1—19).

რომ მის ხელთ აღმოჩნდა მთელი ევროპა და აზია. იქ (ასიჩიამი), რაღაც სენით შეპყრობილი, გარდაიცვალა ის.

პომპეუსის ლაშქრობა ალბანიაში, იბერიაში და კოლხეთში

Ἐντεῦθεν λαῖπὸν τῆς Ἰουδαίων συμμαχίας Ἰρκανὸς ἀφαιρεθεὶς ἅμα τῷ Ἀντιπάτρῳ τὴν Δαμασκὸν καταλαμβάνει, πρὸς Μάγνον Πομπήιον τὴν τηγικαῦτα καταλαμβάνοντα ἐξ Ἀρμενίας τὴν Συρίαν μετὰ τῆς πολυθρῦλῆτου ἀριστείας κατὰ Μιθριδάτου καὶ Τιγράνου Ἀλβανίας τε καὶ Ἰβηρίας καὶ Κολχίδος² καὶ αὐτῶν Ἀσσυρίων, καὶ δῶρων χωρὶς μόναις ἐσλῆγους δικαιοσύλαις πεῖθουσι τὸν

მორჩილა იქაური ბარბაროსები და მივიდა მეოტის ტბა[მდე]. იქიდან გადავიდა ინდების წინააღმდეგ, დაიმორჩილა მთელი ინდური ტომი ვიდრე მდინარე განგამდე და კვლავ ილაშქრა მდინარე ინდის გავლით ვიდრე ინდოეთის ზღვამდე, და ამრიგად დაბრუნდა ასირიაში, ბაბილონში, ასე

რომ მის ხელთ აღმოჩნდა მთელი ევროპა და აზია. იქ (ასიჩიამი), რაღაც სენით შეპყრობილი, გარდაიცვალა ის.

ამრიგად, ჰირკანეს რომ მოაკლდა იუდეელთა მოკავშირეობა, მან ანტიპატრესთან ერთად დამასკოს მიაშურა მაგნუს პომპეუსთან, რომელიც მაშინ არმენიიდან სირიაში მოსულყო ჩინებული გამარჯვების შემდეგ მითრიდატეზე და ტიგრანეზე, ალბანიაზე, იბერიაზე, კოლხიდაზე და თვით ასირიელებზე, და ჰინჯანემ და ანვიპაგინემ უსაჩუქრებოდ, მარტო კეთილგონიერი საბუთებით დაი-

¹) აქ, როგორც კონტექსტიდან ჩანს, იგულისხმება ინდოეთის კავკასია (პარაპამისი): ალექსანდრემ „სპარსეთი“ დაიპყრა და მივიდა კავკასიაში; კავკასიიდან გადასულა ინდების წინააღმდეგ და დაუმორჩილებია მთელი ინდური ტომი. ძნელი საფიქრებელია, რომ ავტორს სპარსეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ ალექსანდრე უკან დაებარებინა ჩვენს კავკასიაში და მერე აქედან უშუალოდ ინდოეთში გადაეყვანა ის. როგორც ცნობილია, ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობათა გარშემო შექმნილ ლეგენდებში იხსენიება ალექსანდრეს ლაშქრობა ჩვენს კავკასიაში: ამ უკანასკნელი ვერსიის ერთ-ერთი ავტორის ნახელარი უნდა იყოს ჩვენი „ქრონიკის“ ამ ადგილას ჩამატება წინადადებისა „და მივიდა მეოტის ტბამდე“: ამით ინტერპოლატორს სურდა, ჩვენის აზრით, ხაზი გაეყვა იმისთვის, რომ აქ კავკასია იგულისხმებოდა და არა პარაპამისი (ამ ინტერპოლაციის შედეგი უნდა იყოს ტექსტუალური დამახინჯება ამ ადგილისა; იხ. ზემოთ გვ. 61, შენიშვნა 2).

²) Χαλκίδος G.

5. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

Μάγνον ἀληθῶς καὶ φιλαλήθη
 Πομπήιον ἐπινεύσαι τῇ Ὑρκανῶ
 βοηθεῖα (CB 563,1-8).

‘Ο Πομπήιος παραδοὺς Σκαύρω
 διέπειν καὶ δύο Ῥωμαϊκὰ τάγ-
 ματα πρὸς συμμαχίαν εἰς Ῥώ-
 μην ἠπειγέτο διὰ Κιλικίας, αὐτὸς
 τὸν μέγιστον κατατάξων θιρίαμβὸν
 ἐπαγόμενος τοὺς ἠττηθέντας αὐ-
 τῷ βασιλέας Φαρνάκην Μιθριδά-
 τος υἱὸν (τὸν καὶ καρτερήσαντα
 τὸν ἴδιον ἀνελεῖν πατέρα Μιθρι-
 δάτην τῇ πρὸς Πομπήιον χάριτι
 καὶ αὐτὸς κατὰ Ῥωμαίων στα-
 σιάσαντα) Κολχῶν ἦτοι Δαζῶν
 βασιλέα¹, ἄρχοντας Ἰβήρων² κ',
 Αριστόβουλον Ἰουδαίων βασιλέα
 σὺν θυγατρᾶσι δυοῖ καὶ υἱοῖς,
 Ἀλεξάνδρω καὶ Ἀντιγόνῳ... (CB
 565,21-566,8).

ყოლიეს მართლაც რომ დიდი და
 ქეშმარიტების მოყვარული პომ-
 პეუსი ჰირკანესთვის აღმოეჩინა
 დახმარება...

პომპეუსმა სკავრეს მიანდო წეს-
 რიგის დამყარება და ორი რო-
 მაული რაზმიც დაუტოვა დამხმა-
 რედ, თვითონ კი კილიკიის გზით
 რომში გაემგზავრა დიდი ტრიუმფ-
 ფის მოსაწყობად: თან მიჰყავდა მის
 მიერ დამარცხებული მეფეები:
 ფარნაკე, მითრიდატეს ძე (რო-
 მელმაც, პომპეუსის სასარგებლოდ
 ხელი შეუწყო საკუთარი მამის,
 მითრიდატეს, მოსპობას და მღრი
 კვლავ აჯანყდა რომაელების წი-
 ნააღმდეგ), კოლხთა ანუ ლახ-
 თა მეფე¹, იბერიელთა ოცი
 მთავარი, იუდეელთა მეფე
 არისტობულე ორი ქალიშვილითა
 და ვაჟებითურთ—ალექსანდრეთი
 და ანტიგონეთი...²

¹) βασιλεῖς კოლხეთის. — ²) βασιλεῖς G. — ³) ἰβηρίων B.

⁴) გიორგი სინგლოზის „ქრონიკის“ ამ ნაწყვეტში ჩვენთვის განსაკუთრე-
 ბულ ინტერესს წარმოადგენს მოხსენიება «იბერიელთა ოცი მთავრისა».
 ჩვენ მოგვეპოვება სხვა ისტორიკოსების ცნობებიც პომპეუსის ლაშქრობათა
 შესახებ აღბანიაში, იბერიასა და კოლხეთში, ისევე როგორც მისი ტრიუმფით
 დაბრუნების შესახებ რომში, მაგრამ არსად «იბერიელთა ოცი მთავარი» არ იხსენ-
 ნიება. აპპიანე (II სუჯ. ახ. წ.) ასე აგვიწერს პომპეუსის ტრიუმფს:

Αὐτοῦ δὲ τοῦ Πομπηίου προήγον ὄσοι
 τῶν πεπολεμημένων βασιλέων ἠγῆμόνες
 ἢ παῖδες ἢ στρατηγοὶ ἦσαν...., ἔνθα δὲ
 καὶ ὁ Τιγράνους ἦν παῖς Τιγράνης καὶ
 πέντε Μιθριδάτου..., παρήγετο δὲ καὶ ὁ
 Κολχῶν σκηπτοῦχος Ολθάκης... καὶ Σκό-
 θων βασιλεῖοι γυναῖκες, καὶ ἡγεμό-
 νες τρεῖς Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν
 δύο (Appiani Lib. de b. Mithridatico 117).

აღბანელთა ორი.
 თვით პომპეუსის წინ მიდიოდნენ ისი-
 ნი, ვინც დამარცხებული მეფეების ან
 მთავრები, ან შვილები, ან სარდლები
 იყვნენ... აქ იყო ტიგრანის შვილი ტი-
 გრანი, მითრიდატეს ხუთი შვილი...
 იყო აგრეთვე კოლხთა სკიპტროსანი
 ოლთაკე... სკვითთა სეფე-ქალნი, იბე-
 რიელთა სამი მთავარი და

დიონკასიუსიცი (150—235) აგვიწერს პომპეუსის ლაშქრობას საქარ-
 თველოში, დაწვრილებით ჩერდება იბერთა მეფეზე, არტოკზე, მაგრამ არაფერს

532-წლიანი მოქცევა

Τῷ αὐτῷ εἶπ' ἔπει ἀπὸ κτίσεως
 κόσμου πληρομένῳ, τῷ κη' τῆς
 Φαμενῶθ, μηγὸς Μαρτίου κδ' καὶ
 ἀρχομένῳ τῷ Φαμενῶθ κθ' ἦτοι
 Μαρτίου κε', ἕκτος μὴν ἀπὸ τοῦ
 εὐαγγελισμοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς
 τοῦ προδρόμου συλλήψεως, ἀπεσ-
 τάλη ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ πρὸς
 τὴν ἄγίαν καὶ ὑπερένδοξον παρθέ-
 νον τὰ τῆς παγκοσμίου σωτηρίας
 καὶ αἰωνίου ζωῆς εὐαγγέλια κο-
 μίζων. ἔτος τῆς μὲν ια' περιόδου
 τῶν φλβ' ἐτῶν ρπα' ἀρχόμενον,
 μὴν παρ' Ἑβραϊσὶς Νισάν πρω-
 τόκτιστος α' ἄγων ἡμέραν, ἦτις
 κατὰ μὲν Ῥωμαίους τῆ' κε' τοῦ
 Μαρτίου [μηγὸς] συμπίπτει ἀεὶ
 μηγὸς, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους τῆ'

იმავე 5500 წელს ქვეყნის გაჩე-
 ნიდან, ფამენოთის 28-ს, მარტის
 თვის 24-ს და ფამენოთის მომდევ-
 ნო 29-ს, ე. ი. მარტის 25-ს, რო-
 მელიც არის მეექვსე თვე ზაქარიას
 ხარებისა და წინამორბედის ჩასა-
 ხვის დღიდან, მთავარანგელოზი
 გაბრიელი გაიგზავნა წმინდა და
 მიმადლებულ ქალწულთან, რომელ-
 საც მიახარობლა მთელი ქვეყნის
 ხსნისა და საუკუნო ცხოვრების ამ-
 ბავი. ეს იყო 181 წელი 532
 წლიანი მეთერთმეტე მოქ-
 ცევისა, ებრაელთა თვე ნისა-
 ნი, პირველქმნილი წამყვანი დღე-
 ებისა, რომელიც ყოველთვის ხვდე-
 ბა რომაელების 25 მარტს, ეგვიპ-
 ტელების 29 ფამენოთს, აპრილის

ამბობს პომპეუსის ტრიუმფზე (Dio Cassius, ed. Dindorfii c. 37). იბერიელთა მეფეს არტოკს იხსენიებს ევტროპიცი (IV საუკ. ახ. წ.). მაგრამ არც ის ლაპარაკობს პომპეუსის ტრიუმფზე (Eutrop. VI 14; იხ. ზემოთ გვ. 3). ასე რომ ჩვენს განკარგულებაშია ორი წყარო (აპკიანე და გიორგი სინგელოზი), რომლებიც „იბერიელთა მთავრებზე“ ლაპარაკობენ: აპკიანეს ცნობით პომპეუსს იბერიის „სამი მთავარი“ წაუყვანია რომში, ხოლო გიორგი სინგელოზით „ოცი მთავარი“. ჩვენს ყურადღებას იპყრობს აქ შემდეგი გარემოება: იმ პირთა შორის, რომლებიც პომპეუსმა წაასხა ტროფეების სახით, გიორგი სინგელოზის გადმოცემით სულ ყველანი მეფეები (βασιλεῖς) იყვნენ გარდა იბერიიდან წაყვანილთა; აქ იყო პონტოს მეფე, კოლხეთის მეფე, იუდეელთა მეფე არისტობულე, ხოლო იბერიიდან ოცი მთავარი (ἄρχοντες). აპკიანე ამ მთავრებს უწოდებს «ჭეგე-მონებს» (ἡγεμόνες τρεῖς). ჩვენ რომ არ მოგვეპოვებოდეს გიორგი სინგელოზის პარალელური ტექსტი, სადაც მოხსენებული არიან ἄρχοντες, შეგვეძლო გვეფიქრა, რომ იბერიიდან პომპეუსმა მიველებად თუ ტყვეებად წაასხა «სარდლები» (ἡγεμόνες) და არა მეფე (არტაგი), რომელიც მან სხვა წყაროების ცნობით, აიძულა გაქცეულიყო (იხ. ზემოთ გვ. 3 და შენიშვნები), მაგრამ გიორგი სინგელოზის ἄρχοντες გვაძლულებს ვთქვათ, რომ ესენი მართლ «სარდლებად» არ ყოფილან; ἄρχοντες პოლიტიკური უფლებებით აღჭურვილი მმართველები იყვნენ («მთავარი», «ერისთავი»). თუ, სახელდობრ, რა ფარგლებში იყო ეს უფლებები («მთავარი-სა» ან როგორი იყო მათი ურთიერთობა «მეფესთან» (არტატთან), ეს შემდგომი კვლევის საკითხია.

κθ' τὸν Φαμενῶθ, πρὸς ἡ' καλὰν-
 ἔων Ἀπριλλίαν (CB 596,10-20).

კალანდების რვა დღის წინ¹.

კოლხეთის დაპყრობა რომაელთა მიერ

Ῥωμαίων ἐξ βασιλέως Σέση-
 ρου ἔτη ιη'.

Σεσηρος Οὐλιγίστου Περσῶν
 βασιλέως φυγόντος πρὸς τὴν Νί-
 σιβιν καὶ ἄλλας πόλεις Πέρσαις
 περιδοθείσας, Ῥωμαίοις δὲ πρὸ-
 τερον ἀνηκούσας, παρεστήσατο.

Σεσηρος Ἀδιαβηγούς καὶ Ἄρα-
 βας συμμαχήσαντας τῷ Νίγერი
 καθιπέταξεν.

Ὁ αὐτὸς Κολχικήν ἦτοι Λαζი-
 κήν παρεστήσατο (CB 671,1-10).

რომაელთა მე-17 მეფის სევერეს
 მიერობის 18 წელი².

სევერემ გააქცია სპარსელთა მეფე
 ულიგისე და დაიმორჩილა ნისიბი-
 ნი და სხვა ქალაქები, რომლებიც
 სპარსელებს ჰქონდათ გადაცემული,
 წინათ კი რომაელებს ეკუთვნოდა.

სევერემ დაიმორჩილა ადიაბენე-
 ბი და არაბები, რომლებიც ნიგერ-
 თან იბრძოდნენ.

მანვე (სიყვირემ) დაიმორჩილა
 კოლხიკე, ესე იგი ლაზიკე³.

1) ჩვენამდე მოღწეულ ტექსტთაგან გიორგი სინგლოზის ეს ნაწივეტი პირ-
 ველია, რომელიც შეიცავს ცნობას 532-წლიანი მოქცევის შესახებ. ეს რიცხვი
 წარმოადგენს ნამრავლს 28-ისა (შხის მოქცევის წელთა რიცხვისა) და 19-ისას
 (მთვარის კვიკლოსისას) (28×19=532) და 532 წელი ის რაკლია, რომელიც თა-
 ვისი განმეორების დროს განახლებრულ, ერთსა და იმავე დღეს ათავსებს საქრი-
 სტიანთ საზოგადოებაში მიღებულ ყველა მნიშვნელოვან ცვალეზად დღესასწაუ-
 ლებს: „532 წელი რომ დასრულდება, შეიდეულის დღენი, მთვარის განახლება
 დიდ მარხვის აღების დღე, პასექის დღე და შემდგომნი ცვლადნი დღესასწაულნი,
 კვირაცხოვლობა, ამალდება და სხვანი ანგარიშნი თვითეულის წლისა იმავე შეი-
 დეულის დღეს, თვისა რიცხვს და თვეს მოვლენ, როგორც რომ 532 წლის წინათ
 იყო“ (დ. ჩ უ ბ ი ნ ო ვ ი, ეტნოგრაფიული განხილვა ძველთა და ახალთა კაპადოკიის
 ან ჭანეთის მკვიდრთა მოსახლეთა, გვ. 16—17; იხ. აგრეთვე W. Kubitschek,
 Grundriss der antiken Zeitrechnung. München 1928, გვ. 46). ეს წელთაღ-
 რიცხვა პირველად შემოიღო დიონისე მწირმა (Dionysius Exiguus; გარ-
 დაიცვალა 540 წლის მახლობელ ხანებში), რომელმაც 525 წელს თავის თხზუ-
 ლებაში Liber de pascale „სააღდგომთ ცხრილები“ დაამუშავა (RE V, 998—999).

2) Septimius Severus კეისრად იყო 193—211 წლებში (სულ 18 წელს
 კეისრობდა).

3) ეს ამბები მოთხრობილია იმ თავში, რომლის ზედაწერილია: «ქვეყნის
 გაჩენიდან 5696 წელი, განკაცებითგან 196 წელი. რომაელთა დანარჩენი საქმეები»
 (პანდორეს 196 წელი უდრის აღექსანდრიულ 204 წელს). დ ი ნ დ ო რ ფ ი შენი-
 შენებში სწერს (II, 334): «Κολχικήν ἦτοι Λαζικήν, haec duo verba expungit pag.
 eadem»; ლაპარაკია ძველს გამომცემელზე ს კ ა ლ ი გ ე რ ზ ე, რომელსაც—როგორც
 დინდორფის შენიშვნიდან ჩანს—ორი უკანასკნელი სიტყვა (ἦτοι Λαζικήν) მოუღპია-

კეისარ ტაკიტეს მოკვლა

ქვეყნის გაჩენიდან 5765

განკაცებითგან 265 (273)

Ῥωμαίων κθ' βασιλεὺς Ἀύρη-
λιανὸς ὁ προγεγραμμένος ἔτη ς'.

Τῷ ς' αὐτὸν ἔτει Ἀύρηλιανὸς
μέλλων διαγγμὸν κινεῖν κατὰ Χρι-
στιανῶν θείῃ κεραυνῷ διακωλύεται.
σασκευῆς δὲ γενομένης περὶ αὐ-
τὸν ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν ἐθολο-
φονήσῃ ἐν καινῷ φρουρίῳ.

Μεθ' οὖν βασιλεύει Τάκιτος
μῆνας ς'.

Ὁὐ σφαγέντος ἐν Πόντῳ βασι-
λεὺς Φλωριανὸς ἡμέρας πη' (CB
722,10-16):

ტოში² მეფობდა ფლორიანე ოთხმოცდარვა დღეს.

რომიელთა ოცდა მეცხრე მეფემ,
ზემოთხსენებულმა ავრელიანემ¹,
იმეფა ექვს წელს.

თავისი მიტობის მეექვსე წელს
ავრელიანემ განიზრახა დევნა ეყო
ქრისტიანებისათვის და ღვთაებ-
რივმა ელვამ ხელი შეუშალა,
ხოლო შიმშილს, მისიანებმა მახე
დაუგეს და ვერაგულად მოჰკლეს
ახალ ციხეში.

მის შემდეგ იმეფა ტაკიტემ
ექვს თვეს.

მისი მოკვლის შემდეგ პონ-

¹) ავრელიანე (Lucius Domitius Aurelianus), რომის კეისარი 270—275 წლებში.

²) ტაკიტე (Marcus Claudius Tacitus), რომის კეისარი (275—276 წ.), მოჰკლეს ჭანეთში (შდ. გეორგია III, 252).

ნასტრის] ცოდვილი ბერისა და წინამძღოლის თეოფანე აღმსარებლის ქრონოგრაფი 528 წლისა, დაწყებული დიოკლეთიანეს [მეფობის] პირველი წლიდან ვიდრე მიქაელისა და მისი ძის თეოფილაქტეს¹ მეორე წლამდე, ესე იგი ქვეყნის გაჩენის 5777 წლიდან ვიდრე 6305 წლამდე ალექსანდრიული წელთაღრიცხვით, ანუ 6321 წლამდე რომაული წელთაღრიცხვით*). თეოფანეს „ქრონოგრაფი“, როგორც ამას წიგნის სათაურიც აღნიშნავს, შეიცავს ამბებს დიოკლეთიანედან (284 წლიდან) მიქაელ I რანგაბემდე (813 წლამდე), ე. ი. იმ დროიდან, სადაც გიორგი სინგელოზმა შესწყვიტა თავისი მოთხოვნა. თეოფანე თვითონაც გადმოგვცემს თავისი „ქრონოგრაფის“ შესავალში, გიორგი სინგელოზს დაუმთავრებელი დარჩა თავისი ნაშრომი, მხოლოდ დიოკლეთიანემდე მოიტანა მოთხოვნაო და ჩვენ გვთხოვა დაგვემთავრებინა იგიო (დე ბოორის გამ. გვ. 3—4). აქედან ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თეოფანეს თავისი „ქრონოგრაფის“ წერა დაწყებული უნდა ჰქონდეს არა უადრეს 810 წლისა, რადგან, როგორც ცნობილია (იხ. ზემოთ გვ. 57), გიორგი სინგელოზი გარდაიცვალა არა უადრეს 810 წლისა; ხოლო შეწყვეტილი უნდა ჰქონდეს „ქრონოგრაფის“ წერა არა უგვიანეს 814 წლისა, რადგან 815 წლის მარტში უკვე გამოიცა ლეონ V-ის *πρόσταγμα* ხატების თაყვანისცემის წინააღმდეგ და თეოფანე კი თავისი „ქრონოგრაფის“ ბოლოში ლეონს ჯერ კიდევ „კეთილსათნოდ“ იხსენიებს (de Boor 502,3—4; *λέοντι, πατριάρχαι και σπαρτηγῆ τῶν ἀνατολικῶν, ὡς ἐβσεβείη και ἀνδρειοτάτη*.... შდ. RE, l. c. და F. Dölger, Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit I [München 1924], გვ. 49, № 394).

მართალია, თეოფანე თავისი ძირითადი საქმიანობით (როგორც ბერი და „ღვთისმეტყველი“)² ისტორიკოსი არ ყოფილა და საისტორიო თხზულების წერისათვის ხელის მოკიდება ერთგვარ შემთხვევითობას მიეწერება (მისი მეგობრის, გიორგი სინგელოზის, თხოვნის ასრულებას), მაგრამ ის ბიზანტიური ისტორიოგრაფიისათვის უდიდესი მნიშვნელობის მოღვაწეა, განსაკუთრებით როგორც წყარო VII—VIII საუკუნეთა ისტორიისათვის, ვინაიდან ამ ეპოქისათვის,

¹) მიქაელ I რანგაბე—მეფობდა 811 წლის 2 ოქტომბრიდან 813 წ. 10 ივლისამდე; მანვე 811 წლის 25 დეკემბერს პატრიარქ ნიკიფორეს მეფედ აკურთხებინა თავისი ვაჟი თეოფილაქტე (იხ. თეოფანე, ქრონოგრაფი, დე ბოორის გამ. გვ. 494,25-27).

²) ის თავის მიერ დარსებულ მონასტრებში შრომობდა საღვთისმეტყველო წიგნების გადაწერაზე.

რომელსაც ახასიათებს ძირითათი ძრევები ბიზანტიის სახელმწიფო ცხოვრებაში ერთის მხრით არაბთა შემოსევასთან, ხოლო მეორე მხრით სახატისმებრძოლო მოძრაობასთან დაკავშირებით, ჩვენ სხვა წყაროები არ მოგვეპოვება: მხოლოდ ნიკიფორეს „მოკლე ისტორია“ (Ἰστορία συντομῆς) უდგას მას გვერდით¹. გარდა ამისა თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ მნიშვნელობა იმითაც იზრდება, რომ მან ზედმიწევნით დააზუსტა ქრონოლოგიური თარიღები. თეოფანემ გამოიყენა გიორიგი სინგელოზის გამოცდილება და მისი ცდები ქრონოლოგიის დარგში და კიდევ უფრო გაზარდა თარიღების დასაზუსტებელი საშუალებები: თვითეული წლის ამბების მოთხრობის წინ მას მოჰყავს ქრონოლოგიური ცხრილი, რომელშიაც შეტანილია წელთა რიცხვი: 1) ქვეყნის გაჩენიდან, 2) ქრისტესით, 3) ბიზანტიის ამათუიმ კეისრის მეფობიდან, 4) ირანის ამათუიმ მეფის (ან არაბთა ხალიფის) მმართველობის დაწყებიდან და 5) ყველა ხუთივე პატრიარქის პატრიარქობისა. აი, სანიშნოდ ერთ-ერთი ცხრილი, რომელიც წინ უძღვის ჩვენ მიერ ქვემოთ (გვ. 76) მოყვანილ ნაწყევტს ლაზთა მეფის წათეს შესახებ: «1) დასაბამითგან ქვეყნისა 6020 წელი; 2) ღვთაებრივი განკაცებითგან 520 წ.; 3) რომაელთა მეფე იუსტინიანე [მეფობდა] 38 წელს; [მისი მეფობის] I [წელი]; 4) სპარსელთა მეფე ხოსრო [მეფობდა] 48 წელს, [მისი მეფობის] მე-3 [წელი]; 5) რომის ეპისკოპოზი ფილიქსი 4 წელს, [მისი] მე-2 [წელი]; 6) კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოზი ეპიფანი 16 წელს, [მისი] მე-8 [წელი]; 7) იერუსალიმის ეპისკოპოზა ელია 23 წელს, [მისი] მე-17 [წელი]; 8) ალექსანდრიის ეპისკოპოზი ტიმოთე 17 წელს, [მისი] მე-8 [წელი]; 9) ანტიოქიის ეპისკოპოზი ეფრაიმი 18 წელს, [მისი] I [წელი]».

თავის ქრონოლოგიურ სისტემას თეოფანე საფუძვლად უდებს პანოდორეს (ე. ი. ალექსანდრიულს) წელთაღრიცხვას, ე. ი. „ქვეყნის გაჩენიდან“ მოყვანილ წელთა რიცხვს უნდა გამოვაკლოთ 5492. ხოლო „ქრისტესით“ ნაანგარიშვე წლებს უნდა დავუმატოთ 8. გარდა ამისა თეოფანეს მოჰყავს ტექსტში აგრეთვე ინდიქტიონის წლები (ბიზანტიური თხუთმეტწლიანი კვინკლოსით), რაც საშუალებას იძლევა კიდევ უფრო დავაზუსტოთ თარიღები. მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც „ქვეყნის გაჩენიდან“ თეოფანეს მიერ მოყვანილი წლების რიცხვი ერთით ნაკლებია ინდიქტიონებით ნაჩვენებ წლებზე. ამ საკითხის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში კამათია გა-

¹) ნიკიფორეს „ისტორია“ მხოლოდ 769 წლამდეა მოტანილი.

²) ქვემოთ ჩვენ, ადგილის სიმცირის გამო, მოგვყავს ხოლმე მხოლოდ პირველი სამი თარიღი.

მართული (G. Ostrogorsky, Die Chronologie des Theophanes im VII. und VIII. Jahrh: *Byz. Neugr. Jahrb.* VII [1930], 1—56; V. Grumel, L' année du monde dans la Chronographie de Théophanes: *Échos d' Or.* 33 [1934], 395—408; უკანასკნელს ვიცნობთ F. D[ölger]-ის რეცენზიის მიხედვით, *BZ* 35 [1935], 153—155). ზოგიერთთა აზრით ეს განსხვავება მსოფლიო და საინდიქტიონო წლებს შორის აიხსნება იმით, რომ თეოფანე, როგორც გამგრძელებელი გიორგი სინგლოზისა, უკანასკნელის მსგავსად 25 მარტით იწყებდა მსოფლიო წელს, ხოლო ვინაიდან თეოფანეს მიერ მოთხრობილი ზოგიერთი ამბები ემთხვეოდა 1 სექტემბრით დაწყებულ ამათუიმ ინდიქტიონს, ამიტომ მან ზოგი ამბავი 25 მარტის წინა სექტემბერს მიაკუთვნა, ზოგი კიდეც 25 მარტის შემდგომ სექტემბერსო. მიღებულია დღეს შემდეგი ახსნა: განსხვავება მსოფლიო და საინდიქტიონო წლებს შორის აიხსნება იმით, რომ 605/606 და 606/607 წლების ამბები თეოფანემ ერთად აღწუსხა; ამიტომ ის თავის შემდგომ თხრობაში ერთი წლით უკან რჩება მანამ, სანამ ის 712 და 713 წლების ამბებს სამი წლის მანძილზე გაანაწილებდეს (აქ, მაშასადამე, შეცდომა უკვე გამოსწორებულია). მაგრამ 725/726 და 726/727 წლების ამბებს ის კვლავ ერთ წელში ათავსებს და ასე აგრძელებს თხრობას მანამ, სანამ 774 და 775 წლების ამბებს სამ წელზე გაანაწილებდეს (აქაც კვლავ გამოსწორდება მდგომარეობა). მაშასადამე, 606/607—711/712 და 726/727—773/774 (ანუ ქვეყნის გაჩენიდან 6099—6204 და 6219—6266) წლების ამბების ზუსტად დასათარიღებლად თითო წელი უნდა დაეუმატოთ თეოფანეს მიერ ნაჩვენებ წლებს.

წყაროებად თეოფანეს ჰქონდა ძველი ხანისათვის, V საუკუნის შუა წლებამდე, სოკრატე, სოზომენე და თეოდორიტი. შემდეგი ხანისათვის ვიდრე ირაკლის მეფობამდე თეოფანეს თხრობას ემჩნევა დიდი მსგავსება მალალას, პროკოპი კესარიელის, აგათიას, იოანე ანტიოქელის, თეოფილაქტეს და გიორგი პიზიდელიის ნაშრომებში და „პასქალურ ქრონიკაში“ მოცემულ თხრობასთან, მაგრამ ჯერჯერობით არ არის გამორკვეული თეოფანემ ისარგებლა ამ ნაშრომებით, თუ მათ ყველას საერთო წყარო ჰქონდათ (*RE* I. c.).

თეოფანეს „ქრონოგრაფი“ იმ ღირსებათა გამო, რომლებზედაც ზემოთ იყო ნათქვამი, ძალიან პოპულარული იყო, როგორც ბიზანტიაში ისე დასავლეთში¹: თეოფანეს ამ „ქრონოგრაფით“ თითქოს

¹) IX საუკუნის 70-იან წლებში ის გადათარგმნა ლათინურად ანასტასი ბიბლიოთეკარმა.

დამთავრებულად თელიდნენ ქრონოგრაფიული რკალის თხრობას და მომდევნო ქრონისტები მეტწილად იქიდან იწყებდნენ თხრობას, სადაც თეოფანეს თხრობა თავდებოდა.

თეოფანეს „ქრონოგრაფს“ გაუჩნდა აგრეთვე უშუალო გაგრძელება, რომელიც თეოფანეს „ქრონოგრაფს“ უმატებს ლეონ V, მიქაელ II, თეოფილეს და მიქაელ მესამის ისტორიას და რომელიც ცნობილია Theophanes Continuatus-ის სახელწოდებით. ეს გაგრძელება შედგენილი უნდა იყოს 961—963 წლებში (K. Krumbacher 349).

ტექსტისა და თარგმანის დამზადების დროს ხელთ გვქონდა შემდეგი გამოცემები და სპეციალური ნაშრომები:

Carolus de Boor, Theophanis Chronographia. Volumen I, textum graecum continens¹. Lipsiae 1883, p. X+503.

Classenus Joannes, Theophanis Chronographia. Volumen I (ბერძნული ტექსტი). Bonnae 1839, Volumen II (შეიცავს Anastasii Bibliothecarii Historia ecclesiastica, ex recensione Immanuelis Bekkeri). Bonnae 1841 (CB).

Оболенский В. И. и Терновский, Ф. А. Летопись византийца Феофана (რუსული თარგმანი). Москва 1884.

Преображенский П. Г. Летописное повествование Феофана Исповедника. Исследование из области византийской историографии². Вена 1912.

¹) დ ე ბ ო ო რ ს გამოყენებული აქვს შემდეგი ძირითადი ხელთნაწერები:

b—Codex Vaticanus 154, XII საუკუნისა

c—Codex Vaticanus 155, XI საუკუნისა

d—Codex Parisinus Regius 1710, X საუკუნისა (თავში

და ბოლოში ნაკლულევანი)

ბ—Codex Parisinus Regius 1709 (გადმოწერილი d ხელთნაწერიდან XVI საუკუნეში)

e—Codex Vaticanus Palatinus 395, XV—XVI საუკუნისა

f—Codex Coislinianus 133, XIII საუკუნისა

g—Codex Parisinus Regius 1711, XI საუკუნისა

h—Codex Vaticanus 978, XII საუკუნისა

m—Codex Monacensis Graecus 391, XV—XVI საუკუნისა.

²) ამ წიგნის ავტორი აყენებს ორიგინალურ მოსაზრებებს თეოფანეს ტექსტის დადგენის შესახებ და იყენებს ახალს, სამწუხაროდ ტექსტის დადგენის მხოლოდ დამაბუნდოვანებელს, მეთოდებს, რაც ამ წიგნს თითქმის უსარგებლოდ ხდის მკვლევარისათვის (იხ. ს. შე ს ტ ა კ ო ვ ი ს რეცენზია ამ წიგნზე: ЖМНПР-1913 წ. ივლისი, გვ. 139—144).

Tabachovitz David, Sprachliche und textkritische Studien zur Chronik des Theophanes Confessor. Uppsala 1926.

იბერიელთა და სომეხთა მოქცევა

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან კონსტანტინეს მეფობის
5816 316 (324) 20

Και γὺν δὲ ἐπὶ τῶν νικητῶν
Κωνσταντίνου πλείστα τῶν ἐθνῶν
ἐφωτίσθησαν τῷ Χριστῷ προσ-
δραμόντες. Ἴνδοι οἱ ἐνδοτέρω ἐπί-
στευσαν τῷ Χριστῷ, Μερωπίου
φιλοσόφου Ἰύρου Αἰδέσιον καὶ
Φρουμέντιον τοὺς μαθητὰς αὐτῶν
λαβόντας, καὶ εἰσελθόντες ἔχει
ἱστορεῖσαι τοὺς τόπους, καὶ διδά-
ξαντες αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ
θεοῦ. πρῶτον ἐπίσκοπον Φρου-
μέντιον χειροτονεῖ Ἀθανάσιος ἐν
αὐτοῖς. ὁμοίως καὶ Ἰβήρες ἐπὶ
αὐτῶν ἐπίστευσαν τὰ ¹ ὑπὸ τῆς αἰ-
μαλώτου γυναικὸς Χριστιανῆς
ὀρῶντες γινόμενα θαύματα καὶ
τὴν ἐπιπεσοῦσαν ἀγλὴν τῷ βασι-
λεῖ αὐτῶν κυνηγοῦντι ². ταῦτα
Ῥουφίνος ἱστορεῖ παρὰ τῶν αὐ-
τῶν βασιλέως τῶν Ἰβήρων Βακ-
κουρίου ³ ἀκηκῶς, ὁμοίως καὶ Ἀρ-
μένιοι τελείως ἐπὶ αὐτῶν ἐπί-
στευσαν, διὰ Τηριδάτου βασιλέως
αὐτῶν καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου
αὐτῶν τὴν σωτηρίαν δεξιόμενοι.
გოლის წყალობით, და ეზიარნენ

კონსტანტინე ძლევაშოსილის
დროს მრავალი ერი განათლდა
ქრისტეს სარწმუნოებაზე მოქცე-
ვით. ქრისტე ირწმუნეს უშინავა-
ნესმა ჰინდებმა: ტვიროსელმა ფი-
ლოსოფოსმა მეროპიმ თან წაიყვა-
ნა თავისი მოწაფეები ედესი და
ფრუმენტი, შევიდა მათ ქვეყანაში
იქაურობის მოსახილველად და უქა-
დაგა მათ ღმერთის სიტყვა. ათანასიმ
მათ ფრუმენტი უკურთხა პირველ
ეპისკოპოზად. ამგვარადვე იბე-
რიელებიც კონსტანტინეს დროს
მოიქცნენ, მის შემდეგ რაც მათ
იხილეს საკვირველებანი ქრისტიან-
ნი ტყვე-ქალის წყალობით და მო-
წამიღნი გახდნენ დაბნელებისა, მათ
მეფეს ნადირობის დროს რომ შეემ-
თხვა. ამას მოგვითხრობს რუფინ-
ე, რომელსაც ეს ამბავი იბერიელ-
თა მეფის ბაკური საგან³ გაუ-
გონაა. იმგვარადვე არმენიელებმაც
მთლიანად კონსტანტინეს დროსვე
ირწმუნეს ძრისვე მათი მეფის ტირი-
დატეს და მათი ეპისკოპოზის გრი-
ცხონებას (de Boor 24,9-20).

¹) τὰ β, აკლია g-ს.

²) *κυνεγοῦντι ἰασαμένης g; ἰασαμένης* არა აქვს ბ-ს. ამგვარად, g-ს მიხედვით ტექსტი შემდეგ შინაარსს იძლევა: «ამგვარადვე იბერიელებიც კონსტანტინეს დროს მოიქცნენ, მის შემდეგ რაც მათ იხილეს საკვირველებანი ქრისტიანნი ტყვე-ქალის წყალობით, რომელმაც, სხვათა შორის, მათი მეფე მთარჩინა წყვედიადისაგან, ნადირობის დროს რომ შეემთხვა». — ³) *Κορυζοῦτιον em, Καυκκουρίου d-*

იოანე ოქროპირის გაძევება ბიკვინტაში

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	არკადის მეფობის
5898	398 (406)	12

Ἰωάννης δὲ ἐξῆλθῆναι τῆς πόλεως καὶ ἐξωρίσθη εἰς Κουκουσόν, ἐκεῖθεν τε μετηνέχθη εἰς Πιτυσσῆα. γενόμενος δὲ ἐν Κομάνοις κατὰ παράδογον τῆς Ἀρμενίας ἐτελειώθη ἐν κυρίῳ. τούτου δὲ ἐξορισθέντος Ἀρσάκιος ἐχειροτονήθη, ὁ ἀδελφὸς Νεκταρίου τοῦ πρὸ τοῦ Χρυσοστόμου (de Boor 79,16—21).

იოანე გაძევებულ იქმნა ქალაქიდან (ი. ი. კონსტანტინოპოლიდან) და გადასახლებულ იქმნა კუკუსოში, იქიდან კი გადაყვანილ იქმნა პიტოუსტში¹. კომანოში რომ იყო, არმენიის გზაზე, მიიღვალა უფლისა მიმართ. მისი გადასახლების შემდეგ ხელდასხმულ იქმნა არსაკი, იმ ნექტარიოსის ძმა, რომელიც ოქროპირის წინ იყო.

ფარსმან კოლხი

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ანასტასის მეფობის
5997	497 (505)	14

Τούτῳ τῷ ἔτει στέλλεται παρὰ τὸν βασιλέως Ἀναστασίου στρατὸν Γότῳν τε καὶ Βέσσων καὶ ἐτέρων Θρακίων ἐθνῶν, στρατηγούστων; τῆς ἕω καὶ ἐξαρχούστων αὐτῆς Ἀρεοβίνδου, τοῦ Διγαλαίου παιδός, ὑπάτου γεγονότος ὀρβιναρίου (τούτου πρὸς πατρὸς ἐγένετο πάππος Ἀρεοβίνδος, ὁ κατὰ τὸν Θεοδοσίον, τὸν νέου χρόνον εὐδοκμησας κατὰ Περσῶν· ἐτέχθη δὲ Ἀρεοβίνδος τῷ Διγαλαίῳ ἀπὸ Γοδισηέας, τῆς Ἀρδαβουρίου θυγατρὸς τῶν παιδός Ἀσπυρος, ὃν πρὸςθεν ἐμ-

ამავე წელს ანასტასი მეფემ გაგზავნა ჯარი, რომელიც შედგებოდა გუთებისაგან, ბესებისაგან და სხვა თრაკიული ტომებისაგან; მათ მეთაურობდა აღმოსავლეთის სარდალი და ექსარხი არეობინდე, დაგალითეს-ძე, რომელიც იყო დიდი ძალაუფლებით აღჭურვილი ორდინარული ჰიპატოსი (მისი პაპა, მამის მხრით, იყო არეობინდე, რომელმაც თეოდოსი უმცროსის დროს თავი ისახელა სპარსელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში; არეობინდე ეყოლა დაგალითეს გოდისთეასაგან, ამასწინათ მოხსენე-

¹) ეს ქალაქი მოხსენებული აქვს თეოფანეს მეორეჯერადაც (de Boor 125,17), იქ, სადაც ის ლაპარაკობს პეტრე მკაწრვალის (Πέτρον τὸν Κναφεά) ექსარხიამენის შესახებ. ამ ადგილას ხელთნაწერებში იკითხება Πιτυσὲς Πιτυσός, ხოლო ანასტასის ლათინურ თარგმანში მოცემულია Pityussam, რაც de Boor-მა ბერძნულ ტექსტშიაც შეიტანა (Πιτυσῶσαν წინააღმდეგ ხელთნაწერთა Πιτυოს-ისა).

νημονεύσαμεν) ἐπὶ θυναστεία με-
 γάλῃ. συνκπεστάλησαν δὲ τῷ
 Ἀρεοβῖνδῳ καὶ ἕτεροι πλείστοι
 στρατηγοί, ὧν οἱ περιφανέστατοι
 Πατρίκιος ἦν καὶ Ὑπάτιος, ὁ Σε-
 κουνδίνου καὶ τῆς ἀδελφῆς Ἀνα-
 στασιου τοῦ βασιλέως σίδος, καὶ
 Φαρασμάνης¹ ὁ Ζευνᾶ πατήρ,
 τὸ γένος Λαζός, καὶ Ῥωμανός ὁ
 προειρημένος ἐξ Εὐφραთῆσιν
 συναφθεῖς τῷ στρατεύματι καὶ
 Ἰουστίνος ὁ βασιλεύσας μετὰ
 ταῦτα, καὶ Ζήμαρχος καὶ ἕτεροί
 τινες (de Boor 145,17—146,6).

ბული ასპარის ძის არღანდის
 ქალიშვილისაგან). არეობინდესთან
 ერთად გაგზავნილ იქმნა სხვა ბევ-
 რი სტრატეგოსიც, რომელთაგან
 ყველაზე უფრო გამოჩენილი იყვ-
 ნენ პატრიკიოსი და ჰიპატიოსი,
 ძე სეკუნდინესი და ანასტასი მე-
 ფის დისა, ზუნას მამა ფარას-
 მანე¹, წარმოშობით ლაზი, ზე-
 მოთ მოხსენებული რომანოზი, რომ-
 ელიც ევფრატესიიდან შემოუერთ-
 და ჯარს, იუსტინე, რომელიც
 იმის შემდეგ მეფედ ყო, ზემარქე
 და ზოგიერთი სხვაც.

ლაზთა მეფე წათე²

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინეს მეფობის
 6015 515 (523) 5

Τούτῳ τῷ ἔτει Τζάθιος³ ὁ τῶν
 Λαζῶν βασιλεὺς ἀποστατήσας τῆς
 τῶν Περσῶν βασιλείας, Καβάδου
 βασιλεύοντος, καὶ φιλονικῶν τὸν
 Τζάθιον⁴, ὡς καὶ αὐτὸν προβალ-
 λομένου αὐτὸν βασιλέα τῶν Λα-
 ζῶν, ἦλθε πρὸς Ἰουστίνον εἰς τὸ
 Βυζάντιον, καὶ παρεκάλεσε τὸν
 βασιλέα γενέσθαι αὐτὸν χριστιαν-

ამ დროს ლაზთა მეფე წათი გა-
 დაუდგა სპარსელთა სამეფოს, რომ-
 დესაც იქ მეფობდა კავადი, რომ-
 ელსაც წათი იძღვნა უყვარდა,
 რომ ის ლაზთა მეფედ დააყენა.
 წათი მივიდა ბიზანტიონში იუსტი-
 ნესთან და სთხოვა მეფეს, რათა
 მას გაექრისტიანებინა ის და მასვე
 ეკურთხებინა ის ლაზთა მეფედ. მე-

¹ Φαρισμάνης b, Φαρασμάνης fh, Φαρασβάνης em. ფარსმანი და მისი შვილი ზუნა მოხსენებული ჰყავს პროკოპი კესარიელს BP I, 8; BV II, 19 და BV II, 20 (იხ. გეორგიკა II, 16—18); პროკოპის ხელთნაწერები ზუნას სახელისათვის იძლევიან ვარიანტებს *Zarva* და *Zarva*.

² წათეს დროს მომხდარი ამბები მოთხრობილი აქვთ აგრეთვე მაღალას (იხ. გეორგიკა III, 268—268) და „პასქალური ქრონიკის“ ავტორს (იხ. ზემოთ, გვ. 11—14).

³ თეოფანეს ხელთნაწერები ამ ადგილას იძლევიან *Τζάθιος* (ქვემოთ გვ. 76 უძველესი b ხელთნაწერი იძლევა *Τζაθίον*), *Maialas Ziáthios*, *Chr. P. Τζάθιος*. პ. პროკოპი კესარიელის აზრით ამ სახელის პირველადი ფორმა უნდა იყოს *Τζაθოს* (II. Γ. Преображенский, *Летоп. повествование Феодана*, გვ. 53—55).

⁴ ყველა ხელთნაწერი იძლევა *Τζაθონ* (იხ. წინა შენიშვნა).

νόν και ὑπ' αὐτοῦ ἀναγορευθή-
 ναι βασιλέα τῶν Λαζῶν. ὁ δὲ
 βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς αὐτὸν δεξά-
 μενος ἐφώτισεν αὐτόν, και σὺν
 ἀνηγόρευσεν. ἔγρημε δὲ και γυ-
 ναῖκα Ῥωμαίαν¹, τὴν ἐγγόνην²
 Νόμου τοῦ πατρικίου και ἀπο-
 κουροπαλάτου, Οὐαλεριανῆν τινά³,
 και εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἔλαβεν,
 προχειρισθεὶς παρὰ Ἰουστίνου
 βασιλεὺς τῶν Λαζῶν, φορέσας
 στέφανον και χλανίδα⁴ βασιλικὴν
 ἄσπρην ἔχουσας ταβλίν⁵ χρυσοῦν,
 ἔν ᾧ ἐκ κεντητοῦ ἐνεκεχάρακτο
 ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστί-
 νου, και στιχάριν ἄσπρον ἔχον
 πλουσία χρυσᾶ και εἰκόνα τοῦ
 βασιλέως. τὰ γὰρ τζαγγία αὐτοῦ
 ῥούσια ἦσαν ἔχοντα μαργαρίτας
 Περσικῶ σχήματι· ὁμοίως και ἡ
 ζώνη αὐτοῦ ἦν χρυσῆ δια μαρ-
 γαριτῶν. ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ βα-
 σιλέως δῶρα πολλά, και μετὰ
 χαρᾶς ἀπήλθεν εἰς τὰ ἴδια.

Γνοὺς δὲ τοῦτο Καβადῆς, ὁ
 τῶν Περσῶν βασιλεὺς, ἐδήλωσεν
 τῷ βασιλεῖ Ἰουστίνῳ⁶ ὅτι „φιλικᾶς
 και εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν οὕσης
 τὰ ἐχθρῶν πράττεις, και τοῦς
 ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν
 ὄντας ἀπ' αἰῶνος προσελάβου“. ὁ
 δὲ βασιλεὺς ἀντεδῆλου αὐτῷ·

ფემ სიხარულით მიიღო ის, მონა-
 თლა და შვილად გამოაცხადა.
 წათიმ შეირთო რომელი ქალი,
 პატრიკიოს და აპოკუროპალატ
 ნომოსის შვილისშვილი, სახელად
 ვალერიანე, რომელიც წაიყვანა
 თავის საკუთარ ქვეყანაში, რო-
 დესაც იუსტინეს მიერ ლაზთა მე-
 ფედ იქნა ნაკურთხი. მას ემოსა
 გვირგვინი და თეთრი სამეფო
 ქლანიდი, რომელსაც ჰქონდა ჩაგ-
 რიდჰრი ოქროს ზოლი, სადაც იუ-
 სტინე მეფის სურათი იყო ამოქარ-
 გული; აგრეთვე თეთრი სტიქარი
 ოქრომკვდით ნაქსოვი და მეფის
 სურათით. მისი წალეები წითელი
 იყო და მარგალიტებით შემკული
 სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადვე
 მისი სარტყელიც ოქროსი იყო და
 მარგალიტებით შემკული. მეფისა-
 გან ბევრი საჩუქრები მიიღო მან
 და დიდად ნასიამოვნები დადბრუნ-
 და თავის ქვეყანაში.

ეს რომ ვაიგო სპარსელთა მეფემ
 კავადმა, შეუთვალა იუსტინე მეფეს
 შემდეგი: „მიუხედავად იმისა, რომ
 ჩვენ შორის მეგობრობა და ზავია
 დადებული, შენ მაინც მტრულად
 იქცევი; შენ მიიღე ის პირები, რომ-
 მელნიც იმთავითვე სპარსელების
 ძალაუფლების ქვეშ არიან“. მეფემ

¹) Ῥωμαίων g.

²) ἐγγόνην b, ἐκόνην Mal., ἔχονον Chr. P.

³) Οὐαλεριανῆν ἦντινα b, Οὐαλεριανῆν τινά Mal.

⁴) χλανίδα Mal., χλανίδην Chr. P.

⁵) ταβλίν g, ταβλήν bh.

⁶) Ἰουστίνῳ დამატებული აქვთ *suigata*-ს.

„*ἡμεῖς τινὰ τῶν ὑποκειμένων τῆ βασιλείᾳ σοιοῦτε προσελαβόμεθα, οὔτε προετρεψάμεθα· ἀλλ' ἐλθόντος Ἰζάθιου¹ εἰς τὰ ἡμέτερα² βασιλεια ἐδεήθη προσπίπτων ἡμῖν ροσθῆναι μισαροῦν καὶ ἐλληγνικῶν δόγματος καὶ ἀσεβῶν μυσσῶν καὶ πλάνης δαιμόνων, καὶ προσελθεῖν τῷ θεμιοσυργῷ τῶν ἔλων φεῶ, καὶ γενέσθαι χριστιανός. τοῦτον ἡμεῖς βαπτίσαντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελύσαμεν χώραν“.* ἔκτοτε λοιπὸν ἐγένετο ἔχθρα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν (de Boor 168,14—169,12).

მას შემდეგი უპასუხა: „*ჩვენ შენც* სახელმწიფოს ქვეშევრდომი არც არავინ მიგვილია, არც ვაღმოგვიბირებია; ჩვენს სამეფოში მოვიდა წათი და მულარით მოგვმართა ჩვენ: მისხენ საზიზლარი და წარმართული სარწმუნოებისაგან, უწმინდური მსხვერპლებისაგან და ეშმაკთა ცდუნებისაგან, მაზიარე ყოველთა შემქმნელ ღმერთს და გამაქრისტიანეო. ჩვენ ის მოგნათლეთ და ისე გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაშიო“. აი, იმ დროიდან დაიწყო მტრობა რომაელებსა და სპარსელებს შორის.

ირანელთა ლაშქრობა წათეს წინააღმდეგ

დასაბამითგან ქვეყნისა 6020 განკაცებითგან 520 (528) იუსტინიანეს მეფობის 1

Тῷ δ' αὐτῷ ἔτει ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐπολέμησε τῷ Ἀαζῷ Ἰζαθίῳ, ὡς προσρῆντι.³ Ῥωμαίους⁴. καὶ λοιπὸν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐπεμψεν αὐτῷ βιοθήθειαν στρατοῦ καὶ στρατηλάτας τρεις, Βελισάριον καὶ Κήρυκον καὶ Εἰρηναῖον⁵. καὶ πολέμησαντες ἤττηθησαν· καὶ ἡγανάκτησεν

ამავე წელს სპარსელთა მეფემ იმის გამო, რომ უკანასკნელი რომაელთა მხარეზე გადავიდა, და, აი, იუსტინიანე მეფემ გაუგზავნა მას დამხმარე ჯარი და სამი სტრატელატი, ველიზარი, კვირიკე და ირინე⁵. იმათ იბრძოლეს და დამარცხდნენ; მეფე გაჯავრდა სტრა-

¹) ἐλθόντος Ἰζαθίου b, ἀνελθὼν Ἰζάθιος gh.

²) ἡμέτερα b.

³) προσρῆντι ch. —⁴) Ῥωμαίους c.

⁵) იუსტინიანეს მიერ გაგზავნილ მესამე სარდლად თეოფანე ირინეს ნაცვლად ასახელებს პეტრეს (*Πέτρον*). გამოძვეულმა დე ბოორმა სამართლიანად აღადგინა აქ *Εἰρηναῖον*, და *Πέτρον* მიიჩნია ქვემო მოყვანილ ადგილიდან («პეტრე... გაგზავნა სტრატელატად») გადამწერის მიერ გადმოტანილად. მაღალა და Chr. P. აქ სწორედ ირინეს ასახელებენ (იხ. ზემოთ გვ. 14 და იქვე შენიშვნა 3). კედრენე კი, რომელსაც ეს ადგილი თეოფანეს „ქრონოგრაფიდან“ აქვს გადმოწერილი, იძლევა *Πέτρον* (*Georgii Cedreni Historiarum Compendium*, CB, I 643,5).

ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν στρατηλα-
τῶν¹, ὅτι φθονοῦντες ἀλλήλοις
προέδωκαν τὴν νίκην. καὶ δια-
δεξάμενος² αὐτοὺς ἀπέστειλε Πέ-
τρον, τὸν νοτάριον αὐτοῦ, στρα-
τηλάτην. καὶ συμβαλὼν τοῖς Πέρ-
σαις μετὰ τῶν Λαζῶν ἐνίκησαν,
καὶ πολλοὺς ἀνείλον τῶν Πέρσων
(de Boor 174, 19-26).

ტელატებზე იმის გამო, რომ ერთ-
მანეთისადმი შურის გამო გამარ-
ჯვება ხელიდან გაუშვეს. მან გა-
დაყენა ისინი და პეტრე, თავისი
ნოტარი, ვაგზავნა სტრატელატად;
პეტრე ლაზებთან ერთად შეება
სპარსელებს და დაამარცხა ისინი:
მრავალი სპარსელი გაჟლიტეს
მათ.

იბერიელთა მეფე ძამანარძე

დასაბამითგან ქვეყნისა 6027 განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის 527 (535) 8

Τούτῳ τῷ ἔτει ὁ τῶν Ἰβήρων
βασιλεὺς Ζαμαναρζῆς³ ἀνῆλθεν
ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸν εὐ-
σεβέστατον βασιλέα Ἰουστινιανὸν
μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν συγ-
κλητικῶν αὐτοῦ, παρακαλῶν αὐ-
τὸν τοῦ εἶναι αὐτὸν σύμμαχον
Ῥωμαίων καὶ φίλον γνήσιον. ὁ δὲ
βασιλεὺς τὴν τοιαύτην προαίρε-
σιν ἀποδεξάμενος πολλὰ αὐτὸν
ἐφιλοτιμήσατο καὶ τὸς αὐτοῦ
συγκλητικούς· ὁμοίως δὲ ἡ αὐ-
γοῦστα τῆ αὐτοῦ γυναικὶ κόσμια
παντοῖα διὰ μαργαριτῶν ἐχαρί-
σατο. καὶ ἀπέλευσεν αὐτοὺς ἐν
εἰρήνῃ εἰς τὴν ἰδίαν βασιλείαν
(de Boor 216, 7-14).

ამ წელს იბერიელთა მეფე ძამა-
ნარძე მოვიდა კონსტანტინეპოლ-
ში კეთილსათნო იუსტინიანე მე-
ფესთან თავისი მეუღლითა და
დარბაისლებითურთ; მან სთხოვა
იუსტინიანეს ღიელო იგი რომაე-
ლების მოკავშირედ და ქეშმარიტ
მეგობრად. მეფემაც შეიწყნარა ეს
თხოვნა, დიდი პატივი სცა მასაც
და მის დარბაისლებსაც; ამგვარად-
ვე, დედოფალმაც აჩუქა მის მეუ-
ღლეს მრავალნიერი სამკაული,
მარგალიტებით მოჭედილი და
იუსტინიანემ გაისტუმრა ისინი
მშვიდობით მათ საკუთარ სახელ-
მწიფოში⁴.

¹) κατὰ τῶν στρατιωτῶν c, κατ' αὐτῶν d.

²) διαδεξάμενος h.

³) Ζαμαναρζῆς c, Ζαμανარζόν m, Ζαμανარζῆς d, Zamanardus ანასტასი ბიძლ. (Ζαμανარζῆς Malalas).

⁴) სამეცნიერო ლიტერატურაში განმტკიცებულია ის აზრი, რომ 523 წლის შემდეგ ქართლში მეფობა გაუქმდა. „მას შემდეგ, რაც ქართველები გურგენ მეფის მეთაურობით სპარსელებს აუჯანყდნენ, და ბიზანტიის მფარველობას მიჰმართეს, მაგრამ კეისრის მხრივ პირობის აუსრულებლობის გამო ძლეულ იქნენ, ხოლო სამეფო სახლობა და ამბოხების მოთავე დიდებულები იძულებული იყვნენ ბიზანტიაში გაქცეულიყვნენ, ამის შემდგომ სპარსელებმა, როგორც პროკოპი კესა-

ბულგარულ ტყვეთა გაგზავნა სომხეთსა და ლაზეთში

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის
 6032 532 (540) 13

Kai êγνετο εἰρήνη βαιβατα ἐν ამის შემდეგ ჩამოვარდა ღრმა
τῆ Θράκη, μυχῆς τῆς ἡμετέρας მშვიდობიანობა თრაკიაში; ჰუნ-

რიელი მოგვითხრობს, ქართველებს ნება აღარ მისცეს საკუთარი მეფე ჰყოლოდათ და მეფობა გააუქმეს“ (ივ. ჯავახიშვილის ქ. ერის ისტ. I², 226). „ქართლში მეფობის უფლება გაუქმდა მაშინვე, როცა გურგენი თავისი შვილითა და სახლობით ბიზანტიაში გაიხიზნა, ესე იგი 523 წ., მაგრამ საბოლოოდ ეს გაუქმება 532 წლის „საუკუნო ხაზის“ ხელშეკრულებამ დააკანონა“ (იქვე, 227).

მაგრამ ამ აზრს თითქოს ეწინააღმდეგება ბიზანტიელი ისტორიკოსების ორი ცნობა. იოანე მალალა სწერს: „ამ ხანებში, როგორც ზემოთ ვთქვი, მეფობდა ღმრთებრი იუსტინიანე. ხოლო სპარსელთა მეფე იყო კოადი დარასთენი, ძე პეროზისა, რომში კი აღარიზი... აფრიკის მეფე იყო გილდერიზი... ხოლო ივერიელთა—ზამანაზი (CS 429, 10—15; გეორგიკა III, 268). ხოლო თეოფანე ქამთალამწერელის ცნობით 535 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასულა «იბერიელთა მეფე დამანარქე».

ი. მარკვარტი (Streifzüge, 432) ფიქრობს, რომ მალალას ცნობა ეკუთვნის იუსტინიანეს მეფობის პირველ წელს, ხოლო თეოფანეს ცნობა—თანამად ქრონოგრაფში მოცემული თარიღისა—535 წელს, და ამბობს: „მალალას ცნობა რომ არ ყოფილიყო, შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ დამანარქე გურგენ მეფის ძმა იყო, რომელიც ზავის დადების შემდეგ [532 წ.] დაბრუნდა და სპარსელების მიერ «მასახლისად» იქნა დაყენებული“.

ივ. ჯავახიშვილი ამბობს: „აღბათ, გაქცეული მეფე გურგენის მოადგილედ იბერიაში დამანარქე დამჯდარა, რომელიც 527 წ. კონსტანტინოპოლში წასულა... და იუსტინიანე კეისრისთვის აღუთქვამს რომაელების მოკავშირეები და მეგობრები ვიქნებითო“ (ქ. ერის ისტ. I², 225), ხოლო იქვე შენიშვნაში დასძენს: „ცნობა ძალიან საეჭვოა იმიტომ, რომ დამანარქე ახლად გაქრისტიანებულად არის მოხსენებული და განა ამის თქმა ქართლის მეფეზედ შეიძლებოდა? იქნებ იგი იბერიის მეფე არც-კი ყოფილიყო“.

არც მალალას და არც თეოფანეს ტექსტებიდან არ ჩანს, რომ დამანარქე „ახლად გაქრისტიანებული“ იყო; არც ის არის სწორი, თითქოს ეს ამბავი მომხდარიყოს 527 წელს, რადგან, თეოფანეს თარიღებში „ქრისტესით“ თელაში ყველგან მისამატებელია 8 წელი. ვინაიდან თეოფანე პანოდორეს წელთაღრიცხვით ანგარიშობს; თანაც თეოფანეს იქვე აქვს აღნიშნული, რომ ეს მოხდა იუსტინიანეს მეფობის მე-8 წელს, ე. ი. (527 + 8 =) 535 წელს.

ი. მარკვარტის ეჭვი, თითქოს მალალას ცნობა ხელს გვიშლიდეს იმაში, რომ თეოფანეს ცნობის მიხედვით რაიმე დასკვნა გამოვიტანოთ დამანარქეს შესახებ, უსაფუძვლოა. იოანე მალალა გადმოგვცემს, თუ სხვადასხვა ქვეყანაში ვინ მეფობდა იუსტინიანეს მეფობის დასაწყისში, სახელდობრ;

სპარსეთში—კოადი (483—531) რომში—[ათ]ალარიზი (526—534)

აფრიკაში—ჭილდერიზი (523—530) ივერიაში—დამანარქე.

ამ ცნობაში თეოფანეს ცნობის საწინააღმდეგო არაფერია. მალალა

τῶν Οὐννων περᾶσαι τὸν Δα- ნები უკვე ვეღარ ბედავდნენ დას-
 νονβιν. τὸς δὲ ἀίχμηλῶταος τῶν ბის გადმოლახვას. ბულგარელი
 Βουλγάρων ἔπειμυεν ἂ βασιλεὺς ტყვეები მეფემ გაგზავნა არმენიასა

გვიამბობს, რომ 527—530 წლებში ივერიის მეფე იყო ძამანარქე, ხოლო თეო-
 ფანე გადმოგვცემს, რომ ეს მეფე ძამანარქე 535 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასუ-
 ლა იუსტინიანე მეფესთან. რომ მალალას და თეოფანეს ცნობები ერთსა და იმავე
 ამბავს ეხებოდეს, შეიძლებოდა კაცს ეფიქრა, რომ ერთხელ მალალას მიერ და-
 შვებულნი შეცდომა ბრმად იქმნა განმეორებული თეოფანეს მიერ. მაგრამ ამ ორი
 ტექსტის შესწავლა უძველესყოფს, რომ ჩვენი ავტორები ერთმანეთისაგან დამოუ-
 კიდებელნი აოიან. რაც შეეხება მესამე ავტორს, გიორგი კედრენეს, რო-
 მელსაც აგრეთვე მოვბოვება ცნობა ივერიის მეფის ძამანარქეს შესახებ, ის მთლიან-
 ნად იმეორებს თეოფანეს: τῶ ἡ' ἔπει..... (GB: Georgius Cedrenus, Tomus
 I, 650).

ამრიგად, მალალას და თეოფანეს ტექსტების გაცნობიდან და ამ ტექსტე-
 ბის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული აზრების გადასინჯვიდან
 ცხადი ხდება, რომ 527—535 წლებში ივერიაში მეფედ მჯდარა ძამანარქე. ეს
 ფაქტი დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, მიუხედავად იმისა, რომ პროკოპი
 კესარიელის ცნობის მიხედვით (BP II, 28) სამეცნიერო ლიტერატურაში გან-
 მტკიცებულია ის აზრი, რომ გურგენ მეფის გაქცევის (523 წ.) შემდეგ იბერიაში
 მეფობა მოისპოა.

როგორ უნდა შევათანხმოთ ერთმანეთს ეს ორი ცნობა: ერთი მხრით 523
 წლის შემდეგ იბერიაში მეფობა გაუქმდა, ხოლო მეორე მხრით 527—535 წლებში
 იბერიის მეფედ არის ძამანარქე.

მართალია, პროკოპი კესარიელის გარდა, რომელიც 523 წლის
 შემდეგ იბერიაში მეფობას მოსპობილად თვლის, მისი მომდევნო ისტორიკოსე-
 ბიც, ავათია და მენანდრეც, რომლებიც თავიანთ „ისტორიებში“ ეხებებიან
 აგრეთვე იბერიასაც, არსად არ იხსენიებენ იბერიის მეფეს,—მაგრამ მეორე მხრით
 ქართული საისტორიო წყაროები VI საუკუნის ქართლის ისტორიისათვის სულ
 სხვა სურათს იძლევიან:

ა) „ქართლის მოქცევის“ მატინით ვახტანგ გორგასალის შემდეგ (გარდ.
 502 წელს) ქართლის მეფეებად იყვნენ:

«დაჩი უჟარმელი,
 ბაკურ, ძმ მისი,
 ფარსმან,
 ფარსმან სჩუაჲ,
 ბაკური

და მის ბაკურის-ზევე დაესრულა მეფობაჲ ქართლისაჲ... სპარსნი უფლებდეს ქართლს
 და სომხითს, და სიენიეთს და გუასპურაგანს» (Описание II, 722—724). ხოლო
 ჭელიშის ვარიანტი ფარსმან მეორის მეფობაში სდებს იოანე ზედაზადენელისა
 და მისი მოწაფეების მოსვლას შუამდინარიდან ქართლში, რაც მემატინის აზრით
 მოხდა «ქართლის მოქცევიტგან მეორასესა წელსა» (იქვე, გვ. 723).

ბ) ისტორიკოსი ჯუანშერიც, რომელიც ამ ეპოქისათვის უთუოდ „მოქცევაჲ
 ქართლისაჲთ“ სარგებლობს, ქართლის მეფეებად იმავე პირებს და იმავე თანმიმ-
 დევრობით ასახელებს (დაჩი, ბაკური, ფარსმანი, ფარსმანივე, ბაკური) და იოანე

ისე 'Αρμενίαν και εις Λαζικήν, და ლაზიკეში, და ისინი
και κατετάχισαν εν ταις νομί- ხულ იქმნენ სამხედრო ნაწილებში.
ρισαι ἀρχμοισι (de Boor 219,12—16).

ზედაზადნენლსაც ფარსმან მეორის მეფობაში მოსულად თვლის. თანაც დასძენს. ბაკურის დროს სპარსეთში ურმიზდი მეფობდაო (მარიამ დედოფლ. ვარ, გვ. 185—188).

მკვლევარნი იოანე ზედაზადნენლის მოსვლას ქართლში VI საუკ. შუა წლებში სდებენ (კ. კეკელიძე: თბ. უნ. მოამბე VI, 100; ივ. ჯავახიშვილი, ქ. ერის ისტ. I^ა, 342), ხოლო ზორნიხდა, როგორც ცნობილია, 579—590 წლებში მეფობდა. მაშასადამე. ის მეფეები, რომლებსაც ასახელებენ ქართული საისტორიო წყაროები, 502—590 წლების მოღვაწეებად ჩანან.

პროკოპი კესარიელის მიერ გამოთქმული აზრი, რომ გურგენ მეფის შემდეგ სპარსელები იბერიელებს აღარ «აძლევედნენ ნებას მათ მეფე ჰყოლოდათო», საბუთს აძლევს მკვლევართ კატეგორიულად უარჰყონ ქართული საისტორიო წყაროების ცნობა VI საუკუნეში ქართლის მეფეთა არსებობის შესახებ. მართალია, ჩვენ მიერ ზემო მოყვანილი ქართული საისტორიო ძეგლები გვიანი დროისაა (IX—XI საუკუნეებისა), მაგრამ როგორც ეს უკვე დამტკიცებულია, მათ (განსაკუთრებით „მოქცევა ქართლისაჲს“ მატიანეს) ძველი სანდო წყაროები მოვბოვებოდათ (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, მეორე გამ. 1920, გვ. 86). გარდა ამისა, საკმარისია ერთმანეთს შევადაროთ ერთისა და იმავე ძეგლის („მოქც. ქართლ.“) ორი ვარიანტი, რომ დაერწმუნდეთ იმაში, თუ რაოდენ სახეშეცვლილად არის ჩვენამდე მოღწეული ეს ძეგლი. და, თუ მემატიანეს თავის ნაწარმოებში შეტანილი აქვს VI საუკუნის ქართლის მეფეთა სია, მიუხედავად პროკოპი კესარიელის ცნობისა, ეს იმას ნიშნავს, რომ მემატიანეს მართლაც რაღაც ძველი წყარო, ძველი ნუსხები ჰქონდა ხელთ, ხოლო ის ჩვენამდე შერყვნილი სახით არის მოღწეული. რომ ეს ასე არ იყოს, რატომ არ არის ამ სიაში მოხსენებული გურგენ მეფე, რომლის არსებობა არავის არ ეჭვება, ვინაიდან ის ჰყავს მოხსენებული თანამედროვე ისტორიკოსს პროკოპი კესარიელს.

ჩვენის აზრით „მოქცევა ქართლისაჲს“ მატიანის სია VI საუკუნის ქართლის მეფეებისა უკუსაგდები არაა, ხოლო ის ნაკლულეგანია და აღრეულია.

ქართლში მეფის არსებობას ამ ხანებისათვის ჰგულისხმობს აგრეთვე შიომღვიმელის „ცხოვრებაში“ შეტანილი ცნობა იმის შესახებ, რომ ქართლის მეფემ ფარსმანმა დახმარება აღმოუჩინა იუსტინიანე კეისარს, როდესაც ეს უკანასკნელი ებრძოდა აჯანყებულ აბაზგებს (ჩვენის აზრით ეს ეხება 550 წლის აჯანყებას: იხ. გეორგიკა II, 130—132).

მაშასადამე, ქართლში მეფეების არსებობა VI საუკუნის მანძილზე დასტურდება: 1) მაღალას და თეოფანე ქამთალმწერელის ქრონოგრაფებით, 2) „მოქცევა ქართლისაჲს“ მატიანით (და მისგან დამოკიდებული ჯუანშერთი), 3) შიომღვიმელის „ცხოვრებაში“ მოხსენებული ეპიზოდით.

საკითხი შეიძლება ემბოადეს მხოლოდ იმას, თუ რა უფლების მატარებელი იყვნენ ეს მეფეები იმ დროს, როდესაც ქართლში გაბატონებული იყვნენ სპარსელები. ეგსტათი მცნეთელის მარტვილობის მიხედვით ივ. ჯავახიშვილი სწერს: „ქვეყნის ბატონპატრონად შაჰის წარმომადგენელი მარზბანი ჩანს, ხოლო შინაურობაში მხოლოდ ქართლის მთავარნი, კათალიკოზნი, მამასახლისი და პიტიახში

ლაზები და პეტრას ციხე

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის
 6046 546 (554) 27

Τούτῳ τῷ ἔτει μὲν Ἀβγύστου
 τῷ ιε', Ἰνδικτιῶνος β', ἄρα μεσο-
 σαχίου διαφασίσσης κυριακῆς,
 ἐγένετο σεισμός φθβερός, ὅσπερ
 παθεῖν οἴκους πολλοὺς καὶ λει-
 τρά καὶ ἐκκλησίας καὶ μέρες τῶν

ამ წელს, აგვისტოს 15-ს, ინდი-
 კტიონის მეორე წელს, შუალამეს-
 ბრწყინვალე კვირადლისა დაიწყო
 ისეთი საშინელი მიწისძვრა, რომ
 დაზიანდა მრავალი სახლი, აბანოე-
 ბი, ეკლესიები და კონსტანტინე-

გვხვდება“ (ძვ. ქ. საისტ. მწერლობა. 1920, გვ. 30). მართლაც, ქართლის სამმარ-
 თველო აპარატი ამ დროს მოსპობილი არაა, და ამ სამმართველო აპარატში, რო-
 გორც ჩანს, სამეფო გვარის წევრები არიან. ვესტათი მცხეთელის განთავისუფლე-
 ბისათვის სათხოვნელად მარზპანთან მივიდნენ „ქართლის მთავარი“—ნათქვამია
 ვესტათის „ცხოვრებაში“: «რამაჲს აღმხედრდებოდა მარზპანი იგი, აღდგეს მთა-
 ვარი ქართლისანი და სამოელ ქართლისა კათალიკოზი და გრიგოლ ქართლისა
 მამასახლისი და არშუშა ქართლისა პიტახში და სხუანი სეფეწულნი და მარზპანსა
 ჰრქუეს...» (საქ. სამოთხე 315). ყურადღებას იპყრობს თანამიმდევრობა მოხსენე-
 ბული პირებისა: 1) ქართლისა კათალიკოზი, 2) ქართლისა მამასახლისი, 3) ქარ-
 თლისა პიტახში და სხუანი სეფეწულნი. ქართლის მამასახლისს ამ რიგში ის ად-
 გილი უქირავეს, რომელიც მეფეს განეკუთვნებოდა, და მართალი უნდა იყოს მარ-
 კვარტი, რომელიც ფიქრობდა, რომ სპარსელებმა მეფის ადგილას მამასახლისი
 დააყენესო (Streifzüge 432).

ამრიგად, ირკვევა, რომ ქართლში VI საუკუნის მანძილზე, როდესაც იქ
 სპარსელები ბატონობდნენ, ადგილობრივ სამმართველო აპარატი მოსპობილი არ
 ყოფილა; ის გარეგნულად დარჩა ისევე, როგორც იყო—მეფე (მამასახლისი) და
 [მისი მოადგილე] პიტახში, ხოლო მათი მოქმედება შეზღუდული იყო მარზპანის
 ძალაუფლებით. საგულისხმოა, რომ შიო მღვიმელის „ცხოვრებაში“ მოხსენებულ
 ფარსმან მეფესაც ჰყავს თავისი „მოადგილე“. იქ ნათქვამია: «ისმინა უკუე ფარს-
 მან ვედრება ბერძენთა მეფისაჲ, და დაუტევა ევაგრე მცველ სამეფოსა
 თვისისა; ხოლო თვთ წარვიდა... დაიმორჩილა ნათესავი იგი ტასკუნთაჲ» (ხელთ-
 ნაწერი A—160, გვ. 691—692). და რომ სპარსელებმა ვერ მოახერხეს ქართლის
 შესვეურთა მთლად მოშორება, ეს ჩანს პროკოპი კესარიელის სიტყვებიდანაც, რო-
 მელიც ამბობს: «იმ დროიდან არც სპარსელები აძლევდნენ ნებას მათ მეფე ჰყო-
 ლოდათ, არც იბერიელები ემორჩილებოდნენ სპარსელებს თა-
 ვისი ნებით» (ὁπότε ἀποστραμοσθητε; Περσῶν κατήκοι Ἰβηδες ἦσαν
 BP II, 28; გეორგიკა II, 66). ეს უკანასკნელი სიტყვები იმას მოასწავებს, რომ
 იბერიელები ებრძოდნენ სპარსელებს მმართველობის საკითხებში და, როგორც
 ჩანს, შინაურ მმართველობაში შეუნარჩუნებიათ საკუთარი აპარატი, მეფითა და
 პიტახშით.

ერთ-ერთი მეფეთაგანი უნდა იყოს ძამანარძე, რომელიც, სპარსელების
 ბატონობით უკმაყოფილო, 535 წელს იუსტინიანესთან ჩასულა კონსტანტინეპოლ-
 ში: ამავე პერიოდის მეფედ ჩანს ფარსმანიც, რომელმაც 550 წელს დახმარება
 აღმოუჩინა იუსტინიანეს აბაზგთა აჯანყების ჩაქრობაში.

τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως, μά-
 λιστα τὸ τῆς Χρυσῆς πόρτης·
 καὶ πολλοὶ ἀπέθανον. πέπτωκε
 δὲ καὶ Νικομηδείας μέρος πολὺ.
 ἐπεκράτησε δὲ ὁ αὐτὸς σεισμὸς
 ἡμέρας μ'. καὶ πρὸς ὄλιγον οἱ
 ἄνθρωποι κατενύγησαν λιτανεύον-
 τες καὶ προσεδρεύοντες καὶ εἰς
 τὰς ἐκκλησίας μένοντες, καὶ πάλιν
 φιλαρρωπίας θεοῦ γενομένης
 ἐπὶ τὸ χειρὸν γέγονασιν. γί-
 νεται δὲ ἡ μνήμη τοῦ σεισμοῦ
 τούτου κατ' ἔτος ἐν τῷ Κάμπῳ,
 λιτανεύοντος τοῦ λαοῦ. οἱ δὲ Λα-
 ζοὶ ἀθετήσαντες Ῥωμαίους διὰ
 τὰς Ἰωάννου τοῦ ἀρχόντος αὐ-
 τῶν φιλαργυρίας καὶ¹ ἀδικίας
 καὶ πρὸς Πέρσας αὐτομολήσαν-
 τες πάλιν τῷ χρόνῳ τούτῳ τοῖς
 Ῥωμαίοις προσεργήσαν, καὶ τὴν
 Πέτραν τὸ φρούριον παρέλαβον
 οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τοὺς Πέρσας ἀπή-
 λασαν (de Boor 229,5—18).

პოლის კედლების ერთი ნაწილი,
 განსაკუთრებით კი ოქროს კარი-
 ბქესთან; მრავალი ხალხიც დაი-
 ხოცა. დაინგრა აგრეთვე ნიკომე-
 დიის დიდი ნაწილი. ეს მიწისძვრა
 ორმოც დღეს მძვინვარებდა. ცოტა
 ხნით დამწყობრდნენ ადამიანები,
 მიეცნენ ლოცვებს და ეკლესიებში
 სიარულს, და კვლავ, მის შემდეგ
 რაც ღმრთის კაცთმოყვარეობა
 გამოსცადეს, ბოროტებაში ჩავარ-
 დნენ. ამ მიწისძვრის ხსოვნას ყო-
 ველწლიურად აღნიშნავს ხალხი
 კამპოსში ლოცვით. ლ ა ზ ე ბ ი ,
 რომლებიც მათი არქონტის იოან-
 ნეს ვერცხლისმოყვარეობისა და¹
 უსამართლო მოქმედების გამო რომაელებს
 გადაუდგნენ და სპარსე-
 ლებთან გაიქცნენ, ამ დროს კვლავ
 რომაელების მხარეზე გადმოვიდნენ,
 პეტრას ციხეც რომაელებმა აი-
 ღეს და სპარსელები გააგდეს.

562 წლის საზავო ხელშეკრულება

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	იუსტინიანეს მეფობის
6055	555 (563)	36

Ἐφθασε δὲ καὶ Πέτρος ὁ μά- სპარსეთიდან დაბრუნდა პეტრე
 γιστρος ἀπὸ Περσίδος ποιήσας მაგისტროსი, რომელმაც დადვა
 πάντα εἰρήνης ἔτη ἡ² ἔνεκεν საზავო ხელშეკრულება 17 წლით¹

¹) *φιλαργυρίας* καὶ აკლია *em-ს*.

²) *ἔτη ζ' cdgh*.—თეოფანეს ამ თხრობის მიხედვით იუსტინიანეს მეფო-
 ბის მე-36 წელს (ე. ი. 563 წელს) სპარსეთიდან დაბრუნებული პეტრე მაგისტრო-
 სი, რომელსაც იქ საზავო ხელშეკრულება დაუდგია 17 წლით (მეორე ვარიანტით
 7 წლით). ამ ცნობაში ყველაფერი ნათელი არ არის: 563 წელს პეტრე მაგისტ-
 როსს (იგივე პეტრე პატრიკიოსი) შეეძლო დაბრუნებულიყო სპარსეთიდან, სადაც
 ის 561 წლის ბოლოს გაიგზავნა ზავის დასადგმად, მაგრამ, როგორც ცნობილია,
 ეს იყო ორმოცდაათწლიანი ზავი (მენანდრე, ფრგ. 11: გეორგიკა III, 212);
 ასე რომ თეოფანეს ცნობა, რომ პეტრე მაგისტროსმა 17 წლით (ან 7 წლით) და-
 დვა საზავო ხელშეკრულებაო, არ შეეფერება სინამდვილეს. თუ ვინმე იფიქრებს.

Λαζικής και τῶν μερῶν τῆς ἀνα-
 τολῆς (de Boor 239,18—20).

ლაზიკისა და აღმოსავლეთის
 მხარეების შესახებ.

ორანელების ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ
 დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან მავრიკის მეფობის
 6080 580 (588) 6

Τούτῳ τῷ ἔτει μὴν Σεπτεμ-
 βριῦ, ἰνδικοῦωνος ε', οἱ Ἀργύβαρ-
 δοὶ πόλεμον κινῶν Ῥωμαίων ἤραν-
 το, καὶ τὰ τῶν Μαυρουσιῶν ἔμνη
 κατὰ τὴν Ἀφρικὴν μεγάλῃ τα-
 ραχᾷ ἐποίησαντο.

ამ წელს, სექტემბრის თვეში,
 მეექვსე ინდიქტიონს, ლონგიბარ-
 დებმა ომი დაიწყეს რომაელების
 წინააღმდეგ და მავრუსიების ტო-
 მებმაც აფრიკაში დიდი აჯანყე-
 ბები მოაწყვეს.

Ἐν δὲ τῇ Περσίῃ φυλακὴ
 ὑπάρχει λεγομένη Ἀήμη, καὶ
 παλλοὺς ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς;

პერსიდში (სპანსიეთში) არსე-
 ბობს ერთი ციხე, ეგრეთწოდებუ-
 ლი ლეთე, სადაც სპარსელთა მე-

რომ ეს ცნობა 50-წლიან ზავს კი არ შეეხება, არამედ იმ დროებით ზავს, რომე-
 ლიც ამის წინ დაიდვა და რომლის შესახებ მოგვითხრობენ აგათიან (IV, 30)
 და მენანდრე (ფრგ. 3), ესეც არ შეეფერება სინამდვილეს: 1) ეს დროებითი
 ზავი დაიდვა კონსტანტინეპოლში და არა სპარსეთში, და 2) ის, როგორც ჩანს,
 ხუთი წლით იქნა შეკრული და არა შვიდი წლით; თანაც 3) ქრონოლოგიური გან-
 რიგებით ეს ცნობა თეოფანეს „ქრონოგრაფში“ 563 წლის ქვეშ კი არ უნდა მოქ-
 ცუდულიყო, არამედ 557 ან 558 წლის ამბებთან.

თეოფანეს ცნობის ეს შეუსაბამობა, როგორც ჩანს, უგარძნია ან ასტასის;
 რომელსაც თავის ლათინურ თარგმანში მთლად გამოუტოვებია „ქრონოგრაფის“
 ეს ადგილი (იხ. Theophanis Chron. ex rec. I. Classeni vol. II, p. 108, ქვევი-
 დან მე-5 სტრ.). ჩვენის აზრით, თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ეს ადგილი უნდა
 გაირკვეს შემდეგნაირად: 1) სწორი უნდა იყოს ვარიანტი ε (XI ს.), d (X ს.), g
 (XI ს.) და h (XII ს.) ხელთნაწერებისა, რომელთა მიხედვით საზავო ხელშეკრუ-
 ლება შვიდი წლით იქნა დადებული, და არა დანარჩენი (უმეტესად მოგვიანო)
 ხელთნაწერების წაკითხვა «ჩვიდმეტი წლით»; 2) თუმცა ამ ცნობაში საზავო
 ხელშეკრულების ვადა განისაზღვრება შვიდი წლით, მაგრამ ეს ცნობა ეხება ნი2
 წელს დადებულ ორმოცდაათწლიან ზავს; 3) რიცხვი «შვიდი» ნაცვლად
 «ორმოცდაათისა» აიხსნება შემდეგნაირად: როგორც მენანდრეს მიერ თვით პეტ-
 რე მაგისტროსის მასალების მიხედვით გადმოცემული ცნობებიდან ჩანს, ნი2 წელს
 საზავო ხელშეკრულება, მართალია, 50 წლის ვადით იქნა დადებული, მაგრამ სა-
 კონტრიბუციო გადასახადის პირველი ვადა განისაზღვრა შვიდი წლით, «და-
 დგენილ იქნა ისიც—გადმოგვეცმს მენანდრე,—რომ ათი წლის თანხა წინდაწინ
 ერთად მიეცათ რომაელებს შემდეგნაირად: შვიდი წლისა მაშინვე; და შვიდი
 წლის გასვლის შემდეგ, ვადის გაუგრძელებლად, დანარჩენი სამი წლის გადასახა-
 დი უნდა გაეღოთ; შემდეგ სპარსელებს ასევე ყოველ წელიწადს უნდა მისცემოდა
 განსაზღვრული წლიური გადასახადი» (გეორგიკა III, 212). ამ ცნობიდან ნათელია,
 რომ ნი2 წელს საზავო ხელშეკრულება ფაქტიურად დადებულ იქნა შვიდი
 წლის ვადით, ვინაიდან ამ ხელშეკრულების ვადის გაგრძელება დამოკიდებული
 იყო იმაზე, გადაუხდიდნენ თუ არა ბიზანტიელები სპარსელებს მორიგ ულუფას.

ἀπὸ διαφόρων ἐθνῶν ἐν ταύτῃ κατέκλεισε σὺν τοῖς ἀρχμαλώτοις τῆς πόλεως τοῦ Δαρᾶς. οὗτοι οὖν ἀπογόνους ἑαυτῶν ἐπᾶνίστανται κατὰ τῶν φυλασσόντων αὐτούς· καὶ ἀνελόντες τὸν Μαρουσᾶν¹ καὶ τὴν τοῦτου κεφαλὴν² λαβόντες εἰς τὸ Βυζάντιον ἦκαν. ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς μεγάλης αὐτούς ὑπεδέξατο.

Τὸν δὲ Φιλιππικὸν μῶλις στρατηγὸν ὁ στρατὸς κατεδέξατο.

Πολέμου δὲ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἐν Μαρτυροπόλει γεγονότος ἡττῶνται Ῥωμαῖοι· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πάλιν τῆς στρατηγίας τὸν Φιλιππικὸν διαδεξάμενος, Κομεντίου στρατηγὸν τῆς ἀνατολῆς ἀπέστειλεν. ὁ δὲ Κομεντίου περὶ τὴν Νισίβιν γενόμενος, καὶ οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ Σαρβανῶν³ ἀλλήλοις συνέβαλον. Ἡράκλειος δὲ ὁ τοῦ Ἡρακλείου πατὴρ ἐνευδοκίμησας ἐν τῇ πολέμῳ ἀνείλε τὸν τῶν Περσῶν στρατηγὸν Ἀφραάτου, δὲ ἀναيرهθέντος τρέπονται Πέρσαι, καὶ διώκουσι Ῥωμαῖοι. πολλῆς δὲ ἀλώσεως ἐν αὐτοῖς γενομένης, παραλαμβάνουσι καὶ τὸ τοῦ βίου, καὶ πολλὰ λάφυρα ἐν Βυζαντίῳ

ფეს მრავალი ჰყავდა ჩამწველი, სხვადასხვა ტომთაგან ვაჟიერ ჩამოსხმერი, ქალაქ დარადან ჩამოყანილ ტყვეებთან ერთად. აი, ესენი, სასოწარკვეთილებად ჩავარდნილნი, აჯანყებას აწყობენ თავიანთი მცველების წინააღმდეგ: მათ მოკლეს მარუსანი¹, ხოლო მისი თავი თან წაიღეს ბიზანტიონში; მეფემ ისინი დიდი სიხარულით მიიღო.

ჯარმა, როგორც იქნა, სცნო სარდლად ფილიპიკე.

ომი რომ მოხდა მარტიროპოლისში სპარსელებსა და რომაელებს შორის, რომაელები დამარცხდნენ, თვითმპყრობელმა (მაჟინიმი) კვლავ ჩამოართვა ფილიპიკეს სტრატეგოსობა და კომენტოლე გაგზავნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად. ნიზიბინთან მისული კომენტოლე და სპარსელები სარვანონთან შეებნენ ერთმანეთს. ჰერაკლიმ, ჰერაკლის მამამ, სახელი გაითქვა ამ ომში: მან მოკლა სპარსელთა სარდალი. აფრატი რომ მოკლულ იქმნა, სპარსელები გაიქცნენ და რომაელები მათ დაედევნენ. დიდი დარბევა მოხდა: რომაელებმა ხელთ იგდეს ბევრი ბარჯიც და დიდძალი ნადავლი

¹) *Μαρουσαν cdefm* (ხოლო სხვადასხვანაირი მახვილით), *Marusan ან ასტასი ბიბლ.*, *Μαρουζᾶν* თეოფილაქტე.

²) ყველა ხელთნაწერი იძლევა *ἀδελην* («და»), *ან ასტასი ბიბლიოთეკარს აქვს caput* («თავი»), აგრეთვე თეოფილაქტეს მიხედვითაც *κεφαλὴν* (იხ. Theophyl. S. ed. de Boor 118,20: *ἢ τε κεφαλὴν Μαρουζᾶ τοῦ στρατηγοῦ εἰς Βυζάντιον ἦκεν*).

³) *περὶ τὸ Σισαρβανῶν* თეოფილაქტე (de Boor 120,2).

ἐκπέμπουσιν. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἑπικρατῆς θεωρίας καὶ πανηγύρεσι τὴν πόλιν ἐφαιδρυνε καὶ τὰς νίκας ἐθιραμβύσειεν. ὁ δὲ Ὀρμισδᾶς¹ στρατηγὸν χειροτονήσας τὸν Βαρᾶμ ἄμα δ.νάμεισι πολλαῖς κατὰ Σουανίας² ἐκπέμπει. ἀδοκῆτως δὲ ταύτῃ ἐπιστάς, καιαπολεμηθέντων τῶν Τούρκων ὑπὸ τῶν Περσῶν, τοσοῦτον Ὀρμισδᾶς γυβήθη, ὡς καὶ φόρους μ' χιλιάδας χρυσῶν παρὰ τῶν Τούρκων λαβεῖν, πρότερον τούτου τὰ ἴσα τοῖς Τούρκοις τελούσιος. τοῦ δὲ Βαρᾶμ περιδόξου κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον γεγονότος, καὶ εἰς τὸν Ἀράξην³ ποταμὸν στρατοπεδευομένου, ὁ Μαυρικίος τοῦτο μαθὼν Ῥωμανὸν χειροτονεῖ στρατηγόν, καὶ ἐν Σουανίᾳ⁴ μετὰ δυνάμειος ἐκπέμπει. καταλαβὼν δὲ ὁ Ῥωμανὸς τὴν Λαζικήν καὶ εἰς τὸν Φάσιδα γενόμενος ποταμὸν ἐπὶ τὴν Ἀλβανίαν⁵ στρατοπεδεύεται. ὁ δὲ Βαρᾶμ τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν ἐπιδημήσαντα ἀκηκῶς, διεγέλα τὸ πρᾶγμα· ἐπεθύμει δὲ καὶ Ῥωμαϊκῆς παρატάξεως πείραν λαβεῖν· εὐ γὰρ ἦν ποτε Ῥωμαῖος πολεμήσας. διαβὰς τοῖνον τὸν γείτονα ποταμόν, ὡς ἐπὶ τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς Περσίδος τοῦς Ῥωμαῖους

გავზავნეს ბიზანტიონში. თვითმწყობელმაც დიდად გაამხიარულა ქალაქი საჯიროთო სანახობებით და საჯარო დღეობებით და გამარჯვება იხეიმა. ჰორმიზდამ¹ სარღლად ბარამი დანიშნა და დიდძალი ჯარით სვანეთის² წინააღმდეგ გავზავნა. ბარამი მოულოდნელად დაეცა მას (სვანეთს), მის შემდეგ რაც თურქები სპარსელების მიერ იქნენ დამარცხებულნი, და იმდენად გაძლიერდა ჰორმიზდა, რომ თურქებისგან ორმოცათას ოქროს ლებულობდა ხარკს, თუმცა წინათ თვითონ უხდიდა თურქებს იმავე რაოდენობას. ბარამმა ამ ომში დიდი სახელი მოიხვეჭა; ის რომ მდინარე არაქსზე დაბანაკდა და, მავრიკიმ რომ ეს გაიგო, რომანოსი დანიშნა სტრატეგოსად და სვანეთში⁴ გავზავნა ჯარით. რომანოზი მივიდა ლახეთში და მდინარე ფახისზე რომ იყო, ალბანიის⁵ წინააღმდეგ დაბინაკდა. ბარამმა რომ შეიტყო რომელითა ჯარის მოსვლა, სასაცილოდ აივლო ეს ამბავი; უნდოდა რომაული ჯარიც ესინჯა: მას ხომ არასდროს არ ებრძოდნა რომაელებთან, მან გადალახა მეზობელი მდინარე, რათა რომაელები სპარსეთის შიდა ქვეყნებში შეეთრია, და წინ წავიდა. რომანოზმა გაჰყო

1) ანატოლი ბიბლიოთეკარი აქ უმატებს Persarum rex («სპარსელთა მეფე»).

2) Σουμανίας f, Σοβανίας d.

3) Αραξην g, Ἀραξην ch (ამ ვარიანტების შესახებ იხ. ხეშოთ გვ. 34-35 შენიშვნა).

4) Σουμανία f. — 5) Αλβανίαν cf.

ἐφελκόμενος ἦει· ὁ δὲ Ῥωμανὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν πληθὺν ἐχώριζεν, τοὺς ἀδοκίμους εἰς τὸ τοῦλδον καταλιπὼν· καὶ δέκα χιλιάδας ἐπιλέκτους λαβὼν κατὰ τῶν βαρβάρων ἐχώρει· δύο δὲ χιλιάδας προτρέχειν τοῦ στρατοῦ παρακέλευεται· οἳ τινες συναντήσαντες τοὺς προτρέχοντας τῶν Περσῶν τούτους τρέπουσι καὶ πάντας ἀνήλωσαν. τῆς γὰρ φυγῆς γενομένης, καὶ κρημνοῦ συναντήσαντος αὐτοῖς, ἀποκλεισθέντες πάντες ἀνῆρέθησαν. οἳ δὲ Ῥωμαῖοι· μέχρι τοῦ χάρακος τῶν βαρβάρων ἐγένοντο, ὡς καταπλεγῆναι τὸν Βαράμ ἐπὶ τούτῳ. τοῦτο ἀκηκῶς Ῥωμανὸς παραθαρρῦνει τὸ στρατόπεδον, καὶ παρατάσσονται ἐν πεδίῳ τῆς Ἀλβανίας. ὁ δὲ Βαράμ ἀπεπειράτο κλέψαι τὸν πύλεμον. διητύχησε δὲ τοῦ βουλευμῆτος· συνέσει γὰρ ὁ Ῥωμανὸς ἐκεκόσμητο. συμβαλόντων δὲ ἀλλήλοις καὶ πολλῶν ἀναιρεθέντων βαρβάρων, μεγίστη Ῥωμαίων γίνεται νίκη· σκυλεύονται τοῖνυν οἱ βάρβαροι, καὶ ταφῆς ἀμοιρήσαντες τοῖς θηρίοις γίνονται κατὰ βῶμα. τοῦτο ἀκούσας ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων γυναικεῖαν ἐσθῆτα τῷ Βαράμ ἐξέπεμψεν· καὶ τῆς στρατηγίας τοῦτον ἀπέπαυσεν. νεωτερίζει τοῖνυν ὁ Βαράμ, καὶ πρὸς τυραννίδα χωρεῖ· καὶ ἀνθιβρίζει διὰ γραμμῶν τὸν Ὀρμισδαν, ἐπιγράψας

რომაული ჯარი და უვარგისნი ბარგთან დასტოვა; ათი ათასი რჩეული ჯარისკაცი თან წაასხა და ბარბაროსების წინააღმდეგ გაილაშქრა; ხოლო ამათგან ორ ათასს უბრძანა ჯარის წინ დაწინაურებულიყვნენ; ესენი წააწყდნენ სპარსელთა ჯარის დაწინაურებულ ნაწილებს, აოტეს ისინი და ყველანი ამოჟლიტეს. გაქცევის დროს ციცაბო ადგილი შეხვდათ მათ (სპარსელებს), აქ მოიმწყვდიეს ისინი რომაელებმა და ამოჟლიტეს; რომაელები ბარბაროსების ბანაკამდე მივიდნენ, ისე რომ თვით ბარამიც მოიყვანა ამ გარემოებამ განცვიფრებაში.

ეს რომ გაიგო რომანოზმა, ბანაკი გაამხნევა, და დარაზმა ჯარი ალბანიის დაბლობში.

ბარამი ფიქრობდა მოტყუებით მოეგო ომი, მაგრამ განზრახვა გაუტუღდა: რომანოზმა საკმაო გამჭრიახობა გამოიჩინა. როდესაც ისინი ერთმანეთს შეხვდნენ, მრავალი ბარბაროსი მოისრა და რომაელებს ხვდათ გამარჯვება; ბარბაროსებს საჭურველი მოხსნეს და გვამები მხეცებს გადაუგდეს საჯიჯგნელად, ისე რომ საფლავი არ აღირსეს. ეს რომ შეიტყო სპარსელთა მეფემ, ვერ აიტანა ეს სირცხვილი და ბარამს ქალის კაბა გაუგზავნა და სარდლობაც ჩამოართვა მას. ამიტომ ბარამმა აჯანყება მოაწყო და ტირანობა განიზრახა. მანაც, თავისი მხრით, წერილის საშუალებით გალანძლა

τήν ἐπιστολήν· Ὀρμίδῳ, τῆ Μυ-
 γατρὶ Χοσρόου, ὁ Βαράμ ταῦτα
 ἐπιστέλλει (de Boor 261,27
 —263,19).

ჰორმიზდა და მისწერა მას შემ-
 დეგი წერილი: «ჰორმიზდას, ხოს-
 როს ქალიშვილს, ბარამი უთვლის
 შემდეგს...».

ირაკლი კეისრის ლაშქრობანი

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან ირაკლის მეფობის
 6114 614 (622) 13

Τούτω τῷ ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ
 ιε', ἰνδικτιῶνος ια', ἀπάρας ὁ
 βασιλεὺς Ἡράκλειος τῆς βασιλι-
 δος πόλεως κατὰ τάχος ἀφίκετο
 εἰς Ἀρμενίαν. Χοσρόης δὲ ὁ
 τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἀπέστειλε
 τὸν Σαρβαναζᾶν¹ σὺν τῷ ἑαυτεῖν
 στρατῷ εἰσβαλεῖν εἰς τὴν Ῥω-
 μαίων γῆν. Ἡράκλειος δὲ ἔγρα-
 φε πρὸς Χοσρόην, ἣ τὴν εἰρήνην
 ἀσπάσασθαι, ἣ ἑαυτὸν εἰς τὴν
 Περσίδα σὺν τῷ ἑαυτεῖν στρατῷ
 εἰσβαλεῖν. ὁ δὲ Χοσρόης οὕτε
 τὴν εἰρήνην ἠσπάζετο, οὕτε τι
 τῶν λόγων² ἤγγετο, ὅτι Ἡράκλειος
 τελευτᾷ τῆ Περσίδι πλησιάσαι. ὁ
 δὲ βασιλεὺς τῆ εἰκόστη τῶν Ἀπ-
 ριλλίου μηνὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν
 Περσίδα, καὶ μαθὼν τοῦτο Χο-
 σρόης τὸν Σαρβαναζᾶν ὑποστρέψαι
 ἐκέλευσεν· καὶ ἐπισυναῖξας³ ἐκ
 πάσης τῆς Περσίδος τὰ ἑαυτεῖν
 στρατεύματα, καὶ παραδοὺς αὐτὰ
 τῷ Σάιν κατὰ τάχος ἐνωθῆναι

ამ წელს, მარტის თვის 15-ს,
 მე-11 ინდიქტიონს, ირაკლი მეფე
 გაემართა სატახტო ქალაქიდან და
 სასწრაფოდ წივიდა არმენიაში.
 სპარსელთა მეფემ ხოსრომ გააგ-
 ზავნა სარვარაზა თავისი ჯარი-
 თურთ და დაავალა შეჭრილიყო
 რომაელთა ქვეყანაში. ირაკლიმ
 მისწერა ხოსროს, ან ზავი მოით-
 ხოვე ან ეხიდავ მთელი ჩემი ჯა-
 რით სპარსეთში შემოვიჭრებო.
 ხოსრომ კი არც ზავი მოითხოვა,
 არც უურადლება მიაცქია იმ მუ-
 ქარას, რომ ირაკლი სპარსეთს
 მიადგებოდა. ირაკლი მეფე აპრი-
 ლის თვის ოცს შეიჭრა სპარსეთში
 და, ხოსრომ რომ გაიგო ეს, უბრ-
 ძანა სარვარაზას უკან გაბრუნებუ-
 ლიყო; მან მთელი სპარსეთიდან
 შეჰყარა თავისი ჯარები, ჩააბარა
 ისინი საინს, უბრძანა სასწრაფოდ
 შეერთებოდა სარვარაზას, და ასე
 გაელაშქრა მეფის წინააღმდეგ.
 ირაკლიმ მოუხმო თავის ჯარებს,

¹) Σαρβαζᾶν g, Σαρβαναζᾶν h, Sarmanazan A n a s t. (ქვემოთაც ასე-
 თი ვარიანტებია).

²) τῶν λόγων gh.

³) καὶ ἐπισυναῖξας—προσέταξε აკლია em.

αὐτὰ τῶν Σαρβαραζῶν προσέτα-
 ξε· καὶ οὕτω χωρήσαι κατὰ τοῦ
 βασιλέως. Ἠράκλειος δὲ προσ-
 καλεσάμενος τὸ ἔχουστὸν στρατεύ-
 μα, λόγοις παραινετικοῖς διήγει-
 ρεν αὐτούς, λέγων· ἄνδρες, ἀδελ-
 φοί μου, λάβωμεν εἰς νοῦν τὸν
 τοῦ θεοῦ φόβον, καὶ ἀγωνισώ-
 μεθα τὴν τοῦ θεοῦ ὑβρίν ἐκδι-
 κῆσαι. στῶμεν γενναίως κατ' ἐχ-
 θρῶν τῶν πολλὰ δεινὰ χριστιαν-
 οῖς ἐργασαμένων. αἰδεσθῶμεν
 τὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοδέσποτον
 κράτος, καὶ στῶμεν κατ' ἐχθρῶν
 δυσσεβῶς ὀπλισμένων. λάβωμεν
 πίστιν τῶν φόνων φονεύτριαν. ἀνα-
 λογιώμεθα ὅτι ἔνθεν ἐσμέν τῆς
 τῶν Περσῶν γῆς καὶ μέγαν¹ κίν-
 δυον φυγὴ φέρει. ἐκδικήσωμεν
 τὰς φθοράς τῶν παρθένων, τὰ
 τετυγημένα μέλη τῶν στρατιωτῶν
 ἡμῶν ἑρῶντες ποινήσωμεν τὰς
 καρδίας. οὐκ ἔστιν ἄμισθος ὁ
 κίνδυνος, ἀλλ' αἰώνιου ζώης πρό-
 ξενος· στῶμεν ἀνδρείως, καὶ κύ-
 ριος ὁ θεὸς συνεργήσει ἡμῖν, καὶ
 ὀλέσει τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν“.
 ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοῦ
 βασιλέως παραινέσαντος τῶν λαῶν,
 ἀπεκρίθη αὐτῶν εἰς ὑπὲρ πάντων·
 „ἦπλωσας ἡμῶν τὰς καρδίας, δέ-
 σπῶτα, τὸ σὸν πλατύναις ἐν πα-
 ραινέσει στόμα. ὤξυναν οἱ λόγοι
 σοῦ τὰ ξίφη ἡμῶν, καὶ ἔμψυχα
 ταῦτα εἰργάσαντο ἀνεπτέρωσας
 ἡμᾶς διὰ τῶν ῥημάτων σοῦ.

ქება შეასხა მათ და უთხრა: „მე-
 ბო, ვაჟკაცო, ვიქონიოთ ღვთის
 შიში და ვიბრძოლოთ ღვთის შეუ-
 რაცხოფისათვის საზღვევად. გუ-
 ლადად დავხვდეთ მტერს, რო-
 მელმაც მრავალი საშინელება
 დაატეხა თავს ქრისტიანებს. სირ-
 ცხვილისაგან დავიცვათ რომაელ-
 თა თავისუფალი სახელმწიფო,
 და მედგრად გაუშვლავდეთ მტერს,
 რომელიც ურცხვად ჩამჯდარა ია-
 რალში. შევიარაღდეთ რწმენით,
 რომელიც ყოველგვარი სიკვდილის
 დამთრგუნველია, გვახსოვდეს, რომ
 შიგ სპარსეთში ვიმყოფებით და დი-
 დი საფრთხე მოელის იმას, ვინც ვაქ-
 ცევას გაბიდავს. შური უნდა ვი-
 ძიოთ ქალწულთა გახრწნისათვის;
 ჩვენი ჯარისკაცების დაკოდილი
 სხეულების შემხედვარათ გულები
 უნდა გვიკვდებოდეს. ჩვენი გამო-
 ვიდილი საფრთხე დაუჯილდოვებ-
 ლი კი არ რჩება, არამედ ის საუ-
 კუნო დიდებას იხვეკს. ვაჟკაცუ-
 რად მოვიქცეთ, უფალი ღმერთიც
 ჩვენი შემწე იქნება და ჩვენს
 მტრებს მოსპობს“. ასეთი და ბევ-
 რი სხვა სიტყვებით ამხნევებდა მე-
 ფე ხალხს; ხალხიდან წამოდგა
 ერთი კაცი და უპასუხა მას: „გულს
 მოგვეშვა, ბატონო, როგორც კი
 გააღე პირო ჩვენდა გასამხნევებ-
 ლად; შენმა სიტყვებმა გალესეს
 ჩვენი მახვილები და სული ჩაბე-
 რეს მათ; ფრთები შეგვასხეს შენ-
 მა სიტყვებმა. ვწითლდებით სინ-

1) μέγαν] μέγα codd.

ἐρρυθριώμεν σὲ θεωροῦντες, προά-
 γοντα ἡμῶν ἐν ταῖς μάχαις, καὶ
 ἐπόμεθα ἐν πᾶσι τοῖς σοῖς κελύσ-
 μασιν¹. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναλα-
 βῶν τὸ στράτευμα, εὐθύς ἐν τῇ
 ἐνδοτέρᾳ Περσίδι ἐχώρησεν, πυρὶ
 καταφλέγων τὰς πόλεις² καὶ τὰς
 κώμας· καὶ γίνεται τι θαῦμα
 φοβερόν. ἐν γὰρ τῇ θερυνῇ τρο-
 πῇ ἀήρ γέγονε ὀροσῶδης, ψυχα-
 γῶν τὸν τῶν Ῥωμαίων στρα-
 τόν, ὥστε ἀγαθὰς ἐλπιδὰς ἀνα-
 λαβεῖν αὐτούς.

Ἀκούσας δὲ Ἡράκλειος, ὅτι
 Χοσρόης ἐν Γαζακῷ τῇ πόλει
 ἐστὶν σὺν τεσσαράκοντα χιλιάσιν
 ἀνδρῶν πόλεμιστῶν, ὤρμησε
 κατ' αὐτοῦ· καὶ προπέμψας τινὰς
 τῶν ὑπ' αὐτὸν Σαρακηνῶν προ-
 τρέχειν, συναντῶσι τῇ τοῦ Χοσ-
 ρόου βίβλῃ, καὶ τούτων τοὺς μὲν
 ἀνείλον, τοὺς δὲ πεδήσαντες σὺν
 τῷ στρατηγῷ αὐτῶν τῷ βασι-
 λεῖ προσήνεγκαν. τοῦτο μαθὼν
 Χοσρόης καταλιπὼν τὴν πόλιν
 καὶ τὸ στράτευμα φυγῇ ἐχρή-
 σατο. ὁ δὲ Ἡράκλειος ἐπιδιώξας,
 τοὺς μὲν φθάσας³ ἀνείλεν, οἱ δὲ
 λοιποὶ φυγόντες διεσκεδάσθησαν·
 καὶ καταλαβὼν ὁ βασιλεὺς τὴν
 Γαζακῶν⁴ πόλιν (ἐν τοῖς ταύτης
 προαστείσι⁴ ἀνελάμβανε τὸν στρα-
 τὸν αὐτοῦ. οἱ δὲ καταφυγόντες

ცხვირისაგან, რომ ვხედავთ, რომ
 ბრძოლებში წინ მიგვიძღვები, და
 ჩვენც ყველა შენ ბრძანებას და-
 ვემორჩილებით*. მეფემ წაიყვანა
 ჯარი და სწრაფად გადავიდა
 შიდა სპარსეთში: ცეცხლში ხვევ-
 და ქალაქებსა და სოფლებს. მოხ-
 და საკვირველი სასწაული: ჰაზა-
 ნაქება ზაფხული იყო და ჰაერი
 ისე გაიქონთა სისველით, რომ
 რომელითა ჯარს სული მოათქმე-
 ვინა და კეთილი იმედები ჩაუხერ-
 ვა მათ.

ირაკლიმ გაიგო, ხოსრო ქალაქ
 ვანდაკში არის ორმოცი ათასი
 მეომრითურთო, და გაემართა მის
 წინააღმდეგ. წინ გაუშვა დასახვე-
 დრად რამდენიმე მის ხელქვე-
 ვით მყოფი სარკინოზთავანი; ისი-
 ნი წააწყდნენ ხოსროს მცველ
 რაზმს, ზოგიერთი ამ დარაჯთავან
 მოკლეს, ზოგიც შებოროტეს და
 მათი სარდლითურთ მეფეს მოჰ-
 გვარეს. ეს რომ გაიგო ხოსრომ,
 დასტოვა ქალაქიც და ჯარიც და
 გაიქცა. ირაკლი დაედევნა მათ:
 ზოგიერთებს დაეწია და დახოცა,
 ხოლო დანარჩენები გაიქცნენ და
 დაიფანტნენ. ამის შიშდგ მეფე
 რომ ვანდაკელთა ქალაქს იღებდა,
 მან ქალაქის სანახებში მისი (ხო-
 სროს) ჯარი ჩაიგდო ხელთ. მისკენ
 გამოქცეული სპარსელები ამბობ-

¹) πόλεις| χώρας gh.

²) φθάσας აკლია m.

³) Γαζακῶ codd., Gazacensium Anast.

⁴) ἐν τοῖς ταύτης προαστείσι — τὴν πόλιν დამატებულია ანასტასიის
 თარგმანიდან.

πρὸς αὐτὸν Πέρσαι ἔλεγον, ὅτι
 φυγῶν ὁ Χερσρόης πυρὶ ἀνήλωσε
 πάντα τὰ λήϊα ἐν ἐκείνοις τοῖς
 τόποις ἐλθὼν εἰς Θηβαρμαῖς
 τὴν πόλιν) ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐν ἣ
 ὑπῆρχεν ὁ ναὶς τοῦ Πυρὸς καὶ
 τὰ χρήματα Κροίσου τοῦ Δυδῶν
 βασιλέως, καὶ ἡ πλάνη τῶν ἀν-
 θράκων. ταῦτα λαβὼν ἐπὶ Δαστα-
 γερὸ ἐχώρει. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπά-
 ρας ἀπὸ Γαζακῶν¹ καταλαμβάνει
 τὴν Θηβαρμαῖς· καὶ εἰσελθὼν ἐν
 ταύτῃ πυρὶ ἀνήλωσε τὸν τοῦ Πυ-
 ρὸς ναὸν καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν
 πυρὶ ἀναλώσας κατεδίωκεν ὀπίσω
 Χερσρόου ἐν τοῖς στενοῖς τῆς τῶν
 Μήδων χώρας, καὶ ἐν ταύταις
 ταῖς δυσχωρίαις τόπον ἐκ τόπου
 ὁ Χερσρόης ἤμειβεν· καὶ ὁ Ἡρά-
 κλειος τοῦτον διώκων πολλὰς πό-
 λεις ἐπόρθησε καὶ χώρας. χειμῶ-
 νος δὲ καταλαβόντος, βουλήν
 ἐποιεῖτο πρὸς παραχειμάσαι μετὰ
 τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἔφα-
 σκον ἐν Ἀλβανίᾳ, οἱ δὲ κατ' αὐ-
 τὸν εἰσβαλεῖν τὸν Χερσρόην. ὁ δὲ
 βασιλεὺς ἐκέλευσε τὸν λαὸν ἀγνί-
 ζεσθαι τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἀνίστας
 τὰ τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια εὖρειν
 ἐπιτρέποντα αὐτῷ ἐν Ἀλβανίᾳ πα-
 ραχειμάσαι. εὐθέως οὖν ἐπιτρέψας,
 ὤρμησεν ἐν Ἀλβανίᾳ. ἐν δὲ τῷ
 μεταξὺ τῆς ὁδοῦ ἔχων πολλὴν
 αἰχμαλωσίαν Περσῶν σὺν αὐτῷ
 οὐκ ὀλίγας ἐπιδρομὰς ὑπὸ τῶν
 Περσικῶν στρατευμάτων ἐδέχετο·

დნენ: ხოსრო რომ ვაძინა
 ცეცხლს მისცა მთელი ნათესები იმ
 ადგილებშიო და მივიდა აღმოსა-
 ვლეთის ქალაქ თებარმაისში, სა-
 დაც იმყოფებოდა „ცეცხლის“ ტა-
 ძარი, ლიდრელთა მეფის კრეზეს
 განძები და დამალული ანთრაკი;
 ყველაფერი ეს მან წამოიღო და
 დასტაგერდისკენ გაემართა. ხოლო
 შიშველ მეფემ, განძაკი რომ დას-
 ტოვა, თებარმაისი აიღო; შევიდა
 თვით ქალაქში და ცეცხლს მისცა
 „ცეცხლის“ ტაძარი და, გადას-
 წვა რა მთელი ქალაქი, ზურგი-
 დან სდია ხოსროს მიდრეღო ქვეყ-
 ნის ვიწროებებში, და ხოსრო ამ
 ძნელსაველ ადგილებში ადგილი-
 დან ადგილში გადადიოდა: ირა-
 კლიმ ხოსროს დევნის დროს მრავალი
 ქალაქი და სოფელი მოსრა.
 ზამთარი რომ დადგა, ბქობა გა-
 მართა, თუ სად დაეხამთრა ჯარ-
 თან ერთად; ზოგიერთები ამბობ-
 დნენ ალბანიაში დავიხამთროთო,
 სხვები კიდევ მოითხოვდნენ თვით
 ხოსროს წინააღმდეგ გავიქრათო.
 მეფემ მოუწოლა სამი დღის გან-
 მაგლობაში ღვთაებრივი განწმენ-
 და ჩაეტარებინათ, მერმე გადაშა-
 ლა ღმრთის სახარებანი და ამოი-
 კითხა იმის მიხედვით, რომ მის-
 თვის ალბანიაში დახამთრება იყო
 ნებადართული. მან მაშინვე გას-
 ცა სათანადო განკარგულებები და
 გაემართა ალბანიაში. გზაზე მან
 ბევრი სპარსელი დაატყვევა და

1) Γαζακῶν codd.

αὐτὸς δὲ τῆ τοῦ θείου συνεργίᾳ
νίκην κατὰ πάντων ἤρατο. χει-
μῶνος δὲ σφοδρῶν ἐπιπεσόντος
αὐτῷ ἐν τῇ ὁδοῦ καὶ κρύου,
φθάσας αὐτὸς ἐν Ἀλβανίᾳ πεν-
τήκοντα χιλιάδας δεσμῶν ἔχων,
τούτους τῆ εὐσμπασήτηρ αὐτοῦ
καρδίᾳ ἐλεήσας τῶν δεσμῶν ἔλυ-
σεν, καὶ ἐπιμελείας καὶ ἀναπαύ-
σεως μετεδίδου ὥστε πάντες μετὰ
δακρύων τούτην ἡσχόντες ῥύστη
γενέσθαι καὶ τῆς Περσίδος τὸν
κοσμηθεῖρον ἀνελόντι Χριστόν
(de Boor 306,19—308,25).

თან წაასხა, სპარსული ჯარები
საგანაც არა მცირედი შეტევები
განიცადა; ღმრთის შეწევნით მან
ყველგან გამარჯვება ჰპოვა. ზამ-
თარი ძლიერ სუსხიანი და ყინვია-
ნი იყო ამ გზაზე, და, ალბანიიში
რომ მიადწია ორმოცდაათი ათასი
შებოტილი სპარსელი, შემწყალე
გულით შეიცოდა ესენი, ბოტი-
ლები შეხსნა მათ და ნება მისცა
დაესვენათ და თავისთვის მოე-
ლოთ: სპარსელები ყველანი იცრე-
მლებოდნენ და ემუღარებოდნენ
მხსნელად მოვლინებოდა სპარსეთს
და მოესპო ქვეყნის ამომგლები ხოსრო.

ლავები, აბაზგები და იბერიელები ირაკლის ჯარში

ირაკლის მეფობის 14 (623)

Τούτῳ τῷ ἔτει Χριστὸς ὁ τῶν
Περσῶν βασιλεὺς Σαραβλαγγᾶν¹
προεβάλετο στρατηγόν, ἀνδρα
δραστήριον καὶ τύφῳ πολλῷ
ἐπηρμένον· καὶ παραδούς αὐτῷ
στρατὸν τοὺς λεγομένους Χοσ-
ρογγέτας καὶ Περοζίτας ἐν Ἀλ-
βανίᾳ ἔστειλε κατὰ Ἡρακλείου.
εἰσβαλόντες δὲ δι᾽ τὰ ἄκρα τῆς
Ἀλβανίας, οὐκ ἐθάρρησαν κατὰ
πρόσωπον τοῦ βασιλέως πρὸς
πέλεμον στήναι· ἀλλὰ τὰς ἐπὶ
Περοίδα ἀγούσας κλεισούρας ἐκ-
ράτησαν, νομίζοντες τοῦτον λο-
χῆσαι. ὁ δὲ Ἡράκλειος ἅμα ἔαρι
ἀπάρας τῆς Ἀλβανίας δι' ὑπῆλων
πεδίων, καὶ τὰς τροφὰς θαψιλῶς
εὐπορούντων τὴν πάροδον ἐπειεί-

ამ წელს სპარსელთა მეფემ ხო-
სრომ სარდლად დანიშნა სარა-
ბლანგა, კარგი მეომარი და თა-
ვისთავზე დიდი წარმოდგენის მქო-
ნე. ჩააბარა მას ჯარი ეგრეთწო-
დებული ხოსროვეგეტებისა და პე-
როზიტებისა და ალბანიიში გააგ-
ზავნა ირაკლის წინააღმდეგ. ისინი
ალბანიის მალლობებზე აიჭრნენ,
მაგრამ მეფის პირისპირ ბრძოლის
გამართვა ვერ გაბედეს. სამაგიე-
როდ დაიჭირეს სპარსეთში შემე-
ვალი ვიწრობები და ფიქრობ-
დნენ აქ ჩასაფრებას. გაზაფხული
რომ დადგა, ირაკლიმ დასტოვა
ალბანია და ფართოდ გაშლილი
და უხვი მოსავლით განთქმული
ველებით გასწია სპარსეთში, თუმ-

1) Σαραβλάγγαν em, Σαραβλαγγᾶν gh.

τό ἐπὶ Περσίδα, εἰ καὶ μήκους διά-
 στημα πολλῆ ὁδῷ ἦγυεν. ὁ δὲ
 Σαραβλαγγᾶς¹ διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ,
 ὡς διὰ συντόμου ἦλαυνεν, τοῦ
 προλαβεῖν αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ Περ-
 σίδος. Ἡράκλειος δὲ παρήγει
 τῷ λαῷ λέγων „γνώμεν, ἀδελφοί,
 ὡς ἡ στρατιὰ τῶν Περσῶν ἐν
 τοῖς δυσβάτοις τόποις πλανωμένη,
 τοὺς τε ἴππους αὐτῶν παραλύει
 καὶ αὐτοὺς ἐκνευροῖ. ἡμεῖς δὲ
 σπεύσωμεν κατὰ Χοσρόου χωρη-
 σαι ἐν πολλῷ τάχει, ὥστε ἐκ τοῦ
 ἀπροσδοκῆτου ἐπιπεσόντες αὐ-
 τὸν θορυβήσωμεν“. ὁ δὲ λαὸς
 οὐ συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι,
 μάλιστα οἱ τῶν Δαζῶν² καὶ τῶν
 Ἀβασγῶν³ καὶ τῶν Ἰβήρων σύμ-
 μαχοι. ἐντεῦθεν ἐν συμφοραῖς
 περιπίπτουσιν. κατέλαβε γὰρ Σαρ-
 βαραζᾶς μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ
 οὗς ἐξώπλισε Χοσρόης πάσῃ ду-
 νάμει καὶ ἀπέστειλε κατὰ Ἡρακ-
 λείου διὰ τῆς Ἀρμενίας. Σαραβ-
 λαγγᾶς δὲ ἠκολούθει ἐκ τῶν ὀπισ-
 θεν αὐτοῦ καὶ οὐ συνέβαλεν αὐ-
 τῷ ἐκδεχόμενος ἐνωθῆναι τῷ
 Σαρβαραζᾶ⁴ καὶ οὕτω τὸν πόλε-
 μον συστήσασθαι. γόνοντες δὲ οἱ
 Ῥωμαῖοι τὴν ἔφοδον τοῦ Σαρβα-
 ραζᾶ εἰς δεξιάν ἐτρέπησαν, καὶ
 τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως προτέπε-
 σον⁵ δάκρυσι μετανοοῦντες διὰ τὴν
 κακῶς γενομένην αὐτῶν παρα-

ცა დიდი მანძილების გავლენა
 დებოდა. სარაბლანგა კი გაემარ-
 თა ვიწრობებით, როგორც მოკლე
 ვზით, რათა დაესწრო ირაკლის-
 თვის და მასზე უფრო აღრე მი-
 სულიყო სპარსეთში. ირაკლიმ
 გასაზნევევებლად შემდეგი სიტყვე-
 ბით მიმართა ჯარს: „ჩვენ ვიცით
 ძმებო, რომ სპარსელთა ჯარები
 ძნელსავალ ადგილებში დაეხეტე-
 ბიან, რომ მათ თავიანთი ცხენები
 ძალზე მოქანცეს და დაასუსტეს.
 ჩვენ უნდა ვეცადოთ დიდი სისწ-
 რაფით გავემართოთ ხოსროს წი-
 ნააღმდეგ, რათა მოულოდნელად
 დავესხათ თავს და თავზარი დავს-
 ცეთ მას“. მაგრამ ჯარმა არ დაუ-
 კირა მას ამაში მხარი, განსაკუთ-
 რებით არ რაღთანხმნენ მისი მოკავ-
 შირეები ლაზთაგან, აბაზგ-
 თაგან და იბერიელებთაგან.
 ამის გამო ისინი დიდს გასაჭირში
 ჩავარდნენ. სარბარაზამ ხომ წაას-
 ხა თავისი ჯარი და მთელი ის ნა-
 წილები, რომლებიც ხოსრომ საომ-
 რად გაამზადა, და არმენიის ვზით
 გაემგზავრა ირაკლის წინააღმდეგ,
 ხოლო სარაბლანგა კვალ-და-კვალ
 მისდევდა მას (ინაჩის) ზურგიდან,
 მაგრამ არ შეტაკებია მას, რადგან
 ცდილობდა შეერთებოდა სარბარა-
 ზას და ისე გაემართა ბრძოლა. რო-
 მაელებმა რომ გაიგეს სარბარაზას
 მოახლოვების შესახებ, შეშინდნათ,

1) Σαραβλαγγᾶς g, Σαραβαγγᾶς h.
 2) Δάζων h. — 3) Ἀβάσγων m.
 4) Σαραβαράζα em.
 5) προσέπεσαν eghm.

κοήν, γρόντες οἶον κακόν ἐστι δοῦ-
λον μὴ εἶκαιν¹ τοῖς τοῦ δεσπότητος
βουλεύμασιν· καὶ ἔλεγον· «τὴν χει-
ρά σου, δέσποτα, πρὶν ἀπολέσθαι
ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους· εἴκομεν² γάρ
σοι, ἐν οἷς ἂν κελύξης». τότε ὁ
βασιλεὺς ἔσπευσε συμβαλεῖν τῷ
Σαραβλαγγᾶ, πρὶν ἠένωθῆναι τῷ
λαῷ τοῦ Σαρβραζᾶ, καὶ πολλὰς
ἐκδρομάς κατ' αὐτοῦ ποιησάμε-
νος ἐν νυκτί τε καὶ ἡμέρα, εἰς
δειλίαν αὐτὸν κατέστησεν· καὶ
ἔπειθεν ἀμφοτέρους εἰσᾶσαι κατὰ
Χοσρόου μετὰ σπουδῆς ἠλαυνεν.
αὐτομλῶσι δὲ δύο τῶν Ῥω-
μαίων πρὸς τοὺς Πέρσας, καὶ
πεῖθουσιν αὐτοὺς ἐκ δειλανδρείας
φεύγειν τοὺς Ῥωμαίους. ἦλθε δὲ
αὐτοῖς καὶ φήμη ἑτέρα, τὸν Σάϊν
στρατηγὸν Περσῶν καταλαμβάνειν
μεθ' ἑτέρου στρατεύματος
εἰς βῆθειαν· καὶ τοῦτο μαθόν-
τες Σαραβλαγγᾶς τὸ καὶ Σαρ-
βραζᾶς ἠγωνίσαντο προσβαλεῖν
τῷ Ἡρακλείῳ πρὸς πόλεμον,
πρὶν ἢ φθᾶσαι τὸν Σάϊν καὶ τῆς
νίκης εἰς ἑαυτὸν μετενεγκεῖν τὸ
κλέος. πιστεύσαντες δὲ καὶ τρεῖς
αὐτομόλις, ἐχώρησαν κατὰ
Ἡρακλείου· καὶ πλησιάσαντες
αὐτῷ ἠπλήκυσαν βυλόμενοι
ἅμα τῷ πρῶτῃ συμβαλεῖν. ὁ δὲ
Ἡράκλειος ἀπάρας ἀπὸ ἐσπέ-
ρας, ᾤδευσε δι' ἄλλης τῆς νυκτός·
καὶ μικρὰν γενόμενος ἀπ' αὐτῶν
εὐρών τε πεδῖον χλοηφόρον ἠπ-

უეხებში ჩაუვარდნენ მეფეს და დე-
რემლებულნი ინანიებდნენ თავიანთ
ბოროტ ურჩობას და აღიარებდ-
ნენ, თუ რაოდენ ბოროტია მონა,
როდესაც ის არ ემორჩილება ბა-
ტონის რჩევას. „შენი ხელი გამო-
ვიწორე, ბატონო, სანამ გავწყ-
დებოდეთ უბედურები; მზადა ვართ
დაგემორჩილოთ, რასაც გვიბრძა-
ნებ“. მაშინ მეფემ სცადა შეებოდა
სარაბლანგას, სანამ ის შეუერთდე-
ბოდა სარბარაზას ჯარს, და რამ-
დენჯერმე მიიტანა იერიშები ორ
წინააღმდეგ, ღამითაც და ღამისი-
თაც, და ღიღს შიშში ჩააგდო ის;
ორივენი რომ უკან მოიტოვა,
სწრაფად გაემართა ხოსროს წი-
ნააღმდეგ. ორი რომაელი გაიქცა
სპარსელებთან და არწმუნებდნენ
მათ—რომაელებს შეეშინდათ და
გაიქცნენ. სპარსელებს მოუვიდათ
აგრეთვე მეორე ცნობა: სპარსელ-
თა სარდალს საინს წამოუყვანია
მეორე ჯარი და დასახმარებლად
მოდისო. ეს რომ გაიგეს სარა-
ბლანგამ და სარბარაზამ, დაუჩქა-
რეს ირაკლისთან ომის გაჩაღებას,
სანამ საინი მოვიდოდა და გამარ-
ჯების სახელს თვითონ მიიკუთვ-
ნებდა, თანაც გამოქცეულ რომ-
აელებს დაუჯერეს და ირაკლის
წინააღმდეგ წავიდნენ, მიუახლო-
ვდნენ მას, ბანაკი გაშალეს და
ღიღით აღრე აპირებდნენ შეებმას.
ირაკლი დაიძრა თავისი აგრეიორან
საღამოთი და მთელი ღამე გზაში

1) ἦκαιν h. — 2) ἠκομεν ch.

λήκευσεν ἐν αὐτῷ. οἱ δὲ βάρβα-
 ροὶ νομίσαντες ἐκ δειλίας φεύ-
 γειν ἀκόσμως ἤλαυνον τοῦ κα-
 ταλαβεῖν αὐτὸν. αὐτὸς δὲ ὑπαν-
 τήσας αὐτοῖς ἐκρότησε πῶλεμον
 κατ' αὐτῶν καταλαβῶν δὲ βου-
 νόν τινα ἀλσῶδη καὶ ἐπισωρεύ-
 σας τὸν λαὸν αὐτοῦ τῆ τοῦ θεοῦ
 συνεργίᾳ τρέπει τοὺς βαρβάρους¹,
 καὶ τούτους διὰ τῶν φαράγγων
 διώξας πληθὺς πολὺ ἀνείλεν.
 (πίπτει² δὲ καὶ ὁ Σαραβλαγγᾶς
 ξίφει πληγεὶς τὸ νῶτον.) καὶ τού-
 τῶν μεταξὺ τῶν ἀγῶνων ὄντων,
 ἔφθασε καὶ ὁ Σάϊν σὺν τῷ ἑαυ-
 τοῦ στρατῷ, καὶ τούτων τρεψά-
 μενος ὁ βασιλεὺς καὶ πολλοὺς ἐξ
 αὐτῶν ἀνελὼν τοὺς λοιποὺς
 διέσπειρε φεύγοντας· παρέλαβε
 δὲ καὶ τὸ τοῦλδον αὐτῶν ὁ δὲ
 Σαρβαραζᾶς ἐνωθεῖ; τῷ Σάϊν
 ἐπεσύναξε τοὺς σωθέντας βαρβά-
 ρους· καὶ πάλιν διενόουντο κατὰ
 Ἡρακλείου χωρεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς
 ἐπὶ τὴν τῶν Οὐγγῶν χώραν καὶ τὰς
 τούτων δυσχωρίας³ ἤλαυνεν ἐν τε
 τραχέσι τόποις καὶ δυσβάτοις. οἱ
 δὲ βάρβαροι ὀπίσω αὐτοῦ ἤκο-
 λούθουν. οἱ δὲ Λαζοὶ ἅμα τ. ἰς
 Ἄβασγοῖς δειλιάσαντες ἀπέσπα-
 σαν ἑαυτοὺς τῆς τῶν Ῥωμαίων
 συμμαχίας καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν
 χώραν ἀνεχώρησαν (de Boor
 308,27—310,23).

იყო; მათგან რომ უკვე შორს იყო,
 მოძებნა ერთი ამწვანებული მინ-
 დორი და ვაშალა ბანაკი. რადგან
 ბარბაროსებს ეგონათ, შეეშინდა
 და გიქცაო, უმწყობროდ გაემარ-
 თინნ მის მოსახელთებლად. ირა-
 კლი კი დაუხვდა მათ და ომი
 გააჩალა მათ წინააღმდეგ, მან
 მოაქუჩა იქ თავისი ჯარი, ღმრთის
 თანადგომით მოიგერია ბარბარო-
 სები, ნაპრალ ნაპრალ სდია მათ
 და კარგა ბლომიდაც გაუღიტა.
 ამ ბრძოლაში დაეცა სარაბლანგაც,
 რომელსაც ზურგი გაუპეს მახვი-
 ლით. შუა ბრძოლაში რომ იყვნენ,
 მოვიდა საინიც თავისი ჯარით;
 ესეც მოიგერია მეფემ: ბევრი მისი
 კახიდან დახოცა, დანარჩენები გააქ-
 ცია და გაფანტა; მათი ბარგიც
 ხელში ჩაიგდო. სარბარაზა შეუერ-
 თდა საინს და თავი მოუყარა გა-
 დარჩენილ ბარბაროსებს; ისინი
 კვლავ ფიქრობდნენ ირაკლის წი-
 ნააღმდეგ გამართულიყვნენ. ხოლო
 მეფე წავიდა ჰუნების ქვეყნისაკენ
 და ამათი ძნელსავალი აღვილები-
 საკენ, კლდოვანი და ძნელად გა-
 დასავალი გზებით. ბარბაროსები
 მას უკან დაედევნენ. ლაზებს
 და მათთან ერთად აბაზგებს
 შეეშინდათ და ისინი გამოეთიშნენ
 რომაელთა მოკავშირეობას და სა-
 კუთარ ქვეყანაში დაბრუნდნენ.

¹) τοὺς βαρβάρους] τοὺς Ἴβήρας c.

²) πίπτει — νῶτον დამატებულია ანასტასის თარგმანიდან.

³) τὰς δυσχωρίας] ხელნაწერებშია ταῖς δυσχωρίας. დე ბოორის ან-
 ოთი შესაძლებელია აქ უნდა ყოფილიყო κἀν ταῖς δυσχωρίας.

7. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

ირაკლი კეისარი საქართველოში

ირაკლის მეფობის
16 (625)

Τούτω τῷ ἔτει Χοσρόης, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, νέαν ἐποιήσατο στρατείαν στρατεύσας ξένους τε καὶ πολίτας καὶ οἰκέτας, ἐκ παντὸς γένους ἐκλογὴν ποιούμενος· καὶ ταύτην τὴν ἐκλογὴν τῷ Σάϊν παραδόντες στρατηγῷ ἄλλας τε ἢ χιλιάδας ἐκ τῆς φάλαγγος τοῦ Σαρβάρου ἐπιλογὴν λαβῶν τούτω συνήψε, καὶ ὠνόμασε χρυσολόγχεις· καὶ τούτους ἀπέστειλε κατὰ τοῦ βασιλέως. τὸν δὲ Σάρβαρον σὺν τῷ λοιπῷ αὐτῶν στρατῷ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέστειλεν, ὅπως τοὺς ἐκ δύσεως Ὀγγούς, οἷς Ἀβάρους¹ καλοῦσιν, Βουλγάρους τε καὶ Σκλάβους καὶ Γηπαΐδας συμφωνήσας κατὰ τῆς πόλεως χωρήσῃσι καὶ ταύτην πολιτορχήσῃσι. γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν εἰς τρεῖς διαιρέσεις ἐχώρισεν². καὶ τοὺς μὲν ἐξέπεμψεν εἰς τὸ φυλάξαι τὴν πόλιν, τοὺς δὲ παραδόντες Θεοδῶρω τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ κατὰ τοῦ Σάϊν πολεμεῖν ἐκέλευσεν· τὸ δὲ τρίτον μέρος αὐτὸς λαβῶν ἐπὶ Ἀζικὴν ἐχώρει· καὶ ἐν ταύτῃ διατριβῶν τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ἐφάσας, οἷς Χάζαρεις³ ὀνομάζουσιν, εἰς συμμαχίαν προσεκαλέσατο. ὁ δὲ.

ამ წელს სპარსელთა მეფემ ხოსრომ ახალი ლაშქრობა მოაწყო; მან სალაშქროდ განაწყო დაქირავებული უცხოელები, მოქალაქეები და საკუთარი ჯარისკაცები და მთელი ტომიდან შეკრიბა ჯარი. ეს ჯარი მან სარდალს საინს გადსცა. გარდა ამისა სარბარის ფალანგიდან გამოარჩია ორმოცდაათი ათასი კახიკაცი და მასვე შეუერთა და უწოდა მათ ოქროს-შუბონენები; აი, ესენი გაგზავნა ხოსრომ მეფის წინააღმდეგ, ხოლო სარბარი დანარჩენი ჯარითურთ გაგზავნა კონსტანტინეპოლის წინააღმდეგ იმ ანგარიშით, რომ მას დასავლეთის ჰუნენები, რომელთაც ავარებს უწოდებენ, მოერიგებინა ბულგარელებთან, სკლავებთან და გებიდებთან და ისინი წასულიყვნენ ქალაქის წინააღმდეგ, მისთვის ალყა შემოეგრტყათ. ეს რომ გაიგო მეფემ, სამ ნაწილად გაჰყო თავისი ჯარი: ერთი ნაწილი მან გაგზავნა ქალაქის დასაცავად, მეორე ჩააბარა თეოდორეს, თავის ძმას, და უბრძანა საინის წინააღმდეგ ებრძოლა. ხოლო მესამე ნაწილი თვითონ წაიყვანა და ლაზიკისკენ გაემართა; ლაზიკეში ყოფნის დროს მან მოკავშირეებად მოიწ-

1) Ἀβαρεις *gh.* — 2) ἐχώρησεν *cafhm.*

3) Χάζαρεις *c.*

Σάν ἄμα τῷ νεοσυλλέκτῳ¹ λαῶν καταλαβῶν τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν Θεόδωρον πρὸς πίλειμον ὠπλίσατο. τοῦ δὲ φεοῦ διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς πανυμνήτου θεοτόκου συνεργήσαντος, καὶ πολέμου κροτηθέντος, χάλαζα παραδόξως κατὰ τῶν βαρβάρων κατηγέθη καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐπάταξεν, ἣ δὲ τῶν Ῥωμαίων παρὰ ταξίς γαλήνης ἀπήλαυεν. τρέπουσι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Πέρσας καὶ ἀναιροῦσι πληθὺς πολλῶν. τούτο μαθὼν Χοσρόης ὠργίζετο κατὰ τοῦ Σάν. ὁ δὲ Σάν ἐκ πηλῆς ἀθυρίας νόσον ἐμπεισὼν ἐτελεύτησεν. τούτου δὲ τὸ σῶμα κελύσει Χοσρόου ἄλατι ταριχευθὲν πρὸς αὐτὸν ἐκομίσθη, καὶ τοῦτο νεκρὸν πολλαῖς αἰκίαις ὑπέβαλλεν.

Οἱ δὲ Χάζαροι διαρρήξαντες τὰς Κασπίας πύλας ἐν Περσίδι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀδραϊγᾶν² σὺν τῷ ἑαυτῶν στρατηγῷ Ζιέβηλ, δευτέρῳ ὄντι τοῦ Χαγάνου τῆ ἀξίᾳ· καὶ ἐν οἷς ἂν τόποις διέβαινον, τοὺς τε Πέρσας ἤχημαλῶτευσον καὶ τὰς πόλεις καὶ κώμας τῶν περὶ παρεδίδουν. ἀπάρας δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Λαζიკῆς τούτοις σιγήτησεν. ὁ δὲ Ζιέβηλ τοῦτον ἰδὼν καὶ προσ-

ვია აღმოსავლეთის თურქები, რომელთაც ხაზარებს ეძახიან. საინმა ახალშეკრებილი ჯარით შეუტია მეფის ძმას თეოდორეს და საომრად განემზადა. როდესაც ბრძოლა დაიწყო, ყოვლადსაქები ღვთისმშობლის ლოცვებითა და ღმერთის შემწევობით მოულოდნელად სეტყვა წამოვიდა ბარბაროსების წინააღმდეგ და მრავალი მათგანი მოსრა, რომელთა ჯარი კი სამშვიდობოს გავიდა. რომელებმა გააქციეს სპარსელები და მრავალი მათგანი გაჟლიტეს. ეს რომ გაიგო ხოსრომ, განრისხდა საინზე; საინი კი უკიდურესი სასოწარკვეთილებისაგან დაავადმყოფდა და გარდაიცვალა. ხოსროს ბრძანებით საინის სხეულს მარილი მოაყარეს და მას მიჰგვარეს, და იმნაც მიცვალებულის გვამს მრავალი შეურაცხყოფა მიაყენა.

ხაზარებმა გადმოლახეს კასპიის კარები და სპარსეთში, აღრაბიგანის² ქვეყანაში, შეიჭრნენ თავიანთი სარდლის ზიებელის მეთაურობით, რომელსაც თავისი თანამდებობით მეორე აღგილი ექირა ხვანის შემდეგ; რომელ აღგილებსაც გაივლიდნენ ხოლმე ისინი, ყველგან ატყვევებდნენ სპარსელებს და ქალაქებსა და სოფლებს ცეცხლში ხვევდნენ. მეფემ

1) νεοσυλλέκτῳ] θεοσυλλέκτῳ g.

2) Ἀδραϊγᾶν] Ἀδραῖγαν ay, Ἀδραῖγαν gh, Adrahigae ანასტ. შდ. პროკოპის Ἀδραβιγᾶνον, თეოფილაქტეს Ἀδραβιγᾶνον. ნიკიტორეს ქნოროგრაფში (ed. de Boor 17,10) სწერია Ἀδραβადιγᾶνον. დე ბორონი ფიქრობს, რომ თეთრანესაც ეწებოდა Ἀδραβιγᾶν.

δραμῶν κατασπάζεται αὐτοῦ τὸν
 τράχηλον καὶ προσκύνησεν αὐ-
 τόν, ἐρώντων τῶν Περσῶν ἐκ τῆς
 πόλεως τοῦ Τιφίλιος¹. πᾶς δὲ ὁ
 λαὸς τῶν Τούρκων εἰς γῆν πε-
 σόντες πρηγεῖς, ἐκταθέντες ἐπὶ
 στόμα τὸν βασιλέα ἐπιμῶν τιμὴν
 τὴν παρ' ἔθνεσι ξένην. ὁμοίως
 καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ πετ-
 ρῶν ἀναβάντες τῷ αὐτῷ σχήμα-
 τι ἔπεσον. προσήνεγκε δὲ ὁ Ζιέβηλ
 καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἀρχιγένειον²
 τῷ βασιλεῖ, ἡδυσόμενος τοῖς τού-
 του λόγοις καὶ ἐκπληττό εὖρος τὴν
 τε θέαν καὶ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ.
 ἐπιλεξάμενος δὲ ὁ Ζιέβηλ χιλιά-
 δας μ' ἀνδρῶν γενναίων ἔδωκε
 τῷ βασιλεῖ πρὸς συμμαχίαν καὶ
 αὐτὸς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν
 χώραν. τούτους δὲ λαβὼν ὁ βα-
 σιλεὺς κατὰ Χοσρόου ἐχώρει
 (de Boor 315,1—316,16).

(ინაჯიმ) დასტოვა ლაზიკე და
 ხაზარებთან შესახვედრად გაემართა.
 ზიებელმა რომ დაინახა ის, გაე-
 მართა მისკენ, კისერზე მოეხვია
 მას და თაყვანი სცა: სპარსელები
 კი ამას ყვირათერის ხედავდნენ ქა-
 ლაქ ტიფილისიდან. თურქთა
 მთელი ჯარი მიწაზე დაემხო; პი-
 რით დაემხვნენ და მეფეს მიუძღ-
 ნეს წარმართთა უჩვეულო პატივი.
 ამგვარადვე მათი უფროსებიც ქვის
 ლოდებზე ავიდნენ და იმავე წე-
 სით დაემხვნენ. გარდა ამისა ზიე-
 ბელმა, მეფის სიტყვებით ნასი-
 მოვნებმა და მისი გარეგნობით და
 გონიერებით გაკვირვებულმა, მიარ-
 თვა მას თავისი პირმშო ვაჟი.
 ზიებელმა აგრეთვე შეარჩია ორ-
 მოცი ათასი წარმოსადეგი კაცი
 და მისცა მას დასახმარებლად, თვი-
 თონ კი საკუთარ ქვეყანაში გაბ-
 რუნდა. მეფემ (ინაჯიმ) წაასხა ეს
 ხალხი და გაილაშქრა ხოსროს წინააღმდეგ.

იბერიელთა მთავარი ვარსამუსხე

დასაბამითგან ქვეყნისა ვანკაცებითგან ირაკლის მეფობის

6118

618 (626)

17

Πολλὰ δὲ σπαθία ἰλόχρυσα
 καὶ ζῶνας διαχρύσους καὶ μαρ-
 γαρίτας³ καὶ τὸ σκουτάριον τοῦ
 Ῥαζάτου ἰλόχρυσον ἔλαβον, ἔχον
 πέταλα ρκ', καὶ τὸ λωρίκιον αὐ-
 τοῦ ἰλόχρυσον ἔλαβον, καὶ τὸ

რომადირებმა ხელთ იგდეს მრავა-
 ლი მახვილი, მთლიანი ოქროსი,
 ოქრომკედლით მოქარგული სარტყ-
 ლები, მარგალიტები³, რაზატის
 ფარი, მთლად ოქროსი და ასოცი
 ფურცლის მქონე, მისივე აბჯარი,

¹ Τιφίλιος *cd*, Τιφίλιος *h*, Τιφίλειος *g*.

² ἀρχιγένειον *fhm*, ἀρχιγένειον *e*; ტ ა ფ ე ლ ის აზრით ἀρχιγένειον.

³ დ ე ბ ო ო რ ი ს აზრით უმჯობესია ζῶνας χρυσαῖς διὰ μαργαριτῶν
 („ოქროს სარტყლები მარგალიტებით შემკული“); zonas aureas cum gemmis
 ანანატ.

σκαραμάγγιν¹ αὐτοῦ ἦνευκαν σὺν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ καὶ τὰ βραχιόλια αὐτοῦ, καὶ τὴν σέλλαν αὐτοῦ ἐλόχρουν· ἐκρατήθη δὲ ζῶν Βαρσαμουσῆς ὁ ἀρχων τῶν Ἰβήρων² τῶν ὑπὸ Πέρσας (de Boor 319,14—19).

მთლიანი ოქროსი, აგრეთვე წილეს მისი სკარამანგი მის თავთან ერთად, მისი სამაჯურები და ოქროს სკამი. ხოლო ვარსამუსე, სპარსელების ქვეშევრდომ იბერიელთა მთავარი, ცოცხლად იგდეს ხელთ.

ფაზისის ეპისკოპოსი კვიროსი

დასაბამითან ქვეყნისა 6121 განკაცებითან ირაკლის მეფობის 621 (629) 20

Τούτω τῷ ἔτει τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου θυτος ἐν Ἱεραπόλει, ἤλθε πρὸς αὐτὸν Ἀθανάσιος, ὁ πατριάρχης τῶν Ἰακωβιτῶν, δεῖνός ἀνὴρ καὶ κακόνργος τῇ τῶν Σύρων ἐμφύτῳ πανουργίᾳ, καὶ κινήσας πρὸς τὸν βασιλέα περὶ πίστεως λόγους ὑπίσχεντο αὐτῷ Ἡράκλειος, εἰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀποδέξεται, πατριάρχην αὐτὸν ποιεῖν Ἀντιοχείας. ὁ δὲ ὑποκριθεὶς ἐδέξατο τὴν σύνοδον ὁμολογήσας τὰς δύο ἐν Χριστῷ ἡνωμένας φύσεις· ἡρώτησέ τε τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν θελημάτων, τὸ πῶς δεῖ ταῦτα λέγειν ἐν Χριστῷ, διπλᾶ ἢ μοναδικά; ὁ δὲ βασιλεὺς ξενოφωνηθεὶς γράφει πρὸς Σέργιον, τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, προσκαλεῖται δὲ καὶ Κύρο τὸν Φάσιδος³ ἐπίσκοπον, καὶ τοῦτον ἐρωτήσας εὔρεν αὐτὸν συμ-

ამ წელს, ირაკლი მეფე რომ იერაპოლისში იყო, მასთან მოვიდა იაკობიტების პატრიარქი ათანასი, კაცი საშინელი და აღსაყვ სიროელებისათვის თანდაყოლილი ბოროტებით, და აღძრა მეფის წინაშე სიტყვა სარწმუნოების შესახებ. ირაკლი შეჰპირდა მას, თუ ქალკედონის სინოდის დადგენილებას მიიღებ, ანტიოქიის პატრიარქად დაგაყენებო. მან უპასუხა, ვლებულომ სინოდის დადგენილებასო, და აღიარა ორი ბუნება, ქრისტეში გაერთიანებული. ის შეეკითხა მეფეს მოქმედებითი ძალისა და ნებათა შესახებ, როგორ დგას ამ მხრით საკითხი ქრისტეს მიმართ, ორმაგია ნება თუ ერთიაო? მეფეს უცხოდ ეჩვენა ასეთი ლაპარაკი და მისწერა ამის შესახებ კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს სერგის; მოიწვია აგრეთვე ფაზისის ეპისკოპოსი კვი-

1) σκαραμάγγην dehn, σκαραμάγγην f.
 2) Ἰβήρων g.
 3) Κύρον ef. — 4) τὸν τ ο ὦ Φάσιδος gh; Φασίδος dh.

φωνοῦντα τῷ Σεργίῳ εἰς τὸ ἐν
 θέλημα καὶ τὴν μίαν ἐνέργειαν.
 Σέργιος γάρ, ἅτε Συρρογενῆς καὶ
 γονέων Ἰακωβιτῶν ὑπάρχων,
 μίαν φυσικὴν θέλησιν καὶ μίαν
 ἐνέργειαν ἐν Χριστῷ ὡμολόγησε
 καὶ ἔγραψεν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀμ-
 φότερων στοιχῆσας τὴν βουλὴν
 εὔρε καὶ τὸν Ἀθανάσιον συμ-
 φωνοῦντα αὐτοῖς (de Boor
 329,21—330,4).

როსი და მას ჰკითხა ამის შესახებ
 და ნახა, რომ ის ეთანხმებოდა
 სერგის ერთი ნებისა და ერთი
 მოქმედებითი ძალის საკითხში.
 სერგი, როგორც სირიელი წარ-
 მოშობით და იაკობიტი მშობლე-
 ბის შვილი, აღიარებდა ქრისტეში
 ერთბუნების ნებას და ერთ მო-
 ქმედებითს ძალას, და ასეც სწერ-
 და. მეფემ ორივეს აზრი შეადარა
 ერთმანეთს და ნახა, რომ ათანასი-
 მათ ეთანხმებოდა.

აჯანყება სომხეთში

კოსტას მეფობის

10 (651)

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐστασίησεν Πα-
 σαργάθης, ὁ τῶν Ἀρμενίων πα-
 τრიάρχης, τῷ βασιλεῖ καὶ σπονδᾶς
 μετὰ Μαυρίου πεποιήκει δεδωκῶς
 αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον υἱόν. καὶ
 ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἤλθεν ἕως
 Καισαρείας Καππαδοκίας καὶ
 ἀπελπίσας τῆς Ἀρμενίας ὑπέσ-
 τρεψεν (de Boor 344,26—29).

ამ წელს აუჯანყდა მეფეს არ-
 მენიელთა პატრიკიოსი პასაგნათე:
 მან ზავი შეკრა მავრიასთან და სა-
 კუთარი ვაჟიც მისცა მას მძივად.
 ეს რომ მეფემ გაიგო, გაემართა
 და მივიდა კაპადოკიის კესარიამდე,
 და, არმენიის საქმეებში იმედგა-
 ცრუებული, უკან გამობრუნდა.

არაბთა ლაშქრობა სომხეთში

კოსტას მეფობის

12 (653)

Τούτῳ τῷ ἔτει Μαυρίας τὴν
 Ῥόδον καταλαβὼν καθείλε τὸν
 κολοσσὸν Ῥόδου μετὰ αὐτῷ ἔτη
 τῆς αὐτοῦ ἰδρύσεως, ὃν Ἰουδαῖος
 τις ὠνησάμενος ἔμπορος Ἐδεση-
 γὸς ἐγνακῶσιος καμήλους ἐφορ-
 τωσεν αὐτοῦ τὸν χαλκόν. τῷ δ'
 αὐτῷ ἔτει Ἀβιβος, ὁ τῶν Ἀράβων
 στρατηγός, τὴν Ἀρμενίαν ἐπεσ-
 τράτευσε καὶ περιτυχὼν Μαυρια-

ამ წელს მავრიამ აიღო როდოსი
 და დანაგრობა როდოსის ქანდაკება
 ათას სამას სამოცი წლის შემდეგ
 დღიდან მისი აღმართვისა; ის
 ერთმა იუდეველმა, ედესელმა ვა-
 ქარმა. იყიდა და ცხრაასი აქლემი
 დატვირთა მისი სპილენძით. ამავე
 წელს არაბთა სარდალმა აბიბოს-
 მა ილაშქრა არმენიის წინააღმდეგ,
 ამ რამქონის რჩოს ის წააწყდა

νόν, τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγόν, καταδιώκει αὐτὸν ἕως τῶν Καυκασίαν ὁρέων καὶ τὴν χώραν ἐληΐσατο (de Boor 345,8-14).

რომეელთა სარდალს მავრიანეს, სდია მას კავკასიის მთებამდე და ეს ქვეყანა მოაოხრა.

იბერიის კარები

კონსტანტინეს მეფობის

II (679)

Καὶ τοῦτω τῷ χρόνῳ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἐπῆλθε τῇ Θράκῃ· ἀναγκαῖον δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Οὐννογουνδοῦρων Βουλγάρων καὶ Κοτράγων. ἐν τοῖς ἀρκτέροις περατικαῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν τῇ λεγομένῃ Μαιώτιδι λίμνῃ, εἰς ἣν εἰσάγεται ποταμὸς μέγιστος ἀπὸ τοῦ ὠκεανοῦ καταφερόμενος διὰ τῆς τῶν Σαρματῶν γῆς, λεγόμενος Ἄτελ¹, εἰς ὅν εἰσάγεται ὁ λεγόμενος Τάναϊς ποταμὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν Ἰβηρίων πυλῶν ἐξέρχόμενος τῶν ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν, ἀπὸ δὲ τῆς μίξεως τοῦ Τάναϊ καὶ τοῦ Ἄτελ, (ἀνωθεν τῆς πρόλεχθείσης Μαιώτιδος λίμνης σχιζομένῳ τοῦ Ἄτελ) ἔρχεται ὁ λεγόμενος Κοῦφισ² ποταμὸς, καὶ ἀποδίδει εἰς τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς θαλάσσης· πλησίον τῶν Νεκροπήλων εἰς τὸ ἄκρωμα τὸ

ამ წელს ბულგართა ტომი შეიჭრა თრაკიაში. საჭიროა ითქვას უნნოგუნდურ ბულგართა და კოტრაგთა წარსულის შესახებ. ევქსინის პონტოს გადაღმა ჩრდილო მხარეებში, ეგრეთწოდებულ მეოტის ტბასთან, რომელშიაც ჩადის ოკეანიდან სარმატების ქვეყანაზე მომდინარე უდიდესი მდინარე, ეგრეთწოდებული ატელი, რომელშიაც თავის მხრივ ჩადის კავკასიის მთებში მდებარე იბერიის კარებიდან გამოძვალი ეგრეთწოდებული მდინარე ტანაისი, ტანაისისა და ატელის შეერვის ადგილიდან (ზემოთხსენებული მეოტის ტბის ზევით იყოფა ატელი) მოდის კუფისად წოდებული მდინარე და ჩადის შავი ზღვის ბოლოში ნეკროპელთა მახლობლად, «ვერძის პირად» წოდებულ კონცხთან.

λεγόμενον Κριοῦ Πρόσωπον (de

სარკი სომხეთიდან და იბერიიდან

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის

6178

678 (686)

1

Τοῦτω τῷ ἔτει ἀποστέλλει Ἀβιμέλεχ πρὸς Ἰουστινιανὸν βε-

ამ წელს აბიმელეჭი იერიძს გზავნის იუსტინიანესთან ზავის დასა-

¹) Ἄτελ em, Ἄτελι|| Ἀντελής f, Ἄταλ cd, Ἄταλης gh.

²) Κοῦφισ ce, Κούφισ df, Κούφος gh, Cuchthis ანასტ.

βαιῶσαι τὴν εἰρήνην· καὶ ἐστοι-
 χήθη ἢ εἰρήνη οὕτως· ἵνα ὁ βα-
 σιλεὺς παύσῃ τὸ τῶν Μαρδαί-
 τῶν τάγμα ἐκ τοῦ Λιβάνου, καὶ
 διακωλύσῃ τὰς ἐπιδρομάς αὐτῶν·
 καὶ Ἀβιμέλεχ δώσῃ τοῖς Ῥω-
 μαίοις καθ' ἑκάστην ἡμέραν νο-
 μίσματα χίλια καὶ ἑπὶ πον καὶ
 δοῦλον· καὶ ἵνα ἔχωσιν κοινὰ
 κατὰ τὸ ἴσον τοὺς φόρους τῆς
 Κύπρου καὶ Ἀρμενίας καὶ Ἰβη-
 ρίας· καὶ ἐπεμψεν ὁ βασιλεὺς
 Παῦλον τὸν μαγιστριαγὸν πρὸς
 Ἀβιμέλεχ ἀσφαλίσασθαι τὰ στοι-
 χηθέντα· καὶ γέγονεν ἔγγραφος
 ἀσφάλεια μετὰ μαρτύρων· καὶ
 φιλοτιμηθεὶς ὁ μαγιστριαγὸς ὑπέ-
 στρεψεν· καὶ πέμψας ὁ βασιλεὺς
 προσελάβετο τοὺς Μαρδαίτας χι-
 λιάδας ἑβ', τὴν Ῥωμαϊκὴν δυνα-
 στεῖαν ἀκρωτηριάσας· πᾶσαι γὰρ
 αἰνῶν οἰκούμεναι παρὰ τῶν Ἀρά-
 βων εἰς τὰ ἄκρα πόλεις ἀπὸ
 Μομφουεστίας καὶ ἕως τετάρτης
 Ἀρμενίας· ἀνίσχυροι καὶ ἀοίκητοι
 ἐτύγχανον διὰ τὴν ἔφοδον τῶν
 Μαρδαίτων, ὧν παρασταλέντων,
 πάνδεινα κακὰ πέπονθεν ἢ Ῥωμα-
 νία ὑπὸ τῶν Ἀράβων μέχρι τοῦ
 νῦν (de Boor 363,6—20).

ცდის არაბთაგან იმ დროიან დაწყებური ვიდრე დღევანდლამდე.

დებდა; ზავი შემდეგი პირობების
 საფუძველზე დაიდვა: მეფეს უნდა
 შეეჩერებინა მარდაიტთა რაზმი,
 ლიბანიდან შემოჭრილი, და მათი
 იერიშები უნდა შეეწყვიტა; აბი-
 მელექს უნდა ეძლია რომელები-
 სათვის ყოველდღიურად ათასი
 ნომიზმა, ცხენი და მონა; საერთო
 უნდა ყოფილიყო და თანაბრად
 უნდა გაეყოთ ხარკი აკრეფილი
 კვიპროსზე, არმენიაში და
 იბერიაში. მეფემაც გაგზავნა
 აბიმელექთან პავლე მაგისტრიანე
 საზავო პირობების დასამტკიცებ-
 ლად და მოხდა წერილობითი
 დამტკიცება მოწმეების თანადს-
 წრებით. მაგისტრიანე პატივით
 იქმნა მიღებული აბიმედიის მიერ
 და დაბრუნდა უკან. მეფემ გაგ-
 ზავნა ჯანი და შეიერთა თორმეტი
 ათასი მარდაიტი და ამით რომე-
 ლთა ძალა დაასუსტა: მთელი
 ქალაქები მოფსუსტიიდან დაწყე-
 ბული ვიდრე მეოთხე არმენიამდე
 ხომ არაბთაგან იყო მალლობებზე
 დასახლებული, და ისინი დაუძლუ-
 რებული და გაუკაცრიელებულ
 იქმნენ იმ გაგზავნილ მარდაიტთა
 თავდასხმების წყალობით, და რომე-
 ნიანია საშინელ უბედურებას განი-

იბერიისა და სომხეთის დამორჩილება (686 წ.)

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει πέμπαι Ἀβι-
 μέλεχ Ζιάδον τὸν ἀδελφὸν Μαυ-
 τοῦ εἰς Περσίδα κατὰ Μουχτάρ
 τοῦ φεῦστου καὶ τυράννου· καὶ
 ἀγγρέθη Ζιάδος ὑπὸ Μουχτάρ.

იმავე წელს აბიმელექი გზავნის
 ზიადეს, მავიას ძმას, სპარსეთში
 მატყუარა ტირანის მუხტარის წი-
 ნაღმდეგ. ზიადე მოკლულ იქმნა
 მუხტარის მიერ. ეს რომ შეიტყო

καὶ ἀκούσας Ἀβιμέλεχ ἔρχεται εἰς Μεσοποταμίαν, καὶ τυραννίζεται ὑπὸ Σαβδου. ὃν ἐπανελθὼν διὰ λόγου τὴν Δαμασκὸν πέπεικεν ἀνοῖξαι τὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο δολοφογεῖ αὐτόν. Ἰουστινιανὸς δὲ νεώτερος ὢν, ὡς ἐ- χρόνων, καὶ ἀβούλως τὰ κατ' αὐτὸν διοικῶν, ἀποστέλλει Λεόντιον τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν μετὰ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως, καὶ τοὺς ἐκεῖσε Σαρακηνοὺς κτείνας, ὑποτάσσει Ῥωμαίοις, ὡσαύτως καὶ Ἰβηρίαν καὶ Ἀλβανίαν, Βουκανίαν¹ τε καὶ Μηδίαν καὶ φορολογήσας τὰς χώρας πάμπαν ἡ χρέηματα τῶ βασιλεῖ ἀπέστειλεν. Ἀβιμέλεχ δὲ ταῦτα μεμαθηκῶς καταλαμβάνει τὸ Κερκῆσιον καὶ τὴν Θεοσπίδην ὑπέταξεν (de Boor 363,21—32).

აბიმელექმა, ის წავიდა მესოპოტამიაში; ამ დროს საიღმა ტირანობა დაიწყო (აჯანყობა მოაწყო). აბიმელექი უკან დაბრუნდა და დაიყოლია საიღი შეეშვა იგი დამასკოში, რომელიც საიღს ჰქონდა ხელში ჩაგდებული, და ამის შემდეგ მიიხრდავარ დაპირიბისა, ვერაგულად მოკლა იგი. იუსტინიანემ, რომელიც ჯერ ახალგაზრდა იყო — სულ თექვსმეტი წლისა იქნებოდა — და საკმაოდ მოუფიქრებლად მართავდა სახელმწიფო საქმეებს, ლეონტი სტრატეგოსი გაგზავნა არმენიის წინააღმდეგ რომაული ჯარითურთ; ლეონტიმ გაჟლიტა იქაური სარკინოზები და დაუმორჩილა რომაელებს აგრეთვე იბერია, ალბანია, ბუკანია და მიდია. ამ ქვეყნებს მან ხარკი დაადვა და დიდძალი ფული გამოუგზავნა მეფეს. ეს რომ აბიმელექმა გაიგო, დაიპყრა კერკისია და თეუბოლისი დაიმორჩილა.

ლაზეთის პატრიკიოსი სერგი

დასაბამითგან ქვეყნისა 6189 განკაცებითგან 689 (697) ლეონტის მეფობის 2

Τούτω τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν Ἄλιδος τὴν Ῥωμανίαν καὶ πολλοὺς αἰχμαλωτίσας ὑπέστρεψεν, καὶ ἐστασίασε Σέργιος², ὁ πατριკίος τῆς Λαζიკῆς, ὁ τοῦ Βαρνουκίου, καὶ αὐτήν τοῖς Ἀραψίν ὑπέταξεν (de Boor 370,1—3).

ამავე წელს ალიღმა ილაშქრა რომანიანზე; მან მრავალი ტყვე იგდო ხელთ და უკან გაბრუნდა. [ამ წიგნს] აჯანყდა ლაზიკის პატრიკიოსი სერგი, ბარნუკის ძე. და ეს ძიგყანა არაბებს დაუქვემდებარა.

¹) Βουκανίαν ἢ ἄλλο, Βουλκαζίαν ἢ Ὑγκανίαν ἢ.

²) ზოგიერთ ხელთნაწერში (e, f და m ხელთნაწერების ჯგუფისა) — Γεώργιος: კლასიკოსის გამოცემაში: Σέργιος ὁ πατριკίος τῆς Λαζიკῆς καὶ τοῦ Βαρνουκίου.

აბაზგია ლეონ ისავრიელის დროს

 დასაბამითგან ქვეყნისა
 6209

 განკაცებითგან
 709(717)

 ლეონის მეფობის
 1

Τοῦτῳ τῷ ἔτει Λέων¹ ἔβασ-
 λευσεν ἐκ τῆς Γερμανικῆων² κα-
 ταχρόμενος, τῇ ἀληθείᾳ δὲ ἐκ τῆς
 Ἰσαυρίας. ὑπὸ δὲ Ἰουστινιανοῦ
 τοῦ βασιλέως σὺν ταῖς γονεῦσι
 μετοικίζεται ἐν Μεσημβρία τῆς
 Θράκης ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ βα-
 σιλείᾳ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ
 βασιλείᾳ ἐρχομένου αὐτοῦ μετὰ
 τῶν Βουλγάρων, ὑπήντησεν αὐτῷ
 μετὰ δῶρων προβάτων φ'. Φερα-
 πευθεῖς δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς σπα-
 θάριον αὐτὸν εὐθὺς πεποίηκεν,
 καὶ ἔσχεν αὐτὸν ὡς γνήσιον φί-
 λον. φθόνῳ δὲ φερόμενός τινες
 πρὸς αὐτὸν διέβαλον αὐτὸν ὡς τῆς
 βασιλείας ὀρεγόμενον. ζήτησεως δὲ
 γενομένης περὶ τοῦτου, ὡς συκο-
 φάνται κατησχύνθησαν. ὁ δὲ
 τοιοῦτος λόγος ἔκτοτε ἤρξαστο
 ὑπὸ πολλῶν λαλεῖσθαι. ὁ εὖν
 Ἰουστινιανὸς εἰ καὶ προφανῶς
 βλάβαι τοῦτον οὐκ ἠθέλησεν,
 ἀλλ' οὖν βρόμος τις αὐτῷ κατ'
 αὐτοῦ ἐντίθεται, καὶ ἀποστέλλει
 αὐτὸν ἐν Ἀλανίᾳ³ μετὰ χρημά-
 των πρὸς τὸ συγκινήσαι τοὺς
 Ἀλανοὺς κατὰ Ἀβασγίας⁴, τῶν
 Σαρακηγῶν ἐπικρατούντων τῆν τε

ამ წელს გამეფდა ლეონი, წარ-
 მოშობით გერმანიკიდან, ნამდვი-
 ლად კი ისავრიიდან. იუსტინიანე
 მეფის დროს, ის თავისი მშობ-
 ლებითურთ გადმოსახლდა თრა-
 კიის მესემბრიაში; ეს მოხდა იუს-
 ტინიანეს პირველი მეფობის დროს.
 როდესაც იუსტინიანე ბულგარე-
 ლებით მიდიოდა, იგიონი შეეგება
 მას და საჩუქრად ხუთასი ცხვარი
 მიართვა. ამგვარი პატივისცემით
 ნასიამოვნებმა იუსტინიანემ მაშინ-
 ვე უბოძა მას სპათარობა და თა-
 ვის ჰეშმარიტ მეგობრად ჩაიციხა.
 ამის გამო ზოგიერთნი შურით აღი-
 ძრნენ მისდამი და დააბეზღეს ის
 მეფესთან, სამეფო ძალაუფლები-
 საკენ მისწრაფისო. ამის შესახებ
 გაიმართა კვლევა-ძიება და დამბე-
 ზღებელთა სამარცხვინო საქმე გა-
 მომჟღავნდა, მაგრამ იმ დროიდან
 დაწყებული ეს ამბავი მთელ მი-
 ლეთს მოედო. იუსტინიანეს არ
 სურდა მისთვის აშკარად ევნო,
 მაგრამ რაღაც უსიამოვნო გრძნო-
 ბა მაინც ჰქონდა გულში ჩარჩე-
 ნილი და ამიტომ გაგზავნა ის
 ალანიაში; თან გაატანა რიგობრი
 ფული და დაავარა მას წაეკეზებინა

¹) ლეონ III ისავრიელი (717—741).

²) genere Syrus („წარმოშობით სირიელი“) ან ა ს ტ.

³) Ἀλβανία cdefm.

⁴) κατὰ Ἀβασγίας d; დანარჩენი ხელთნაწერები κατὰ Ἀβασγίαν.

Ἄβασγιάν¹ καὶ Λαζικὴν καὶ Ἰβη-
ρίαν. ὁ δὲ ἀπελθὼν ἐν τῇ Λα-
ζικῇ τὰ μὲν χρήματα ἀπέθετο
ἐν τῷ Φάσιδι², ὀλίγους δὲ λαβῶν
τῶν ἐντοπίων ἀπήλθεν εἰς Ἀφι-
λίαν³, καὶ ὑπερβὰς τὰ Καυκάσια
ὄρη ἦλθεν ἐν Ἀλανίᾳ. ὁ δὲ
Ἰουστινιανὸς θέλων ἀπολέσαι
αὐτὸν, πέμψας ἐπῆρε τὰ χρή-
ματα ἐκ τοῦ Φάσιδος· οἱ δὲ
Ἀλανοὶ τὸν σπαθῆριον μετὰ πά-
σης τιμῆς δεξάμενοι καὶ τῶν λό-
γων αὐτοῦ ὑπακούσαντες εἰσῆλ-
θον καὶ ἠχμαλῶτευσαν τὴν Ἄβα-
σγιάν. ὁ δὲ τῶν Ἀβασγῶν κύ-
ριος δηλοῖ τοῖς Ἀλανοῖς, ὅτι
“ὡς εὐρίσκω ἄλλον τοιοῦτον ψεύ-
στην οὐκ εἶχεν Ἰουστινιανός,
ὃν ὠφείλεν ἀπολῦσαι καὶ συγ-
κινῆσαι ἡμᾶς⁴ καθ’ ἡμῶν⁵ τῶν
γειτόνων ἡμῶν, εἰ μὴ τὸν ἄνθ-
ρωπον τοῦτον. ἐπέυσατο γὰρ
ἡμᾶς⁶ καὶ περὶ τὴν ὑπόσχεσιν
τῶν χρημάτων· πέμψας γὰρ ὁ
Ἰουστινιανὸς ταῦτα ἐπῆρεν. ἀλλὰ
δότε ἡμῖν αὐτόν, καὶ παρέχομεν
ἡμῖν τρισχίλια νομίσματα, καὶ ἡ
ἀπ’ ἀρχῆς ἀγάπη ἡμῶν μὴ δια-
λυθῆ.” οἱ δὲ Ἀλανοὶ εἶπον, ὅτι
“ἡμεῖς οὐχ ἔνεκεν χρημάτων ὑπη-
κούσαμεν αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ τὴν
τοῦ βασιλέως ἀγάπην.” πάλιν δὲ

აღანები აბასგიანის წინააღმდეგ,
იმ დროს როდესაც სარკინოვნებს
ეპყრათ აბაზგიაც, ლაზიკეც და იბე-
რიაც. ისიც გაემგზავრა და, ლაზი-
კეში რომ ჩავიდა, ფული ფაზისში
დასტოვა შესანახად, თან წი-
ყვანა რამდენიმე კაცი აღგილობ-
რივთავან და აფსილიაში წა-
ვიდა: შემდეგ გადალახა კავკასიის
მთები და ალანიაში მივიდა. რად-
გან იუსტინიანეს სურდა მისი მო-
სპობა, ამიტომ მან კაცი გაუგზავ-
ნა და წამოაღებინა ფაზისიდან ის
ფული. ამასობაში აღანებმა ღიღის
პატივით მიიღეს სპათარი, დაუ-
ჯერეს მის ნათქვამს, შეიპყრნენ
აბაზგიაში და წარტყვევნეს ეს ქვე-
ყანა. აბაზგების მთავარმა შეუთვა-
ლა აღანებს: „როგორც ვხედავ,
იუსტინიანეს არ ჰყოლია ამ აღა-
ნიანზე უფრო მატყუარა სხვა ვინ-
მე, რომ გამოეგზავნა ჩვენ დასა-
ლუპავად და თქვენ ასამოძრავებ-
ლად ჩვენ წინააღმდეგ. მან მო-
გატყუათ თქვენ ფულების დაპირე-
ბითაც; იუსტინიანემ ხომ კაცი
გამოგზავნა და ის ფულები წააღე-
ბინა. მოგვევარეთ ჩვენ ის კაცი და
სამათას ნომინმას მოგცემთ და იმ-
თავითვე ჩვენ შორის არსებული
სიყვარული არ დაიროღვევა“. აღა-
ნებმა უპასუხეს: „ჩვენ ფულის გუ-

¹ τῶν Σαρακηνῶν—Ἄβασγιάν აკლია g, ხოლო *efm*-ში გადატანილია Ἰβηρίαν-ის შემდეგ.

² Φάσιδι f.

³ Ἀφηλείαν h, Δαφιλίαν e, Δαφηλίαν df, Δαφίλειαν g.

⁴ ἡμᾶς d.— ⁵ καθ’ ἡμῶν ed.

⁶ ἡμᾶς d.

οἱ Ἄβασγοὶ πέμπουσι πρὸς αὐ-
 τὸν λέγοντες, ὅτι “ὄρατε ἡμῖν αὐ-
 τὸν, καὶ παρέχομεν ὑμῖν ἑξακισ-
 χίλια νομίσματα. οἱ δὲ Ἄλανοὶ
 θέλοντες καταμαθεῖν τὴν χώραν
 τῶν Ἀβασγῶν συνέθεντο λαβεῖν
 τὰ ἑξακισχίλια νομίσματα καὶ
 δοῦναι τὸν σπαθῆριον. οἱ δὲ
 Ἄλανοὶ ἐθάρρησαν τῷ σπαθῆριῳ
 πάντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι “ὡς
 ὄρας ἢ ὄδος ἢ ἐπὶ Ῥωμανίαν
 ἄγουσα κλεισιμένη ἐστίν, καὶ
 πῶς παρελθεῖν οὐκ ἔχεις· ἀλλὰ
 μᾶλλον τροπευσώμεθα καὶ συντα-
 ξώμεθα αὐτοῖς, ὅτι παραδίδομέν
 σε, καὶ ἀπολοῦμεν ἅμα αὐτοῖς
 ἀνθρώπους ἡμῶν καὶ καταμαν-
 θάνομεν τὰς κλεισούρας αὐτῶν
 καὶ κουρσεύομεν καὶ ἀφανίζομεν
 τὴν χώραν αὐτῶν καὶ ποιῶμεν
 τὴν θεραπείαν ὑμῶν.” τῶν δὲ
 ἀποκρισῆριων τῶν Ἄλανῶν
 ἀπελθόντων εἰς Ἀβασγίαν καὶ
 συνθεμένων παραδίδειν τὸν σπα-
 θῆριον, πλείστα ξένια παρ’ αὐ-
 τῶν εἰλήφασιν· καὶ πλείονας ἀπο-
 κρισιαρίους πάλιν ἀποστέλλουσι
 μετὰ καὶ τῆς ποσότητος τοῦ χρυσοῦ
 πρὸς τὸ παραλαβεῖν τὸν σπαθῆ-
 ριον. οἱ δὲ Ἄλανοὶ λέγουσι τῷ
 σπαθῆριῳ, ὅτι “οἱ ἀνθρώποι
 οὗτοι, καθὼς καὶ προείπομεν, ἐπὶ
 τὸ λαβεῖν σε παρεγένοντο, καὶ
 ἢ Ἀβασγία ἐκδέχεται σε. καὶ ἐπεὶ
 πλησιάζομεν αὐτοῖς, πραγματευ-
 ται ἀπερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς οὐ
 διαλείπουσιν. λοιπὸν ἵνα μὴ δια-
 βληθῇ ὁ σκοπὸς ἡμῶν, παραδῶ-

ლისთვის კი არ დავმორჩილები-
 ვართ მას, ორამედ შეფის სიყვა-
 რულით“. აბაზგებმა კვლავ გაუგ-
 ხანეს მოციქულები და შეუთვალეს:
 „მოავგვარეთ ჩვენ ის კაცი და ექვს
 ათას ნომინზას მოვცემთ“. უნდო-
 დათ დაეხვერათ აბაზგების ქვ.ყა-
 ნა და დათანხმდნენ აეღოთ ექვსი
 ათასი ნომინზა და გაეცათ სპათა-
 რი. ალანებმა გაანდვეს ყველაფე-
 რი სპათარს და უთხრეს მას: „რო-
 გორც ხელავ, რომანიისაკენ მიმა-
 ვალი გზა დაკეტილია და არა ჩანს,
 თუ რა გზით შესძლებ წასვლას.
 უფრო უკეთესი იქნება, თუ რსე
 მოუწყობთ იმათ საქმეს, რომ შენ
 მოვცემთ ალანებს და თან ჩვენს
 კაცებს ვაგაყოლებთ და ასე მოვა-
 ხერხებთ მათი კლისურების დახ-
 ვერვას, მერე თავს დავესხმით და
 დავარბევთ მათ ქვეყანას და ამნი-
 რად მოვავგარებთ ჩვენს საქმეს“.
 ალანთა ელჩები (აპოკრისიარები)
 გაემგზავრნენ აბაზგიაში და შეუ-
 თანხმდნენ მათ, რომ გადასცემ-
 დნენ სპათარს, და მიიღეს მათგან
 დიდძალი საჩუქარი; აბაზგებმა
 უფრო მეტი ელჩი გააყოლეს მათ,
 თან დიდძალი ოქრო გაატანეს და
 დაავალეს წამოეყვანათ სპათარი.
 ალანებმა უთხრეს სპათარს; „ეს
 კაცები, როგორც წინათ ვითხა-
 რით, შენ წასაყვანად მოვიდნენ
 და აბაზგიას უნდა ჩააბარონ შენი
 თავი. რადგან ჩვენ ახლო ურთი-
 ერთობა გვაქვს მათთან, ჩვენნი ვაქ-
 რები ვანუწყებტლივ დადიან იმათ
 ქვეყანაში. სხვათა შორის, რათა

σομέν σε φανερώς· και ἀποκινούντων ἡμῶν ἀπολίσσομεν κρυπτῶς ἐκ τῶν ὀπίσω, και ἐκείνους μὲν ἀποκτένυμεν¹, σὲ δὲ κρύπτομεν, ἕως ἂν σωρευθῆ ὁ λαὸς ἡμῶν και ἀσυμφανῶς² εἰσέλθωμεν ἐν τῇ γῆ αὐτῶν.” ὁ και γέγονεν. πικραλαβόντες γὰρ οἱ τῶν Ἀβασγῶν ἀποκρισιάριοι τὸν σπαθᾶριον σὺν τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ, δῆσαντες αὐτοὺς ἀπήρχοντο καταλαβόντες δὲ ἐκ τῶν ὀπισθεν οἱ Ἄλανοὶ σὺν τῷ Ἰταξῆ³, τῷ κυρίῳ αὐτῶν, ἀποκτένουσι⁴ τοὺς Ἀβασγούς, τὸ δὲ σπαθᾶριον ἔκρυσαν. και στρατολογήσας ἐκίνησε κατὰ Ἀβασγίας και ἀπροσδοκῆτως εἰσελθὼν τὰς κλεισθῦρας πλειστην αἰχμαλωσίαν και ἀφανισμὸν εἰς τοὺς Ἀβασγούς ἀπειργάσαστο⁵. ἀκόνσας δὲ ταῦτα Ἰουστινιανός, βτικαι χαρίς τῶν χρημάτων τὰ τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ γέγονεν, πέμπει γράμματα πρὸς τοὺς Ἀβασγούς, βτι “ἐὰν διασώσητε⁶ τὸν σπαθᾶριον ἡμῶν και παρελθεῖν ἐάσητε δι’ ἡμῶν ἀβλαβῆ, πάντα τὰ πταίσματα ἡμῶν συγχωροῦμεν ἡμῖν. οἱ δὲ μετὰ χαρᾶς ταῦτα δεξάμενοι ἀπέστειλαν πάλιν εἰς Ἀλάνιαν⁷,

ჩვენი მიზანი არ გაცუდდეს, აშკარად გადავცემთ იმათ შენ თავს, და, როდესაც ისინი აქედან დაიძვრიან, ფარულად ვაგათავისუფლებთ შენ ზურგიდან: იმათ ამოვუვლეთ, შენ კი გადავმალავთ, სანამ ჩვენი ხალხი მოგროვდებოდეს და მშვიდობიანობის დარღვევის შემდეგ აბაზგების ქვეყანაში შევიჭრებოდეთ“. ასეც მოხდა. აბაზგების ელჩებმა ჩაიბარეს სპათარი და მისი გამყოლები, შებორკეს ისინი და წავიდნენ. ალანები მათი მთავრის, იტახის³, მეთაურობით უკანიდან დაეწივნენ აბაზგებს და ამოვლიტეს ისინი, სპათარი კი დამალეს. იგაზმა შეკრიბა ჯარი, დაიძრა აბაზგიის წინააღმდეგ, მოულოდნელად შეიჭრა კლისურებში, დიდძალი ნატყვენავი ჩაიგდო ხელთ და დაარბია აბაზგები. ეს რომ იუსტინიანემ გაიგო, სახელდობრ, რომ მისი დავალება უფულოდაც შესრულდა, წერილი გაუზზავნა აბაზგებს—თუ ჩემს სპათარს ვადაარჩენთ და უგნებლად ვამოატარებთ თქვენს ქვეყანაზე, ყველა თქვენს შეცოდებას ვაპატივებთო. იმათაც სიხარულით ისმინეს ეს. კვლავ მოციქულები გააგზავნეს

¹) ἀποκτένομεν fm, ἀποκταίνομεν h.

²) ἀσυμφανῶς d, დახარჩენ ხელთნაწერებში ἀσυμφάνως.

³) Ἰταξῆ efm, Ἰταξῆ h, Ἰταξτ g, cum Ἱιοτάξι ან ა ს ტ.—მარკვარტის, აზროთ «Ἰταξῆς ანუ vitaxa არის პითაქის, ქართული „პიტიაზში“, „პიტიაში“ სომხური „ბდეაზში“» (Streifzüge 168).

⁴) ἀποκτένουσι fm, ἀποκταίνουσι h.

⁵) αἰχμαλωσίαν εἰς τοὺς Ἀβασγούς και ἀφανισμὸν cdgh.

⁶) δώσητε h.

⁷) εἰς Ἀλβανίαν efm.

λέγοντες ὅτι: “δίδομεν ὑμῖν ὄφιδας τὰ τέκνα ἡμῶν, καὶ δότε ἡμῖν τὸν σπαθῆριον, ἵνα ἀπολύσωμεν αὐτὸν πρὸς Ἰουστινιανόν. ὁ δὲ σπαθῆριος τοῦτο οὐ κατεδέξατο, εἰπὼν, ὅτι “δύναται ὁ θεὸς ἀνοῦ-αί μοι θύραν τοῦ ἐξελε-θεῖν· ἐπεὶ δι’ Ἀβραχάμ οὐκ ἐξέρχομαι.” μετὰ δὲ χρόνον τινὰ φασάτων Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων εἰσελθόντων ἐν Λαζική καὶ τὴν Ἀρχαίοπολιν πολιορκούντων, ἀκουσάντων τε τὴν τῶν Σαρακη-νῶν ἔλευσιν, ἀνεχώρησαν. ἀποσ-πασθέντες δὲ ἐξ αὐτῶν ἕως τῶν διακοσίων ἀνήλθον ἐν τοῖς μέρεσιν Ἀφιλίας¹ καὶ τῶν Καυκασίων πραιδεόντες. τῶν δὲ Σαρακηνῶν κατακλιβόντων τὴν Λαζικήν, φυ-γῆ χρησάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων² λαὸς ἐπὶ τὸν Φά-σιν³ ὑπέστρεψαν⁴, οἱ δὲ διακοσιοὶ ἀπομείναντες εἰς τὰ Καυκάσια ὄρη ἔστησαν ληστεύοντες ἑαυ-τῶν. οἱ δὲ Ἄλανοὶ μαθόντες τοῦ-το ὑπέλαβον πλῆθος Ῥωμαίων εἶναι ἐν τοῖς Καυκάσις καὶ χαρέντες λέγουσι τῷ σπαθῆριῳ, ὅτι “οἱ Ῥωμαῖοι⁵ ἐπλησίασαν, ἀπελθε πρὸς αὐτούς.” λαβὼν δὲ ὁ σπαθῆριος πενήκοντα Ἄλα-νοὺς καὶ ὑπερβὰς μετὰ κυκλοπό-δων Μαῖου μηνὸς τὰς χιόνας τῶν Καυκασίων εὗρεν αὐτούς, καὶ ἐν

ალანიაში და შეუთვალეს: „მძევ-ლებად ჩვენს შვილებს მოგვცემთ და მოგვეცით სპათარი, რათა იგი იუსტინიანეს გადავუგზავნოთ“. მაგ-რამ სპათარი არ დაუბუღდა ამას; მან თქვა: „იქნებ ღმერთმა კარი გამიღოს გასასვლელად, აბაზგიის გზით კი არ წავალო“. ცოტა ხნის შემდეგ, როდესაც რომელები და არმენიელები ლაზიკეში შეიჭრნენ და არქეპოპოლისს ალყა შემოარტ-ყეს და როდესაც მათ შეიტ-ყეს სარკინოზების მოსვლის შესა-ხებ, ისინი უკან გაბრუნდნენ. ზო-გიერთი მათგანი, დაახლოვებით ორას კაცამდე, ჩამორჩა და მოე-დო აფსილიის და კავკასიის მხა-რეებს დარბევის მიზნით. როდესაც სარკინოზები ლაზიკეში მო-ვიდნენ, რომაელთა (და არმენიელ-თა)² ჯარი გაიქცა და ფაზისისკენ დაიხია. ის ორასი კაცი კი, რომელიც კავკასიის მთებში შერჩა, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა და ყჩაღობას მიჰყო ხელი. ეს რომ ალანებმა გაიგეს, იფიქრეს რომა-ელთა ჯარია კავკასიის მთებშიო და გახარებულებმა უთხრეს სპა-თარს: „რომაელები მოახლოვებუ-ლან და გასწი მათთან“. სპათარმა თან გაიყოლა ორმოცდაათი ალა-ნი, თხილამურების საშუალებით გადალახა თოვლიანი კავკასიონი—სხვათა შორის მანისი იყო—და იპო-

¹) Ἀφιλίας *cfm.*

²) καὶ Ἀρμενίων *აკლია ჩ.*

³) Φάσιν *deghm*, Φασιν *c.*— ⁴) ἐπέστρεψεν *g.*

⁵) Ῥωμαῖς *cdem*, Ῥωμῆς *f.*

πολλῆ χαρᾷ γεγονῶς ἡρώτα, “πῶς ἐστὶν ὁ λαός;” οἱ δὲ εἶπον· “τῶν Σαρακηγῶν ἐπιπεσόντων, ἐπὶ Ῥωμαϊαν ὑπέστρεψαν. ἡμεῖς δὲ μὴ δυνηθέντες ἐπὶ Ῥωμαϊαν ἀπελθεῖν ἐπὶ Ἀλανίαν ἡρχόμεθα”. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· “τί ποιοῦμεν ἄρτι;” οἱ δὲ εἶπον, ὅτι “διὰ τῆς χώρας ταύτης ἀδύνατόν ἐστι διελθεῖν ἡμᾶς.” ὁ δὲ σπαθᾶριος ἔφη· “οὐκ ἔστι δυνάτὸν δι’ ἄλλης ὁδοῦ ἐξελεθεῖν.” κάστρον οὖν ὑπήρχεν ἔκεισε, ἐπιλεγόμενον Σιδηρόν, ἐν ᾧ ἦν τοπότηρητής Φαρασαμῆνός τις¹ τοῦνομα ὑπὸ τοῦς Σαρακηγούς τυγχάνων καὶ εἰρήνην ἔχων μετὰ τῶν Ἀρμενίων. πέμψας οὖν ὁ σπαθᾶριος δηλοῖ αὐτῶν, ὅτι “ἐφ’ ὅσον εἰρήνην ἔχεις μετὰ τῶν Ἀρμενίων, εἰρήνευσον καὶ μετ’ ἐμοῦ· καὶ γενοῦ ὑπὸ τὴν βασιλείαν² καὶ δὸς ἡμῖν σύναρσιν τοῦ κατελθεῖν ἐν τῇ θιאלάσση καὶ περᾶσαι εἰς Τραπεζούντα.” “τοῦ δὲ μὴ ἐλομένου τοῦτο ποιήσαι, πέμπει ὁ σπαθᾶριος ἐκ τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ καὶ Ἀρμενίους, παραγγείλας αὐτοῖς ποιήσαι ἔγκρυμμα· “καὶ ὅτε ἐξέρχονται ἐκ τοῦ κάστρου εἰς τὸν κάματον, χειρῶσασθε ἐξ αὐτῶν ὄσους δύνασθε, καὶ τὰς πόρτας κρατήσατε ἐκ τῶν ἔξω, ἕως ἂν καὶ ἡμεῖς φθάσωμεν.” τῶν δὲ ἀπελ-

ვა რომელები; დიდად გახარებულია ჰკითხა—სად არის ჩვენნი ჯარით? იმათ მიუგეს: „სარკინოები დაეცნენ რომანიას და ჩვენები უკან გაბრუნდნენ, ჩვენ კი ვერ მოვახერხეთ რომანიაში გასვლა და მოვედით ალანიაში“. სპათარმა ჰკითხა მათ: „რა გქნათ ახლაო?“ იმათ მიუგეს: „ამ ქვეყანაზე შეუძლებელია გავაღწიოთო“. მაშინ სპათარმა უთხრა მათ: „განა სხვა გასასვლელი გზა არ არის? აქ ხომ ერთი ციხე იყო, ეგრეთწოდებული «რკინის ციხე», სადაც მცველად იჯდა ვინმე ფარასამანი, სარკინოზთავან დაყენებული; მას მშვიდობიანი ურთიერთობა ჰქონდა არმენიელებთან“. სპათარმა კაცები გააგზავნა მასთან და შეუთვალა: „რამდენადაც შენ არმენიელებთან მშვიდობიან ურთიერთობაში ხარ, მეც დამიზავდი; დაექვემდებარე რომაელთა ძალაუფლებას და დაგვეხმარე, რომ ჩავიღეთ ზღვის ნაპირამდე და იქიდან ტრაპეზუნტში გადავიდეთ“. ფარასამანი რომ ამაზე არ დათანხმდა, სპათარმა გაგზავნა მასთან რამდენიმე თავისი კაციც და არმენიელებიც და დაავალა მათ ჩაფრებულებიყვნენ. „როდესაც ჯარის კაცები—უთხრა მან—სამუშაოზე გამოვლენ ციხიდან, დაიჭირეთ ისინი, რამდენსაც შესძლებთ, და, სანამ ჩვენ მოგისწრებდეთ,

1) Φαρασαμιότης ἢ.

2) ὑπὸ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων ἢ, sub regno meo ანანტ.

3) ad Trapezuntensium loca ანანტ.

θόντων και ποιησάντων τὸ ἔγκρυμμα, καὶ τοῦ λαοῦ ἐξεληθόντος εἰς τὸν κάματον, ἄφνω ἐπιπεσόντες τὴν τε πόρταν ἐκράτησαν καὶ πολλοὺς ἐξώγρησαν. τοῦ δὲ Φαρασμανίου¹ ἐν τῷ κάστρῳ μετ' ὀλίγων μείναντος, κατέλαβεν καὶ ὁ σπαθάριος καὶ προσλαλήσας τῷ Φαρασμανίῳ², ὅπως ἀνοίξῃ³ τὰς πόρτας μετ' εἰρήνης⁴ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐκρότησε πόλεμον τοῦ δὲ κάστρου ὄχυροῦ ὄντος, λαβεῖν αὐτὸ οὐκ ἠδύναντο. Μαρτίνος δὲ, ὁ πρῶτος τῶν Ἀφίλων⁵, μαθὼν πολιορκεῖσθαι τὸ κάστρον φόβῳ συνεσχέθη, νομίσας πολὺν λαὸν εἶναι σὺν τῷ σπαθαρίῳ· καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τριακοσίους ἀπῆλθε πρὸς τὸν σπαθάριον λέγων, ὅτι “ἐγὼ σε διασώζω ἕως τῆς παραπλάσσιος.” ὁ δὲ Φαρασμάνιος ἑώρακὼς τὴν περίστασιν ἔφη πρὸς τὸν σπαθάριον· “λάβε τὸ τέκνον μου ὄψιθα, καὶ ὁμολογῶ δουλεύειν τῇ βασιλείᾳ.” ὁ δὲ λαβὼν τὸ τέκνον αὐτοῦ λέγει αὐτῷ· “ποῖον δοῦλον ἑαυτὸν τῆς βασιλείας καλεῖς, ὅτι ἐναπόκλειστος ὢν καλεῖς ἡμῖν; ἀδύνατόν ἐστιν ἡμῖν ἀναχωρῆσαι, μέχρις ἂν παραλάβωμεν τὸ κάστρον.” τότε λέγει ὁ Φαρασμάνιος·⁶ “δὸς μοι

გარეთა კარები გეპყროთ“ ვაგიდნენ, ჩასატრდნენ და, როდესაც ჯარისკაცები სამუშაოზე გამოვიდნენ, უეცრად თავს დაესხნენ, მრავალი მათგანი დაატყვევეს და ციხის კარებიც დაიჭირეს. რადგან ფარასმანი მცროვოდენი ჯარით იყო დარჩენილი ციხეში, სპათარია იქვე გაჩნდა და გამოელაპარაკა ფარასმანის, რათა მას მშვიდობიანად გაეღო ციხის კარები; მაგრამ იმან არ ისურვა ეს და ომი გააჩაღა. რადგან ციხე მაგრად იყო დაცული, სპათახმა ვერ შესძლო მისი აღება. მარინემ, აფსილთა შორის უპირველესმა კაცმა, გაიგო ციხეს აღყა აქვს შემორტყმული და ის შიშმა შეიპყრო, რადგან ეგონა, რომ სპათარს თან დიდძალი ჯარი ჰყავდა. მან თან წაიყვანა სამისი კაცი. მივიდა სპათართან და უთხრა მას: „მე შენ დავიცავ და მშვიდობით მიგაცილებ ზღვის ნაპირამდელა“. ფარასმანიმ რომ დაინახა, თუ რა გარემოცვაში იყო, მიმართა სპათარს: „მძველად მიირთვი ჩემი შვილი და აღთქმას ვლებ დავემორჩილო ძალაუფლებასაო“. სპათარმაც ჩიობარა მისი შვილი მძველად და უთხრა ფარასმანის: „რანაირად უწოდებ შენ თავს მეფის ძალაუფლების მორჩილად, როდესაც ცი-

¹) Φαρασμάνιον g.

²) τῷ Φαρασμάνιῳ d.

³) τὰς πόρτας აკლია cfm და ანანტასის.—⁴) μετ' εἰρήνης აკლია cdgh.

⁵) Ἀφίλων d.

⁶) Φαρασμάνιος d და ანანტ.

λόγον.” ὁ δὲ σπαθάριος ἔδωκεν αὐτῷ λόγον¹ μηδὲν αὐτὸν ἀδικήσαι ἀλλὰ μετὰ τριάκοντα ὄνομάτων μόνον εἰσελθεῖν ἐν τῷ κάστρῳ. τοῦτο δὲ τὸν λόγον μὴ φυλάξαντος, παρήγγειλε τοῖς συνεισερχομένοις αὐτῷ τριάκοντα, ὅτι “ἐν τῷ εἰσελθεῖν ἡμᾶς κρατήσατε τὰς πόρτας, καὶ ἄς² εἰσέλθωσι πάντες.” καὶ τοῦτου γενομένου, ἐπέτρεψε³ βληθῆναι πῦρ εἰς τὸ κάστρον. γενομένης δὲ πυρκαϊᾶς μεγάλης, ἐξῆλθον αἱ φαμίλια ἄρπάζουσαι εἷ τι ἡδύναντο βαστάσαι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν· καὶ ποιήσας ἄλλας τρεῖς⁴ ἡμέρας κατέλυσε τὰ τεῖχη ἕως τῆς γῆς καὶ ἀποκινήσας κατήλθεν ἐν Ἀφιλίᾳ⁵ μετὰ καὶ Μαρίνου, τοῦ πρώτου αὐτῶν, ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀφιλῶν μετὰ μεγάλης τιμῆς. κάκειθεν κατελθὼν ἐν τῇ παραθαλασσίᾳ ἀντεπέρασέ καὶ ἦλθε πρὸς Ἰουστινιανόν. τῷ δὲ Ἰουστινιανῷ ἀναίρεθέντος, καὶ τοῦ Φιλιππικῶν τυφλωθέντος, βασιλεύει ὁ Ἀρτέμιος καὶ προβάλλεται αὐτὸν στρατηγὸν εἰς ἀνατολικούς. τοῦ δὲ Θεοδοσίου βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ Ἀρτεμίου ἐκδιωχθέντος, καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας συγκεχυμένης οὐσης ἔκ τε βαρβάρων ἐπιδρομῆς καὶ ἐκ τῶν τοῦ

ხეში ჩაქეტილხარ და ისე გველაპარაკები ჩვენ? შეუძლებელია ისე გავეშორდეთ აქაურობას, რომ ციხეს არ დავეპატრონოთ“. მაშინ ფარასმანიმ უთხრა: „სიტყვა მომეცი [ხომ ანათეხის მანებო]“. სპათარმა მისცა მას სიტყვა, რომ უსამართლოდ არ მოეკიდებოდა მას და მხოლოდ ოცდაათი კაცის თანხლებით შევიდოდა ციხეში. სპათარმა ეს სიტყვა გატეხა და განკარგულება მისცა თავის ოცდაათ მხლებელს: „შესვლისთანავე დავეპატრონოთ ციხის კარებს და ყველა დანარჩენებიც შემოვიდნენ ციხეშიო“. და ასეც მოხდა. შემდეგ მან უბრძანა ცეცხლს მიეცით ციხეო. გაჩნდა დიდი ხანძარი. ოჯახები გამოცვივდნენ ციხიდან და თავიანთი ქონებიდან დაიტაცეს, რისი ტარებაც კი შეეძლოთ; ასე გაგრძელდა კიდევ სამი დღე; ციხის კედლები მიწასთან გაასწორეს; შემდეგ სპათარი დაიძრა იქიდან და ჩავიდა აფსილიაში, თან ახლდა მარინე, აფსილთა შორის უპირველესი; აფსილებმა ის დიდის პატივით მიიღეს. იქიდან ჩავიდა ზღვის ნაპირას, გადასცურა გადაღმა ნაპირისაკენ და მივიდა იუსტინიანესთან. იუსტინიანე მოეკლათ, ფილიპიკეც დაებრმავებინათ, და შეფობდა არტემი, რომელმაც ანატოლიკის სტრატეგო-

¹) ὁ δὲ σπ. ἔδ. αὐτῷ λόγον აკლია *cdgh*. — ²) ἄς *c*, ἄς *eghm*, აკლია *d*.

³) ἐπέτρεψε *efm*, ἐκέλευσε *cdgh*, *rediiit* (ე. ო. ὑπέστρεψε) ანასტ.

⁴) *treis*] *triginta* ანასტ.

⁵) Ἀφιλίᾳ *efhm*, *Dapsilia* ანასტ.

Ἰουστινιανὸς μαιφρονῶν καὶ τῶν τοῦ Φιλίππου ἀνοσιουργῶν, οὗτος ὁ εἰρημένος Λέων ὑπερμαχίαι τῷ Ἀρτεμίῳ, ἐναντιούμενος Θεοδοσίῳ. εἶχε δὲ συμφωνοῦντα αὐτῷ καὶ συντρέχοντα Ἀρτάασδον¹, τὸν τῶν Ἀρμενιάκων στρατηγόν, ὃν καὶ γαμβρὸν, μετὰ τὸ βασιλεῦσαι αὐτὸν² εἰς Ἄγγαν τὴν ὑγατέρα αὐτῶν πεποίηκεν, πρᾶβλλόμενος αὐτὸν καὶ κοροπαλάτην³ (de Boor 391,5—395,12)⁴.

არტაბაზდე, რომელსაც ლეონმა, თავისი გამეფების შემდეგ, თავისი ქალი ანნა მიათხოვა და სიძედ გაიხადა, და კუროპალატობაც უბოძა⁴.

ხაზართა ლაშქრობა სომხეთზე

დასაბამითგან ქვეყნისა
620

განკაცებითგან
720 (728)

ლეონის მეფობის
12

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν ὁ υἱὸς Χαγάνου, τοῦ θυνάστου Χαζარიᾶς, τὴν Μηδίαν καὶ Ἀρμενίαν, καὶ εὐρῶν Γάραχον, τὸν τῶν Ἀράβων στρατηγόν, κατὰ τὴν Ἀρμενίαν⁵. ἀνεῖλεν αὐτὸν μετὰ τοῦ συνόντος αὐτῷ πλήθους· καὶ ληϊσάμενος τὴν τῶν Ἀρμενίων χώραν καὶ τὴν Μηδῶν ἀνεκκμψεν, φόβον μέγαν ἐμποίησας τοῖς Ἀραβῶν (de Boor 407,5—9).

ამ წელს მიდიანზე და არმენიაზე ილაშქრა ხაზარეთის მეფობელის ხაგანის შვილმა. არმენიის მიწა-წყალზე შეხვდა მას არაბთა სარდალი გარახი, რომელიც მან განადგურა მისი უამრავი ჯარითურთ. შემდეგ მან გაძარცვა არმენიელთა და მიდიელთა ქვეყნები და შინ გაბრუნდა; დიდი შიში ჩაუწერგა მან არაბებს.

¹) Ἀρτάασδον *em.*

²) ὑγατέραν *f.*— ³) κοροπαλάτην *em.*

⁴) თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ეს თხრობა ლეონ ისავრიელის თავგადანასავლის შესახებ აღანთა ქვეყანაში განხილული აქვს Ю. Кулаковекний-ს, Ланы по сведениям классических и византийских писателей (Чтения в Ист. Общ. Нест.-лет. кн. XIII). Киев 1899, გვ. 49—51.

⁵) τὴν Ἀρμενίαν] Arabiam ანასტ.

არაბთა ლაშქრობა თურქების წინააღმდეგ

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ლენონის მეფობის
6221	721 (729)	13

Τούτη τῆ ἔτει ἐπεστράτευσε **ამ წელს მასალმამ ილაშქრა**
Μασαλμᾶς τὴν τῶν Τούρκων γῆν, თურქთა ქვეყანაზე; ორივე მხრი-
καὶ συναφθέντες¹ ἀλλήλοις εἰς დან, მათ შორის გამართული
πόλεμον, πίπτουσιν ἐξ ἀμφοτέ- ბრძოლის დროს, მნაჟარი მეღმძო-
ρων τῶν μερῶν καὶ θειλανδρή- რი დაილუპა, მასალმას შეეშინდა,
σας ὁ Μασαλμᾶς φυγῆ χρησά- გამოიქცა ხაზართა მთებით და
μενος διὰ τῶν ὁρέων Χαζαρίας უკან გამობრუნდა.
ἰπέστρεψεν (de Boor 407,11—14)

არაბები კასპიის კარებთან

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ლენონის მეფობის
6223	723 (731)	15

Τούτη τῆ ἔτει ἐπεστράτευσε **ამ წელს მასალმამ ილაშქრა თურ-**
Μασαλμᾶς τὴν Τουρκίαν καὶ ქეთის წინააღმდეგ: კასპიის კა-
φθάσας τὰς Κασπίας πύλας φο- რებს რომ მიიღწია, შეშინდა და
βηθεὶς ἀνέστρεψεν (de Boor გაბრუნდა უკან.
409,27—28).

„რკინის“ ციხის აღება არაბთა მიერ

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ლენონის მეფობის
6230	730 (738)	22

Τούτη τῆ ἔτει ἐπεστράτευσε **ამ წელს სულეიმანმა, ისამის-ძემ,**
Σουλεϊμᾶν τὴν Ῥωμανίαν ὁ σὺδς ილაშქრა რომანიის წინააღმდეგ, გა-
Ισαμ· καὶ ἐπόρθησε τὸ λεγόμενον ანადგურა ეგრეთწოდებული „რკი-
Σιδηροῦν κάστρον, καὶ Εὐστά- ნის“ ციხე და ტყვედ წაიყვანა
θιον, τὸν σὺδν Μαριανοῦ τὸν πα- პატრიკიოს მარიანეს (მარინეს) ძე
τρικίου, αἰχμάλωτον ἔλαβεν (de ევსტათი.
Boor 411,10—12).

¹) συναφθέντες] συναχθέντες f.

²) აქ მოხსენებული „რკინის ციხე“ უნდა იყოს იგივე ციხე, რომელიც იხსენიება ზემოთ 717 წლის ქვეშ (იხ. ზემოთ გვ. 110). პატრიკიოსი მარიანეც უნდა იყოს „აფსილთა შორის უპირველესი“ მარიანე, იქვე მოხსენებული „რკინის ციხესთან“ დაკავშირებით (იხ. ზემოთ გვ. 112).

სათქვამებელია, რომ მიმდევრო ნაწყვეტშიც „მაკარის წამების“ შესახებ მო-

მაკარის წამება

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ლეონის მეფობის
6232	732 (740)	24

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἀνεῖλεν Ἰσάμ, ὁ τῶν Ἀράβων ἀρχηγός, τοὺς κατὰ πᾶσαν πόλιν τῆς ἡπ' αὐτὸν ἀρχῆς αἰχμαλώτους χριστιανούς, ἐν αἷς καὶ Εὐσταθίους, ὁ μακάριος υἱὸς Μαριανῶν¹ τοῦ περιβλέπτου πατριάρχου, πῆλλὰ βιασθεῖς καὶ τὴν αὐτοῦ εἰλικρινῆ πίστιν μὴ ἀρνησάμενος μάρτυς ἀληθῆς ἀνεδείχθη εἰς Χαρράν, πόλιν οὖσαν τῆς Μεσοποταμίας ἐπίσημον, ἔνθα καὶ τὰ τίμια αὐτοῦ καὶ ἄγια λείψανα ἰάσεις παντοίας ἐπιτελοῦσι θεῖα χάριτι (de Boor 414,3—9).

ამავე წელს არაბთა სარდალმა ისამმა გაქლიტა მისი გამგებლობის ქვეშ მყოფ ყველა ქალაქის ქრისტიანი ტყვეები, მათ შორის იყო ნეტარი მაკარი, ბრწყინვალე პატრიკიოსის მარინეს¹ ძე; ის ძალიან აწვალეს, მაგრამ მან არ უარპყო თავისი წრფელი რწმენა და იგი ქეშმარიტ მარტვილად იქმნა გამოცხადებული ქარანში, მესობოტამიის განთქმულ ქალაქში, სადაც მისი პატოოსანი და წმინდა ნეშტი ყოველგვარ განკურნებას ანიჭებს ხარხს ღვთის წყალობით.

მიწისძვრა კასპიის კარებთან

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	კონსტანტინეს მეფობის
6235	735 (743)	3

Τούτῳ τῷ ἔτει κατὰ βέρραχιν ἐφάνη σημεῖον, καὶ κόνις ἀτῆλθιν εἰς τόπους, γέγονε δὲ καὶ σεισμός εἰς τὰς Κασπίας πύλας (de Boor 418,14—15).

ამ წელს ჩრდილოეთით გამოჩნდა ნიშანი და ახრო-მახრო აღგილებში მტვერი დადგა. მიწისძვრა აღწევდა თვით კასპიის კარებამდე.

თურქების გადმოსვლა კასპიის კარებით

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	კონსტანტინეს მეფობის
6255	755 (763)	23

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἐξῆλθον Τοῦρκαι ἐκ τῶν Κασπίων πυλῶν

ამავე წელს თურქები შემოვიდნენ კასპიის კარებით და ბევრნი

ხსენებული „პატრიკიოსი მარინე“ იგივე „აფსილთა შორის უპირველესი“ მარინეა როგორც შენიშვნაში ჩვენ მიერ მოყვანილი ვარიანტებიდან ჩანს, ხელთნაწერები იძლევიან ხან Μαριανῶν, ხან Μαρίων.

¹) Μαριανῶν f და ანასტ., Μαρίων დანარჩენი ხელთნაწერები.

και ἀνείλον πολλοὺς εἰς Ἄρμε- გაჟლიტეს არმენიაში, დიდძალი
 νίαν και ἔλαβον αἰχμαλωσίην ტყვეც წაასხეს და უკან გაბრუნდ-
 πολλήν και ὑπέστρεψαν (de ნენ.
 Boor 433,26—28).

თურქების შემოსევა იბერიაში

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან კონსტანტინეს მეფობის
 6256 756 (764) 24

Τούτω τῷ ἔτει ἐξῆλθον πάλιν ამ წელს კვლავ მოადგნენ თურ-
 οὶ Τοῦρκοι εἰς τὰς Κασπίας πύ- ქები კასპიის კარებს და შეიჭრ-
 λας και εἰς Ἰβηρίαν, και πο- ნენ იბერიაში; არაბებსა და მათ
 λεμήσαντες μετὰ τῶν Ἀράβων¹, შორის გაიმართა ომი, ორივე
 ἐξ ἀμφοτέρων ἀπώλοντο πολλοί მხრიდან ბევრნი დაიღუპნენ.
 (de Boor 435,20—22).

¹) μετὰ τῶν Ἀράβων| cum Avaribus ანასტ.

САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ